

Vern eller vekst? Konflikter mellom kulturminneforvaltningen og utbyggere i Tromsø.

ARK-3900

Ragnhild H. Nergaard

*Mastergradsoppgave i arkeologi
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Institutt for arkeologi og sosialantropologi
Universitetet i Tromsø
Vår 2010*

Sammendrag

De siste tiårs kraftige samfunnsutbygging har gjort presset på kulturminnene i landet større, noe som er spesielt gjeldende i byer. Forholdet mellom gammelt og nytt, hva som skal bevares og hva som ikke skal vernes, har skapt mye debatt. Vern og vekst har blitt to motsetninger, hvor det er mange ulike meninger om hva en skal satse på. Det er disse konfliktene, mellom kulturminneforvaltningen og utbyggere, som denne oppgaven tar for seg. Det blir fokusert på Tromsø hvor utbyggingen har vært stor de siste årene, noe som har ført til flere konflikter mellom de forskjellige aktørene. Hvorfor slike konflikter oppstår, er en av problemstillingene jeg prøver å få svar på. Det vil bli sett på tre utbyggingssaker i Tromsø som det har oppstått konflikt rundt for å bedre belyse hva det er som gjør at konflikten oppstår. Mye byråkrati, med lange saksprosesser, dårlig kommunikasjon mellom de ulike aktørene og et tungt og vanskelig lovverk å forholde seg til er alle faktorer som spilte inn på konflikten, men det er min hypotese at det ikke er dette som er selve roten til problemet. Et ulikt verdisyn mellom aktørene der det ikke er enighet om hva som er verdt å ta vare på eller hva som er et kulturminne, blir her vurdert som årsaken til hvorfor denne typen konflikter oppstår. De verdier som forvaltningen legger i et kulturminne, kan være svært forskjellig fra hva utbyggere eller lokalbefolkningen mener er verdifullt. Siden verdisyn er noe som er så ulikt vil det å unngå slike konflikter være svært vanskelig. Det er derimot mulig å forminske konfliktnivået. Forvaltningen og planmyndighetene bør ha gode saksrutiner, god kommunikasjon mellom alle aktørene, ha kompetanse på å vurdere plantegninger og ha et forhold til lokalhistorie. Det viktigste grepet er derimot at kulturminnebegrepet blir utvidet slik at flere verdier og meninger blir fanget opp.

Forord

Etter fem spennende, lærerike og morsomme år på arkeologistudiet så er det nå min tur til å skrive forord og takke alle de som har hjulpet meg med å få denne masteroppgaven i havn. Først og fremst vil jeg gi en stor takk til veilederen min, Gørill Nilsen, for masse råd, hjelp og svar på spørsmål i tide og utide! I tillegg vil jeg takke seminarleder Bjørnar Olsen for god tilbakemelding på seminarene.

Jeg vil også takke alle de på Troms fylkeskommune og Tromsø kommune som har hjulpet meg å finne fram i arkivene, i tillegg til å svare på mange spørsmål av ulike slag. En stor takk går også til Luftfartshistorisk forening Tromsø for mye informasjon om Skattøra, i tillegg til masse flotte bilder.

De som har hjulpet meg med å ferdigstille oppgaven nå på slutten må også ha takk. Ruth Tove Trang som har lest korrektur med mange smilefjes, og pappa Per Arne Nergaard som også har lest korrektur og rettet mine mange og/å feil!

Masterkullet 2008 skal ha stor takk for gode tilbakemeldinger på seminarene og en flott studietur til England! Spesielt vil jeg gi en stor takk og klem til lesesalmafiaen, Inger Marie Møistad og Stine Grøvdal Melsæther, som har hjulpet meg stort med lange diskusjoner om alt mellom himmel og jord, latter, smil, støtte og hjelp når jeg har trengt det! Lykke til videre begge to!

Familien min skal ha en kjempe takk for at dere har støttet meg alle disse årene og alltid vært der for meg med gode ord, en klem eller en middag! Sist, men ikke minst vil jeg takke Erik Kjellman som har vært tålmodig med meg i mine mest forvirrede stunder, som har hjulpet meg med tekniske ting og lest siste korrektur! Uten din gode klem og beroligende ord ville det vært vanskelig å bli ferdig!

Ragnhild H. Nergaard
Tromsø, 15. mai 2010.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	ii
Forord	iv
Innholdsfortegnelse	vi
Figurliste	viii
Forkortelser	ix
1. Innledning	1
1.1 Tema og problemstillinger	1
1.2 Presentasjon av Tromsø	2
1.3 Presentasjon av konfliktene	3
1.4 Begrepsavklaringer	5
1.5 Metodisk tilnærming	6
1.6 Oppgavens oppbygning	7
2. Forvaltning og lovverk	8
2.1 Kulturminneloven	8
2.1.1 Kulturminneloven i dag	11
2.2 Plan- og bygningsloven	13
2.2.1 Plan- og bygningsloven i dag	14
2.2.1.1 Arealplan	15
2.2.1.2. Reguleringsplan	16
2.2.1.3. "Skjønnhetsparagrafen"	16
2.3. Forvaltningens oppbygning	17
2.3.1 Hvem må de ulike partene forholde seg til?	20
2.4 Sammendrag	21
3. Verdisyn	23
3.1. Hva er verdi?	23
3.1.1. Lovgivningens og forvaltningens verdier og vernekriterier	24
3.1.2. Samfunnsøkonomiske verdier	27
3.1.3. Den personlige verdisettingen	29
3.1.4. Kulturminnets egenverdi?	31
3.2. Forandring av verdisyn	31
3.2.1 Gryende bevaringstanke	33
3.3. Sammendrag	37
4. Konflikter mellom utbyggere og kulturminneforvaltningen i Tromsø	38
4.1 Tendenser i behandling av plansaker i Tromsø	38
4.2 Tollbodstranda ved Skansen	40
4.2.1 Historikk	40

4.2.2 Skansen i dag	42
4.2.3 Utbyggingen av Tollbodstranda på Skansen	44
4.3 Splintmuren og Sjøflystasjonen på Skattøra	49
4.3.1 Historikk.....	49
4.3.2 Skattøra i dag.....	51
4.3.3 Utbyggingen av Skattøra	53
4.4 WiTo-kvartalet i sentrum	58
4.4.1 Historikk.....	58
4.4.2 WiTo-kvartalet i dag	60
4.4.3 Utbyggingen av Wito-kvartalet	61
4.5. Hovedtrekk fra de tre konfliktene	65
5. Vekst eller vern?.....	67
5.1 Hvorfor blir det konflikt?	67
5.1.1 Konflikter på grunn av byråkrati og lovverk?	67
5.1.2 Konflikter på grunn av ulikt verdisyn?	72
5.1.3. Tilpasning av verdi og hva er et kulturminne?	76
5.2. Veien videre: kan slike konflikter unngås?	78
6. Avslutning	82
Litteraturliste.....	84
Fotnoter.....	97

Figurliste

- Figur 1:** Kart over Tromsø. Skattøra markert i øverste sirkel, bysentrum er markert i nederste sirkel.
Kilde: Statens kartverks.4
- Figur 2:** Detaljert kart over Tromsø sentrum. Skansen og Tollbodstranda markert i nederste sirkel.
Kilde: Statens kartverk.s.4
- Figur 3:** Oversikt over antall innsigelser i forhold til behandlede og vedtatte reguleringsplaner. Kilder: Utskrift over journalpostoversikt fra Troms fylkeskommune, utskrift av saksoversikt fra Troms fylkeskommune og braPlan <http://braplan.geoweb.no/braplan/>.
Figur ved: Ragnhild H. Nergaard.s.39
- Figur 4:** Bygningsanlegget på Skansen. Bildet til venstre: Hovedhuset til høyre, Bårstua til venstre og Stolpebrua bak hovedhuset. Bildet til høyre: Latrinen og deler av Bårstua og Stolpebrua til høyre.
Foto: Ragnhild H. Nergaard.....s.43
- Figur 5:** Bildet til venstre: Tollvesenets kontorbygning. Bildet til høyre: Tollbodbrygga med Polarmuseets lokaler. Møllerfjæra i forgrunn. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.43
- Figur 6:** Tollbodstranda leiligheter i dag, lengst til høyre. Bildet er tatt fra Domus-kaia mot nord-øst.
Foto: Erik Kjellman.s.48
- Figur 7:** Tollbodstranda leiligheter med Skansen- vollen og Tollvesenets kontorbygning i forgrunn. Bildet tatt mot sør-øst. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.49
- Figur 8:** Bildet er tatt like etter frigjøringen med norske soldater oppstilt foran den største splintmuren. I bakgrunnen tre sjøfly, som kort tid etter ble fraktet ut på sjøen og senket. Kilde: Luftfartshistorisk forening Tromsø.s.50
- Figur 9:** Bildet er mest sannsynlig tatt like etter frigjøringen i 1945. Man ser den største splintmuren til venstre, de to verkstedbrakkene som fortsatt står i dag, og deler av hangaren til høyre. Kilde: Arild Hansen/Luftfartshistorisk forening Tromsø.s.50
- Figur 10:** Bildet til venstre: Flyhangaren i dag. Bildet til høyre: Verkstedsbrakkene. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.52
- Figur 11:** Bildet til venstre: Jernbanebrakka. Bildet til høyre: Deler av den største splintmuren. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.52
- Figur 12:** Oversikt over gjenværende bygninger og strukturer i 2010. Kilde: Bjørnar Nybrott/Luftfartshistorisk forening Tromsø.s.52
- Figur 13:** Illustrasjon til næringsbygg fra Juno Bygg AS. Kilde: Bladet Tromsø 30.04.09.s.57
- Figur 14:** Bildet til venstre: Storgata 66 som nr. 2 fra høyre. Det gamle ”Gundersen-hjørnet” i forgrunn. Fra 1890-årene. Kilde: Ytreberg 1962. *Tromsø bys historie*. Bind II. Tromsø. Bildet til venstre: Storgata 66 i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.59

Figur 15: Bildet til venstre: Fredrik Langes gate med WiTo-gården til venstre, ca. 1915. Kilde: Tromsø Bymuseum 1983. *Tromsø-Minner. Tromsøbilder av Fotograf Chr. Hansen.* Tromsø. Bildet til høyre: WiTo-gården i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.59

Figur 16: Bildet til venstre: Fredrik Langes gt. 22, ca. 1905. Foto: Chr. Hansen. Kilde: Tromsø Bymuseum 1983. *Tromsø-Minner. Tromsøbilder av Fotograf Chr. Hansen.* Tromsø. Bildet til høyre: Fredrik Langes gt. 22 i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.s.60

Figur 17: Illustrasjon av nybygg i WiTo-kvartalet. Til venstre: Sett fra krysset Fredrik Langes gate/Grønnegata mot sørøst. Til høyre: Krysset Storgata/Fredrik Langes gate, sett mot sørvest. Gammel bebyggelse i forgrunn. Kilde: Acona Technopole AS. <http://www.aconatechnopole.no/Naering/004/n.html>s.62

Forsidebilder: Tollbodstranda leiligheter, splintmuren på Skattøra og WiTo-hjørnet. Alle foto: Ragnhild H. Nergaard.

Forkortelser

MD – Miljøverndepartementet

RA – Riksantikvaren

KML/kml – Kulturminneloven

PBL/pbl – Plan- og bygningsloven

1. Innledning

I media i dag kan en ofte se oppslag fra steder der kulturminner har ”kommet i veien” for ny utbygging. Dette kan være både i by og på landet. Samfunnsutviklingen, spesielt i byer, er ofte rask og det legger press på kulturminnene som finnes her. Konflikter mellom nytt og gammelt er ikke ukjent, og har forekommet over en lang tid. Spørsmålet om hva en skal satse på, vern eller vekst, er blitt sentralt, og det er dette som er hovedfokuset i min oppgave. I en by i utvikling vil dette temaet alltid være aktuelt, og konflikter mellom utbyggere og kulturminneforvaltningen oppstår jevnlig. Hva det er som forårsaker denne konflikten kan være vanskelig å tyde, men det er likevel viktig å prøve å gi svar på dette, både for å forsøke å forminske selve konflikten, men også for å få en bedre forståelse av hva kulturminner kan være og hvilke verdier ulike aktører legger i dem.

1.1 Tema og problemstillinger

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på hvilke konflikter det finnes mellom utbyggere og kulturminneforvaltningen i Tromsø. I de fleste storbyer i Norge kan forholdet mellom vekst og vern til tider være problematisk og jeg vil i denne oppgaven undersøke om dette også gjelder i Tromsø. Utbyggingen her de siste tiårene har vært stor og det har igjen lagt press på den eldre bebyggelsen og kulturminnene i byen.

Mer spesifikt vil jeg se på *hva konfliktene skyldes*, noe som er viktig for å forstå hvorfor eventuelle konflikter finner sted. Det er ofte blitt klaget på mye byråkrati og lange saksprosesser hos de ulike myndighetene, men kan det være andre bakenforliggende årsaker? Min tanke er at verdisynet hos forskjellige aktører er ulikt, noe som spiller inn på hva vi mener er viktig å ta vare på. En annen problemstilling tar for seg *hva som kan gjøres for å unngå, eller forminske, disse konfliktene*. Er det mulig å unngå at det blir konflikt, eller vil vern og vekst alltid være to motsetninger? Er det grep som både utbyggerne, planmyndighetene og forvaltningsmyndighetene kan gjøre for å bedre en sak, slik at den ikke utvikler seg til å bli en konflikt?

I denne oppgaven vil det bli sett nærmere på tre utbyggingssaker i Tromsø som det har oppstått konflikt rundt. Dette er tre ulike saker som kan fortelle hvilke typer saker det kan oppstå konflikt i, og gi en forståelse for hvorfor det blir konflikt. Disse kan også gi innblikk i hvilke mulige grep en kan gjøre for å unngå at en konflikt oppstår eller akselererer.

1.2 Presentasjon av Tromsø

Tromsø er i dag Nord-Norges største by og ligger på 69°N i Troms fylke. Området har en lang og omskiftelig historie, med funn av bosetning tilbake til slutten av siste istid fram til dagens by. Tidsmessig vil fokuset for denne oppgaven ligge fra 1990 og framover, da debatten om byutvikling har vært stor. Byen har vokst kraftig siden den fikk bystatus for over 200 år siden, og de siste tiårenes byutviklingsdebatt er et ledd i en lang utviklingsrekke. Tromsøs historie, spesielt de siste hundre årene, har ført til stadige omforminger av bygningsmassen, noe som kan gi byen et ”rotete” preg hvor bygninger fra ulike tidsaldre står plassert om hverandre.

Ikke før på slutten av jernalderen og mot middelalderen begynte Tromsøya å få en mer fortettet bygningsmasse, selv om den ikke var så stor i omfang. Rundt 1250 ble det bygd kirke på Tromsøya, mest sannsynlig av Håkon Håkonsen, blant annet som en markering av norsk territorium. Denne kirken er i dag borte. Det er usikkert hvor den var plassert, men det er mulig at den har stått i nærheten av der dagens domkirke står. Det er også mulig at Skansen, et festningsverk, ble bygd i dette tidsrommet som forsvar mot øst (se mer i kap. 4) (Bertelsen 1994). Kirken var møtepunkt for alle de som bodde i de omkringliggende områdene, hvor folk rodde til Tromsøya når det var kirkehelg.

Handelen i middelalderen besto særlig av salg av tørrfisk og kjøp av korn. Den foregikk sørover, da spesielt med Bergen. Etter hvert ble også pomorhandelen viktig (Høgsæt 1994). I 1794 fikk Tromsø bystatus og kjøpstadsprivilegium. Tollboden på Skansen ble bygd på denne tiden da det var satt tolloppsyn i Tromsø i 1789. Annen bebyggelse som lå i denne nyopprettete byen, var kirkestuene. Disse var satt opp av privatpersoner til bruk i kirkehelgene lenge før Tromsø ble by. Bortsett fra kirken, Tollboden, kirkestuene, og muligens noen gammer, så var det ikke flere bygninger innenfor bygrensen i 1794. Av 2655 mennesker som bodde i Tromsø kommune, bodde kun 84 i kjøpstaden etter folketellingen fra 1801 (Andresen 1994:13-23). De neste hundre årene vokste byen, både i handel og i omfang. I 1855 var

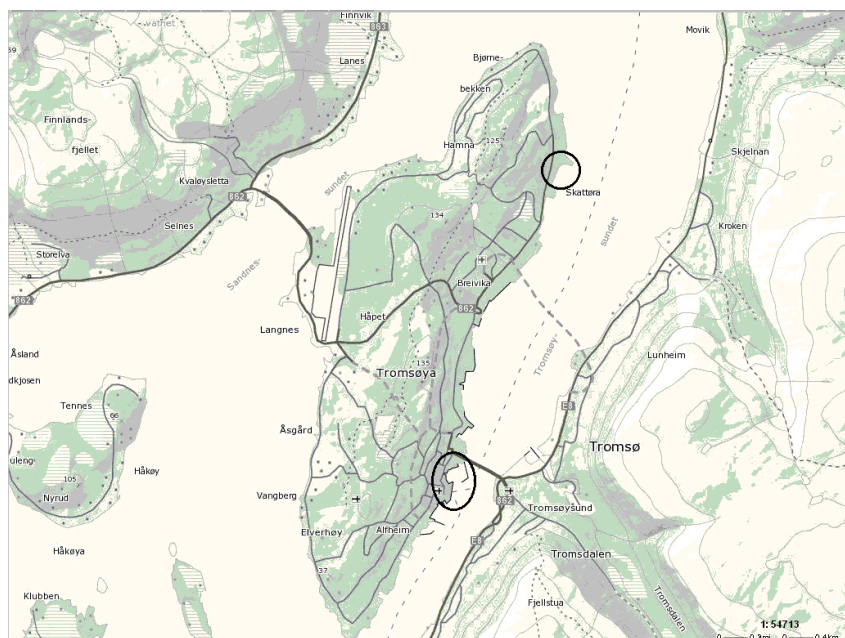
innbyggertallet nesten 3000 og i 1900 var det økt til nesten 7000. På denne tiden var også byggevirksomheten stor og krevde dermed mer byplanleggingen. Byen ble forsøkt ordnet i kvartaler, og gater i rutenett. Trehusbebyggelsen fulgte også topografien, blant annet fulgte den strandkanten som i dag er Sjøgata. Fra og med 1820-tallet var det empirestilen med sine enkle, rene og stramme former og linjer som dominerte. I 1861 var domkirken, som står midt i sentrum i dag, ferdigstilt. De ulike sosiale lagene i samfunnet var spredt i hele byen, selv om enkelte deler var mer entydig enn andre. Blant annet var det flere velstående som bygde hus i nordre del av Storgata, mens Stranda (i dag Nerstranda) var det mer fattige strøket (Andresen 1994). Fram mot andre verdenskrig ble Tromsø preget av både oppgangstider med god økonomi, hvor både håndverket og fisket ble industrialisert, og nedgangstider med prisfall og arbeidsløshet.

Andre verdenskrig rammet Nord-Norge hardt, blant annet med nedbrenning av store deler av Finnmark og Nord-Troms og bombing av flere byer, som Bodø og Narvik. Tromsø var i krigsårene okkupert, men var heldig og var den eneste av de større byene i Nord-Norge som ikke var ødelagt av krigshandlinger. Byen var derimot svært nedslitt og det ble startet en omfattende sanering og modernisering. Den eldre trehusbebyggelsen ble sett på som lite bevaringsverdig. Ikke før utpå 1970-tallet begynte bevaringstanken å slå rot og den fortsatte å vokse fram mot 1990-tallet (Tjelmeland 1996). På samme tid, fra 1970-tallet, begynte også folk å bosette seg utenfor sentrum, blant annet på Kvaløya, i Tromsdalen og i bydeler på Tromsøya. Dette gjorde at handelsstanden i sentrum fryktet for ”sentrumdød”, noe som førte til at det utover på 1990-tallet ble satt mer fokus på en revitalisering av sentrum. Folk skulle både bo og handle her. Dette førte igjen til økt press på den eldre bebyggelsen, som ble spesielt truet av de nye høyhusene som ble oppført. I dag er befolkningstallet i kommunen på over 67 000¹, hvorav 55 000 bor i sentrum av kommunen².

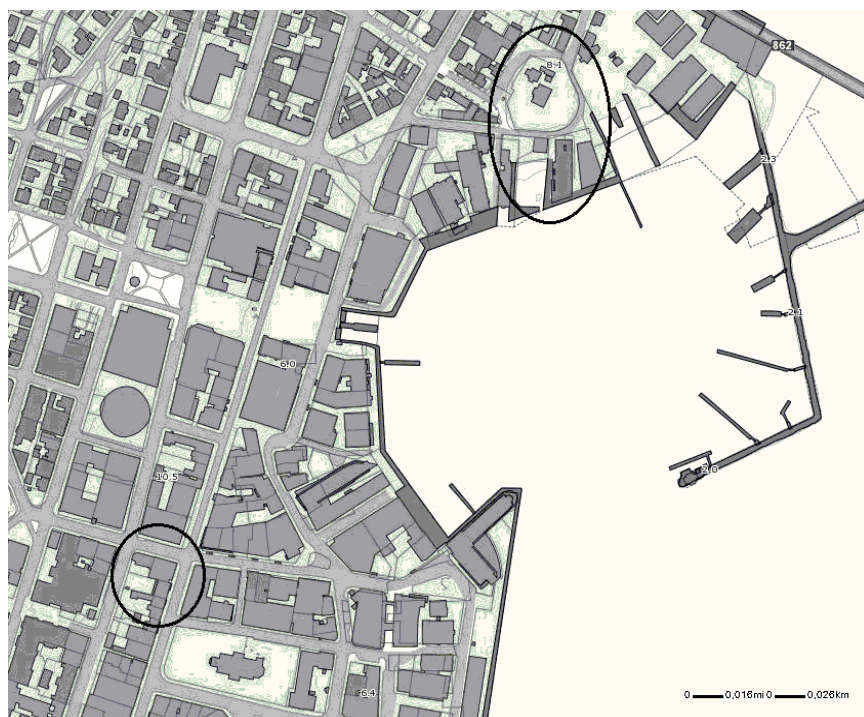
1.3 Presentasjon av konfliktene

De tre konfliktene jeg skal ta for meg i denne oppgaven ligger alle på Tromsøya. WiTo-saken omhandler et nytt næringsbygg på fem etasjer midt i den eldre trehusbebyggelsen i Storgata (se fig.2). Diskusjonen omkring dette bygget har vart i nesten ett tiår, og saken er ennå ikke avgjort. Et boligkompleks rett ved Tromsøs tusenårssted Skansen, omtrent en kilometer nord for sentrum, er stridens kjerne i den andre konflikten. Blokken, med seks etasjer på det

høyeste, ble ferdigstilt i 2007 (se fig.2). I den siste saken har det vært kamp for å bevare sjøflystasjonen på Skattøra mot etablering av næringsbygg. Også denne saken har pågått i mange år, men fylkeskommunen har i dag startet arbeidet med en fredning av området. Sjøflystasjonen på Skattøra ligger på nordøst- siden av øya, ca. 6 km fra sentrum (se fig.1).

Figur 1. Kart over Tromsø. Skattøra markert i øverste sirkel, bysentrum er markert i nederste sirkel. Kilde: Statens kartverk.

Figur 2. Detaljert kart over Tromsø sentrum. Skansen og Tollbodstranda markert i øverste sirkel, WiTo-kvartalet markert i nederste sirkel. Kilde: Statens kartverk.

1.4 Begrepsavklaringer

Innledningsvis er det nødvendig å foreta noen begrepsavklaringer; *Kulturminner*, *kulturmiljø*, *kulturminnevern*, *kulturminneforvaltning* og *konflikt*. Siden lovverk og forvaltning er sentralt i denne oppgaven blir de to førstnevnte begrepene definert etter lovverket. Den primære definisjonen av *kulturminner* er etter kulturminnelovens § 2: ”..alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historisk hendelser, tro eller tradisjoner til”. Det som menes med *kulturmiljø* er ”..områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng” (Jf. Lov om kulturminner av 9. Juni 1978 nr. 50). Hva et kulturminne *er* har vært diskutert og undersøkt, og det har vist seg at det kan være ulike meninger fra forvaltning til befolkning. Dette vil bli sett nærmere på senere i oppgaven (se kap. 3 og 5).

Definisjonen av *kulturminnevern* blir i denne sammenhengen forstått som en best mulig beskyttelse og bevaring av våre kulturminner. Kulturminnevern er et vidt begrep og sier ikke noe om hvem det er som verner; det kan være alt fra Riksantikvar til et lokalsamfunn og privatpersoner (Lund 2006:8). Kulturminner har legalt vern gjennom Lov om kulturminner av 9. Juni 1978 nr. 50, men det er ikke alltid nødvendig med et slikt formelt vern for bevaring av kulturminner. Mange kulturminner er ikke omfattet av denne loven, men blir bevart enten igjennom plan- og bygningsloven eller gjennom lokalt engasjement (Kulturminneplan for Lofoten 2008:15). Kulturminnevern er ofte noe som blir aktuelt først når et kulturminne blir truet, blant annet av utbygging. Det kan tidligere ikke ha vært fokus på å verne en form for strukturer, men når ting endres, blir bevaring aktuelt. Slik kan kulturminnevern henge sammen med konflikt, der vern kan virke påtrengende for enkelte siden det først er når noen vil bygge ut noe at det blir viktig å verne.

Kulturminneforvaltning blir ofte forstått som den offentlige forvaltningen, som for eksempel Riksantikvar, fylkeskommune, Sametinget og landsdelsmuseene, men det kan også knyttes til alle de som forvalter kulturminnene gjennom ivaretagelse, bruk og vedlikehold (Lund 2006:8). Dermed er blant annet eiere, brukere, lokalsamfunn, organisasjoner, i tillegg til den offentlige forvaltningen, også forvaltere av kulturminner og kulturmiljøer (Lund 2006:8). I denne oppgaven brukes begrepet kulturminneforvaltning om de myndighetene som har delegert lovansvar, hvis ikke annet er spesifisert.

Et siste begrep som bør defineres nærmere er *konflikt*. En vanlig definisjon på konflikt er en uoverensstemmelse/kollisjon som oppstår når to eller flere parter ønsker å utføre handlinger som er uforenelige med hverandre (Nicholson 1992:11) En konflikt mellom interesser og verdi, hvor konflikten oppstår når de ulike aktørene ser forskjellig verdi i noe, økonomisk, samfunnsnyttig eller følelsesmessig, er definisjonen som er relevant for denne oppgaven.

1.5 Metodisk tilnærming

Alle de tre lokalitetene som konfliktene har omhandlet er besøkt. Ellers består mitt materiale stort sett av tekst, herav spesielt arkivmateriale og avisartikler. Også uttalelser fra enkeltpersoner er hentet inn i noen tilfeller. Alt av informasjon om saksgangen til de ulike konfliktene jeg har valgt å bruke, er hentet fra arkivene hos enten Troms fylkeskommune eller Tromsø kommune. Det er blant annet forslag til reguleringsplaner, korrespondanse mellom de ulike instansene, referat fra møter, innsigelser fra fylkeskommunen og klager fra private som blir berørt av planene. På bakgrunn av sakspapirene til disse tre konfliktene gis et sammendrag av hva som har skjedd.

Både kommunen og fylkeskommunen, som offentlige organ, er i dag pliktige til å arkivere alt av saksdokumenter, blant annet brev, møterefater og e-mail. Det er også blitt strengere krav for arkivering av tekstmeldinger (Jf. Arkivloven av 1992 nr.24, § 6). Å basere oppgaven på arkivmateriale, stiller krav til at arkivene til de ulike instansene er fullstendige. I sin gjennomgang av fornminnevernet fra 1905 til 1978 påpekte Isa Trøim (1999:18) at materialet i stor grad synes være tilfeldig bevart. Det samme framholdt Gørill Nilsen (2003:150) i sin doktoravhandling. Tilstanden til arkivene tilknyttet kulturminneforvaltningen var ikke tilfredsstillende. Dette kan føre til at kildene ikke er komplette, og viktige dokumenter kan dermed ha blitt oversett. I tilfeller hvor det er åpenbare mangler i arkivmaterialet, har jeg kontaktet personer som har vært tilknyttet sakene for å få utfyllende informasjon. Hvis informasjon mangler der det ikke er like åpenbart, kan dette ha gjort sakssammendraget ufullstendig. Ut ifra de ulike saksdokumentene kan en få inntrykk av de enkelte aktørenes intensjoner og meninger, men her må en også være kritisk. Forslag til reguleringsplaner fra utbygger kan være tilpasset ønsker og behov fra kommunen slik at de lettere skal bli vedtatt, og de kan dermed skjule om utbygger har andre intensjoner enn det som kommer fram i planen. I møterefater og i annen korrespondanse mellom de ulike aktørene, kommer ofte

slike meninger klarere fram, siden aktørene må begrunne hvis de er uenige med planer eller i andre situasjoner. Likevel er det ikke mulig å spore alle intensjoner og synspunkter.

Det er også blitt sett på et stort antall avisartikler fra tidsrommet de aktuelle konfliktene fant sted. Stort sett er dette hentet fra Tromsøs to lokalaviser, Nordlys og bladet Tromsø. Her kan en spore synspunkter fra flere enn det offentlige, både fra frivillige foreninger og lokalbefolkningen. Avisartiklene gjør det også lettere å følge saksgangen siden avisene ofte oppsummerer aktuelle problemstillinger slik at leserne forstår og husker sakene bedre (Birkelid 2004:38).

1.6 Oppgavens oppbygning

I *kapittel 2* vil jeg se nærmere på lovene som beskytter kulturminner, her kulturminneloven og plan- og bygningsloven. Det vil bli gitt en historisk oversikt over hvordan de to lovene har utviklet seg. Deretter vil det bli sett på relevante paragrafer i forhold til min problemstilling, og til slutt forvaltningens oppbygning og hvem de ulike partene må forholde seg til. I *kapittel 3* vil det bli sett på verdi og hvordan de ulike aktørene forholder seg til dette begrepet. I tillegg vil det belyses hvordan verdisynet forandrer seg over tid, da med fokus på Tromsø. I *kapittel 4* vil de tre konfliktene bli redegjort for, både med en presentasjon av de aktuelle områdene, historisk og området i dag, i tillegg til selve saksgangen. I *kapittel 5* vil årsaker til hvorfor konflikter oppstår bli drøftet. Her vil det bli sett på momenter innenfor saksgang og lovverk som kan være årsaker til, og også hvordan ulikt verdisyn kan spille inn på konflikter. Det vil til slutt bli vurdert om slike konflikter kan unngås, og hvis ikke, hva som kan gjøres for å forminske konfliktnivået. I *kapittel 6* vil det bli gitt en oppsummering av hovedmomenter i oppgaven.

2. Forvaltning og lovverk

På 1800-tallet vokste det fram en større interesse for beskyttelse av fortidens levninger over hele Europa. Både Italia, Frankrike, England og Sverige fikk lover som skulle beskytte landets kulturminner i løpet av dette århundret. Norge var senere ute og fikk ikke en samlet lov før i 1905 (Trøim 1999). Selv om det kom flere lover i de fleste land, var det som oftest kulturminnene med ”nasjonal verdi” som ble tatt vare på. Det var dermed mange kulturminner som falt utenfor og som ikke ble sett på som viktige. I dag er dette forandret og Norges kulturminner har en sterk beskyttelse i form av flere lover. Den viktigste er kulturminneloven, men også plan – og bygningsloven står sentralt. Kulturminneloven, som er en særlov, er den loven som gir kulturminnene den sterkeste beskyttelsen og som blir brukt mest av forvaltningsmyndighetene. Plan- og bygningsloven er det kommunen som har ansvar for at overholdes. Her har kommunen mulighet til å regulere arealer til bevaring, der det for eksempel befinner seg verneverdige bygg eller andre kulturminner. Så lenge reguleringsplanen gjelder, kan ikke kulturminnene fjernes eller endres. Dermed kan også denne loven gi en god beskyttelse av kulturminner.

I første del av dette kapittelet skal jeg ta for meg disse to lovene, kulturminneloven og plan – og bygningsloven. Jeg vil gi en kort historisk oversikt der jeg vil se på hva intensjonen med, og bakgrunnen til, disse to lovene har vært. I kulturminneloven vil det bli sett på paragrafer som er viktige for min oppgave, mens i plan- og bygningsloven vil jeg se på de paragrafene som er aktuelle for kulturminnevernet. I andre del av kapittelet vil jeg se på forvaltningens oppbygging, der det blir beskrevet hvem som har ansvar for hva, og hvem de ulike partene må forholde seg til.

2.1 Kulturminneloven

Den første samlede kulturminneloven, *Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger*, kom i 1905. Før dette hadde det kun vært noen få lover som omhandlet faste kulturminner, disse kom i 1851 og 1897³ (Trøim 1999:24). Eiendomsretten til løse kulturminner hadde vært tilstede allerede siden 1000-tallet, og kan finnes i både Gulatingsloven og Frostatingsloven. Slik ble de gitt en form for lovbeskyttelse (Trøim 1999:23). Etter hvert som jordbruket ble mer spesialisert og industrien vokste, kom kulturminner, som tidligere ikke var truet av

ødeleggelse, i faresonen for å bli skadet og fjernet. Arealene ble nå brukt på en annen måte enn tidligere, der blant annet vei og jernbane ble nye faktorer. Dette førte til en økende bevaringstanke, som falt sammen med den framvoksende nasjonalfølelsen i Norge på 1800-tallet. Det ble nå viktig å ta vare på nasjonal kulturarv og tankegods. Spesielt ble middelalderens byggeskikk og håndverktradisjoner, blant annet stavkirker, trukket fram som viktige (Langseth 2005:23, Stang 2004:38-39). En av årsakene til at den første loven ikke kom før i 1905, åtte år etter det første lovforslaget kom, var at den private eiendomsretten sto svært sterkt i Norge. Innskrenkning av denne eiendomsretten var ikke populært, selv ikke blant arkeologer. Både Oluf Rygh og Nicolay Nicolaysen, som var noen av de ledende kreftene innenfor arkeologien på 1800-tallet, var motvillige til forslaget om et lovregulert vern av kulturminner (Langseth 2005:24, Stang 2004:37, Trøim 1999:65).

Noen av de viktige årsakene til at loven av 1905 kom, var å få stoppet eksport av norske oldsaker til andre land. I tillegg til dette var det viktig for datidens arkeologer at de utgravningene som skjedde, skulle utføres av folk med arkeologisk bakgrunn (Trøim 1999:64). Fra og med loven av 1905 ble alle faste kulturminner fra før reformasjonen automatisk fredet. Et av problemene ved denne loven var at bygninger som var privateid, ikke falt under den automatiske beskyttelsen. I tillegg var det heller ikke mulighet å frede kulturminner fra *etter* reformasjonen. Bygningsfredningsloven kom på grunnlag av dette i 1920. Her kunne en vedtaksfredede bygninger av nyere tids dato, også privateide (Gaukstad 2005:132, Stang 2004:38).

Revisjonen av loven av 1905 startet i 1939, men på grunn av andre verdenskrig ble den utsatt og ikke tatt opp igjen før i 1946. De helt store forandringene skjedde ikke, men fra arkeologene hadde det kommet ønsker om revisjon på noen områder. Det var spesielt det at loven av 1905 kun fredet selve kulturminnet, men ikke området rundt. Dette ble omgjort i 1951, da det omkringliggende miljøet til et kulturminne kunne bli fredet. I tillegg kunne steder hvor det knyttet seg tradisjon, tro eller sagn til, nå fredes. En annen forandring var at det nå var mulig å frede nyere tids kulturminner gjennom denne loven, da også privat eide bygninger fra førreformatorisk tid (Gaukstad 2005:132, Langseth 2005:24, Stang 2004:41, Trøim 1999:90). I tillegg ble det fastsatt at det var tiltakshaveren sitt ansvar, både ved offentlige og større private tiltak, å bære kostnadene for arkeologiske undersøkelser ved frigivning fra loven (Langseth 2005:24, Trøim 1999:90).

Tiden mellom 1951 og 1978 da den nye loven kom, hadde mye fokus på den omfattende samfunnsutviklingen, der utbyggingen av velferdsstaten førte til hurtig vekst. Dette gjorde presset på kulturminnene større (Langseth 2005:24, Lidén 1991:90, Trøim 1999:91). Tiden etter andre verdenskrig var preget av lite hensynstaking til kulturminnene, da den omfattende gjenreisningen og moderniseringen av samfunnet sto i fokus. Ofte måtte kulturminnene vike for ny utbygging, og verken fornminneloven eller bygningsfredningsloven kunne gi kulturminnevernet nok lovmyndighet til å frede utsatte kulturminner. Riksantikvaren og de arkeologiske museene ble redusert til protestgrupper. Selv om en del viktige minnesmerker ble viet oppmerksomhet, var det andre betydelige kulturminner som ble ødelagte eller fjernet. Blant annet ble den gamle trehusbebyggelsen på Nordnes i Bergen, som ikke var totalødelagt av krigen, revet for å få gjennom en regulering som var planlagt før krigen (Lidén 1991:91).

Misnøyen mot fornminneloven vokste seg stor utover 1960-tallet, og i 1967 ble det opprettet en lovkomité av arkeologimiljøet som skulle se på behovet for å revurdere loven av 1951 (Trøim 1999:101). Her ble det jobbet spesielt med uklare formuleringer som måtte gjøres tydeligere. I tillegg måtte nye momenter tas med for å få et mer helhetlig vern. Også bygningsfredningsloven ble revurdert på denne tiden (Trøim 1999). I 1973 ble kulturminnevernet flyttet fra Kirke- og undervisningsdepartementet til det nyopprettete Miljøverndepartementet, noe som utsatte lovendringene. Det nye lovforslaget, en sammenslåing av fornminneloven og bygningsfredningsloven fra 1920, kom i 1977. Det ble lagt fram av Miljøverndepartementet, og 9. 6. 1978 ble Lov om Kulturminner vedtatt.

Noen av endringene var som tidligere nevnt, at uklare formuleringer ble mer presise. Årstallet 1537 for automatisk fredning ble for første gang tatt med, og samiske kulturminner eldre enn 100 år ble nå automatisk fredet i tillegg til skipsfunn. Nyere tids kulturminner kunne bli fredet og den automatiske sikringssonen på fem meter ble vedtatt. Bestemmelsen om hvem som skulle dekke utgifter ved eventuelle utgravninger ble skjerpet, men det ble også bestemt at utgiftene delvis kunne bli dekket av staten i visse tilfeller (Gaukstad 2005:133, Lidén 1991:95, Munch, G.S. 1981:8, Trøim 1999:107-110).

2.1.1 Kulturminneloven i dag

I løpet av de ca 30 årene kulturminneloven (KML) har virket, er det blitt gjort flere endringer og presiseringer. Som definert i innledningen til denne oppgaven, så er kulturminner/-miljøer ifølge § 2 ”..alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes” (Jf. Lov om kulturminner av 9.juni 1978 nr. 50). Denne definisjonen ble endret i 1992 og er mer vid og omfattende enn hva den tidligere var. Dette er først og fremst uttrykket ”alle spor etter menneskelig virksomhet”, som har utvidet definisjonen (Finne og Holme 2005:29, Kahn 2007:128). Begrepet kulturmiljø er tatt med for å få et mer helhetlig vern, og det er nå tatt avstand fra det sterke fokuset på objekter som var tidligere. I tillegg viser denne definisjonen at kulturminner er mye mer enn hva KML beskytter, noe som må sees i samsvar med § 1 der forvaltningen må ta hensyn til kulturminnevern når de treffer tiltak (Finne og Holme 2005:30, Kahn 2007:129). Tredje ledd av KML § 2 innsnevrer hvilke kulturminner/-miljøer som får beskyttelse av loven, der verneverdien blir satt som kriterium for slik beskyttelse (Finne og Holme 2005:30, Langseth 2005:28). Denne definisjonen betyr i praksis at nesten alt kan fredes, uavhengig av blant annet alder, form, utstrekning, og eierskap. Så lenge det har *verdi* for noen, kan det altså fredes. Siden verdi er noe svært individuelt, og forvaltningens syn ofte kolliderer med både utbyggere og andre oppfatninger om hva som er et kulturminne, så skaper dette naturlig nok mye debatt.

Dagens kulturminnelov har innskjerpet hva man får lov til, og ikke får lov til å gjøre med, eller i nærheten av, et kulturminne. Selv om dette kan være positivt, der en kan forhindre at verdifulle kulturminner forsvinner eller blir ødelagt, så kan også loven oppfattes som svært regulerende og i noen tilfeller rett og slett meningsløs. De som blir rammet av en fredning har ofte vanskelig for å komme igjennom med sine synspunkter, mens forvaltningen har lettere for å få gjennomslag for sine krav (Langseth 2005:55).

KML freder uten hensyn til hvem som eier det eventuelle kulturminnet. Når et bygg blir fredet, gjelder fredningen både eksteriør og interiør. Eieren er pålagt av loven (se § kml 17) å vedlikeholde bygget. Hvis ikke dette blir opprettholdt, kan den rette myndighet utføre arbeidet på eierens regning. Til vedlikehold har eier mulighet for å søke om midler, spesielt igjennom

Norsk Kulturminnefond som gir tilskudd til istandsettelse av bevaringsverdige kulturminner/-miljøer⁴. Dette kravet kan derimot bli økonomisk tyngende for enkelte siden loven har små åpninger for tilpasninger. I tillegg er det en del som ikke får tilskudd, og heller ikke retningslinjer for hvordan en vedlikeholder eldre hus (Langseth 2005:55).

Ved tiltak som kan virke inn på et fredet kulturminne, har tiltakshaver meldeplikt i henhold til KML § 8. De rette myndighetene må da avgjøre om tiltaket kan tillates eller må avslås. Denne paragrafen bygger på en tilsvarende regel i loven av 1951. Tidligere ble det gjort et skille mellom større og mindre tiltak, der det kun var større tiltak som hadde meldeplikt. Dette skillet ble problematisk da den eldre loven var for vag på definisjonen av større/mindre tiltak. I dag er paragrafen såpass vid at det nok er mange som vil rammes av meldeplikten, uten at tiltaket nødvendigvis berører fredete kulturminner (Kahn 2004:131-132). Undersøkelsesplikten i KML § 9 rammer også tiltak, da alle offentlig og større private prosjekter må undersøke om disse vil ha innvirkning på kulturminner. Forvaltningen framhever viktigheten med at undersøkelsene kommer i gang så fort som mulig slik at de kan få en oversikt over konfliktpotensialet mellom planen og kulturminnene i området (Kahn 2004:145).

Ved særskilt granskning er det tiltakshaver som skal betale utgiftene. Dette kommer fram i § 10. Også utgifter som følger av de ovennevnte §§ 8 og 9 faller innenfor § 10. Denne bestemmelsen har røtter tilbake til loven av 1905. Kulturminnene skal ligge uberørt i marken, og hvis et prosjekt kommer i strid med dette, er det rett og rimelig at tiltakshaveren må betale. Dette har med det sterke vernet kulturminnene i Norge har i dag. Denne paragrafen har vært gjenstand for mye debatt og det kan oppfattes urimelig for mange at de må betale for at arkeologer skal undersøke og eventuelt grave ut kulturminner. Paragrafen er blitt delvis oppmyknet der departementet kan ved særskilte grunner dekke deler eller alle utgiftene. Dette hvis utgiftene blir spesielt vanskelig for tiltakshaver å betale (Kahn 2004:153, Kahn 2007:198). Dermed blir tiltakshaverens økonomiske handlekraft veid opp mot hvor tyngende utgiftene blir. Store selskap med høy økonomisk handlekraft må ofte dekke utgiftene selv, mens små, og som oftest private tiltak, kan få store deler av utgiftene dekket. Ofte blir det beregnet at hvis arkeologiske utgifter overstiger 10 % av de totale kostnadene for prosjektet, så blir det ansett som urimelig tyngende og kan bli dekt av staten (Kahn 2007:203-204). Problemene som mange forbinder med å eie et fredet bygg, eller ved sistnevnte § 10, jevnes til en viss grad ut igjennom mulige tilskudd fra Norsk Kulturminnefond og ”10 %-regelen”.

KML i dag gir et godt vern av landets kulturminner, og setter kulturminnene og kulturmiljøet i første rekke. Dette gir grunnlag for både forvaltning og forskning der kulturminnene blir bevart for framtiden. Ved å sette såpass mange restriksjoner og reguleringer, kan loven derimot virke tungvint og vanskelig for mange. Det kan også fremmedgjøre betydningen av kulturminnene for folk flest. Loven og forvaltningen forteller hva det er som skal fredes og hva som ikke blir fredet, og dette kan stride mot lokale ønsker (Hansen og Olsen 1997, Langseth 2005:55).

2.2 Plan- og bygningsloven

For kommunen er plan- og bygningsloven det viktigste virkemiddelet til arealdisponering og byggesaker. Loven kan være et redskap til vern av kulturminner, der kulturminnene kan sikres ved blant annet kommuneplanens reguleringsplan (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001). Den første bygningsloven kom i 1924 og gjaldt for det meste kun i byer, kjøpsteder og ladesteder. Samlinger av bygninger på landet kunne vernes gjennom loven, men stort sett gjaldt den ikke for landsbygden. Dette førte til at flere kulturminner forsvant siden kulturmyndighetene aldri fikk kjennskap til de ulike arealplanene. Slik ble de enkelte kulturminnene kun fredet gjennom KML, og ofte forsvant konteksten de sto i (Langseth 2005:29-30).

I 1965 kom en ny bygningslov. Det var nå viktig å også få vernet konteksten rundt kulturminnene, slik at spesielle områder eller miljø, med blant annet høy historisk eller arkitektonisk verdi, ble tatt vare på. Bygningsmyndighetene ble dermed pålagt å avmerke disse områdene på utbygningsplanene, og å regulere områder til bevaring hvis det var nødvendig. Kommunene fikk forvaltningsansvar for den nye loven og det ble dermed ikke bare staten som hadde ansvar for kulturminneressursene (Langseth 2005:30). I 1985 kom plan- og bygningsloven. Forandringene fra loven fra 1965 var at Miljøverndepartementet hadde øverste forvaltningsansvar, mens kommune, fylkeskommune og staten fikk retningslinjer fra loven til hvordan de skulle forholde seg til hverandre i plansaker. Arealplanleggingen som virkemiddel, ble mer skjerpet enn den var tidligere, og loven la føringer for all formell offentlig planlegging i Norge (Langseth 2005:30). I juni 2009 kom en ny plan- og bygningslov. Her har antall paragrafer blitt kraftig redusert blant annet for å gjøre loven mer oversiktlig og brukervennlig. I følge Kommunal- og regionaldepartementet er

hovedmålet med endringene å få en lov som ”.. sikrer kvalitet, effektivitet og rettsikkerhet i byggeprosessene”, og det er blitt tatt sikte på å få en ”..moderne lov med en logisk lovstruktur som gjør den bedre tilgjengelig for alle brukerne av loven”⁵. Det er kun plandelen av loven som er satt i kraft, byggesaksdelen er utsatt til 1.juli 2010. Siden de konfliktene jeg skal gjennomgå i denne oppgaven er basert på plan- og bygningsloven fra 1985, er det denne versjonen som er sett videre på i dette kapittelet.

2.2.1 Plan- og bygningsloven i dag

Plan- og bygningsloven (PBL) skal gi et grunnlag for hvordan planleggingen av bruk og vern av ressurser foregår. Arealbruk og bebyggelse skal legges til rette for den enkelte og samfunnet i følge lovens intensjon. Dette betyr at kulturminnene også må integreres i plan- og byggesaksbehandlingen ⁶(Langseth 2005:30). Kommunen er pliktig til å følge PBL. Loven er deres viktigste redskap for å ta vare på kulturminner/-miljøer, og i anvendelsen av loven har kommunene stor selvråderett (Holme og Guribye 2005:230).

I likhet med KML er det også blitt skjerpelser i PBL, spesielt angående regulering. Loven pålegger blant annet folk å melde fra ved nye byggeprosjekter, i tillegg til at kommunene må vise en detaljert plan over hva de skal bruke sine egne arealer til. Alt dette må godkjennes fra ”øverste” hold. En slik lovgivning fører til en bedre oversikt over landets, kommunenes og også de enkelte byenes arealbruk, og kan være med på å forhindre blant annet at kulturminner blir skadet, skjemmet eller fjernet. Også her kan folk flest føle at loven kan være ”tung” ved at mye skal reguleres. Det kan være vanskelig å få bygget på den måten og på de plassene man helst vil. PBL er grovt sett delt opp i to deler: arealplaner og byggesaker. Arealplanleggingen er for å sikre en oversikt over kommunens bruk av sine arealer. Denne delen sorterer under Miljøverndepartementet. Den andre delen av loven, byggesaker, omhandler oppføring, ombygning og riving av bygninger og sorterer under Kommunal- og regionaldepartementet (Langseth 2005:31, Nysæth og Sognæs 2009:36). Det vil videre bli sett på hva arealplaner er, og på reguleringsplan som en arealplan. Til slutt vil ”skjønnhetsparagrafen” omtales (pbl § 74.2)

2.2.1.1 Arealplan

Arealplanleggingen foregår på tre nivå; et statlig nivå, et fylkesnivå og et kommunalt nivå (Langseth 2005:32). På det statlige nivået skal staten sikre sine interesser i arealplanleggingen ved å gi rikspolitiske retningslinjer. Retningslinjene er kun veiledende, men kan brukes av blant annet kulturmyndighetene som grunnlag for innsigelser (Holme og Guribye 2005:237, Langseth 2005:32). På fylkesnivå lages det en fylkesplan og en fylkesdelsplan. Det blir i en fylkesplan angitt retningslinjer over bruk av areal og naturressurser innen fylket. I fylkesdelsplanen blir spesielle temaer og geografiske virkeområder behandlet, og her blir ofte kulturminnevern en del. Ingen av planene er rettslig bindende, men kan være veiledende for kommunens arealplaner og statens planlegging i fylket (Holme og Guribye 2005:239, Langseth 2005:33). På kommunalt nivå blir det laget en kommuneplan. Innenfor denne er kommunene pålagt å utarbeide en arealplan som skal dekke alt areal i kommunen. Arealet i kommunen blir delt opp i forskjellige brukskategorier, ofte med beskrivelser av hva arealene skal brukes til. I § 20-4 vises det til hva arealdelen skal angi (Jf. Plan- og bygningslov av 14. juni 1985 nr.77). Her er det fire kategorier som har interesse for kulturminnevernet; Nr.1: *Byggeområder*, der verneverdige bygninger og bygningsmiljø befinner seg. Nr.2: *Landbruksnatur- og friluftsområder (LNF- områder)*, som kulturlandskap og kulturminneområder ofte havner under. Nr.4: *Områder som er båndlagt eller skal båndlegges*, er områder som er fredet eller regulert til bevaring og skal vises som båndlagt i arealdelen. Nr.5: *Områder for særskilt bruk eller vern av sjø og vassdrag* er lite anvendt, men kan bli aktuell i forhold til områder med potensial for skipsfunn (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001, Holme og Guribye 2005:240-241).

Arealplanen er ment å følge samfunnsutviklingen, og loven krever at planen skal rulleres minst en gang i løpet av en kommunestyreperiode (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001). Arealdelen har rettsvirkning ved at grunneiere ikke kan bruke eiendommen sin til noe annet enn det som er fastsatt i planen (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001:13, Langseth 2005:33). Ofte ser en derimot at kommunen dispenserer fra arealplanen, da spesielt i LNF- områder, noe som har vist seg å være et problem. Ofte er det hytter som får dispensasjon til å bygges her (Nilsen 2003)

2.2.1.2. Reguleringsplan

En reguleringsplan blir i PBL § 22 definert som: *”..en detaljplan med tilhørende bestemmelser som regulerer utnytting og vern av grunn, vassdrag, sjøområder, bebyggelse og det ytre miljø i bestemte områder i en kommune innenfor den ramme §§ 25 og 26 angir”*(Jf. Plan- og bygningslov av 14.juni 1985 nr.77).

Reguleringsplanen skal utarbeides i henhold til de rammene som er satt i arealplanen for kommune, fylke og statsnivå. Denne planen er en detaljplan over kommunens arealer, og brukes ofte når større areal skal bygges ut. Den inneholder plankart og ofte mer utfyllende bestemmelser. Planen har stor betydning for kulturminner og kulturmiljøer da disse ofte blir berørt av reguleringen (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001:26, Langseth 2005:33-34). I PBL § 25 blir det listet opp en del reguleringsformål og det er nr. 6, spesialområder, som er av interesse for kulturminneforvaltningen der *”..områder med bygninger og anlegg som på grunn av historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares”*. Denne definisjonen er svært vid og omfatter alt av faste kulturminner og kulturmiljøer, i tillegg til areal, eksempelvis kulturlandskap. Det er heller ikke nødvendig at området har spor av menneskelig aktivitet (Holme og Guribye 2005:246). Her kan områder med stor lokal verdi bli vernet, i forhold til fredning etter KML som ofte sikrer minner av nasjonal verdi (Riksantikvarens rapporter nr. 29 2001:30). Når et område er regulert til bevaring, kan ikke bygningene rives eller endres utvendig. Interiøret er ikke berørt av reguleringen. Siden KML er en særlov, vil ikke reguleringsvedtak som står i strid med en fredning være gjeldende. Det må i slike tilfeller være gitt tillatelse eller dispensasjon til inngrep i kulturminnet fra Riksantikvaren (Holme og Guribye 2005:246-247). Straks en reguleringsplan er vedtatt, er den rettslig bindende og en kan ikke sette i gang tiltak som står i strid med planen (Langseth 2005:34).

2.2.1.3. ”Skjønnhetsparagrafen”

Estetiske hensyn er blitt viktige ettersom utbyggingen har tiltatt de siste tiårene. Den såkalte ”skjønnhetsparagrafen” henviser til PBL § 74.2 der det heter at *”kommunen skal se til at ethvert arbeid som omfattes av loven, blir planlagt og utført slik at det etter kommunens skjønn tilfredsstillende rimelige skjønnhetshensyn både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Tiltak etter denne lov skal ha en god estetisk utforming i samsvar med tiltakets funksjon og med respekt for naturgitte og bygde omgivelser. Skjemmende farger er ikke tillatt og kan*

kreves endret. Kommunen kan utarbeide retningslinjer for estetisk utforming av tiltak etter loven". Med denne paragrafen gis kommunen og tiltakshaver restriksjoner for utforming av bygninger. Både høyde, tomtebredde, takform, byggemateriale, kontrast og farge er elementer som vurderes opp mot det eksisterende miljøet. Ved oppføring og endring av bygg, må miljøet rundt tas hensyn til, i tillegg til at eksteriøret på verneverdige hus skal bli tatt bedre vare på (Holme og Guribye 2005:260-261). Mange mener denne paragrafen er viktigst, og blir mest brukt i byer, hvor ny bebyggelse skal gli bedre inn i eldre for å få et helhetlig byrom. Imidlertid blir det også utenfor byene, i de mindre tettstrøkene, satt føringer for hvordan bygg skal utformes. Et eksempel er fra Skjervøy kommune i Nord-Troms, der taket på ei hytte på Haukøy ble søkt kommunen om ombyggelse på grunn av en vannskade. Taket skulle da også heves. Ved å gjøre dette ville hytta få en endret form. Troms fylkeskommune motsatte seg dette og mente at ved å bygge om taket, ville hyttas leselighet og skala forsvinne. I tillegg var bygget en del av et sårbart kulturlandskap, der bygningene rundt var preget av en nøktern og enkel byggeskikk. Ved å fjerne den spesielle "knekken" i taket, ville hytta skille seg ut fra resten av miljøet (Nilsen 2003:184-185). Skjervøy så bort fra fylkeskommunens merknad og mente eiernes behov for en større hytte var viktigere (Nilsen 2003:184).

2.3. Forvaltningens oppbygning

Før den første loven kom i 1905, ble forvaltningen av kulturminnene stort sett gjort av frivillige organisasjoner og enkeltpersoner (Trøim 1999). I 1905 ble det derimot bestemt at de arkeologiske kulturminnene skulle forvaltes av landsdelsmuseene (i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Tromsø), mens bygninger fra før reformasjonen fikk Fortidsminneforeningen ansvar for (Gaukstad 2005:132, Trøim 1999:47-48). Ved å la museene ta ansvar for arkeologien og Fortidsminneforeningen for bygningsvernet, ble det en todeling innenfor kulturminnevernet, noe en også kan spore i forvaltningen i dag (Langseth 2005:16). I 1912 ble Riksantikvaren opprettet. Bygningsvern ble deres viktigste jobb, i tillegg til utgravinger i middelalderbyene, som de fikk ansvar for i 1951. Dette var så å si den eneste endringen når det gjaldt forvaltningsansvaret i loven fra 1951 (Gaukstad 2005:133, Langseth 2005:16). Den forvaltningsoppbygningen vi har i dag har kommet med KML og i tiden etter⁷.

Som nevnt tidligere ble *Miljøverndepartementet* (MD) opprettet i 1972 og er i dag overordnet myndighet for landets kulturminneforvaltning og fungerer som politisk og faglig instans

innenfor arbeidsområdet⁸. Departementet har som oppgave å utforme politiske mål og overordnede retningslinjer, strategier og virkemidler i kulturminnepolitikken, og de er regjeringens politiske sekretariat. MD er også et klage- og kontrollorgan, da spesielt i innsigelsessaker fra Riksantikvaren og planmyndigheter, siden de også er øverste planmyndighet etter PBL. De underliggende organene blir administrert, kontrollert og delegert myndighet av MD, som er administrativ instans. Riksantikvaren ble i 1973 overført til MD fra Kirke- og undervisningsdepartementet og i 2001 ble det opprettet en egen kulturminneavdeling i MD for å kunne styrke kulturminnevernet (Gaukstad og Holme 2005:136-139, Langseth 2005:17-18).

I følge KML fra 1978 lå ansvaret for forvaltningen hos de fem landsdelsmuseene, hos Riksantikvaren og hos ulike Sjøfartsmuseum. Spesielt museene hadde fått et økt arbeidspress da det var de som tok seg av store deler av forvaltningsansvaret. Utover 1980-tallet krevde de mer bemanning og økonomiske hjelpemidler (Pramli 1999:16). Dette ble forandret da *Riksantikvaren* (RA) ble gjort til et direktorat i 1988, og fikk ansvar for den totale kulturminneforvaltningen i Norge (Gaukstad 2004:43, Pilskog 2000:49). I dag er RA knyttet til MD som rådgivende organ og faglig sekretariat, i tillegg til å ha ansvar for den praktiske delen der de er utøvende organ for den politikken Stortinget og regjeringen bestemmer (Gaukstad og Holme 2005:138). Også allmennheten og næringslivet får rådgivning fra RA, som skal formidle kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer. RA har blant annet ansvar for blant annet å tinglyse automatisk fredete byggverk (kml § 5), vedta områdefredning (kml § 19) og midlertidig fredning (kml § 22 nr.4) (Jf. Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven av 9. februar 1979 nr. 8785, Gaukstad og Holme 2005:139-140).

Tidligere hadde RA bare ansvaret for byggverk og kulturminner fra middelalderen, men har i dag også overtatt dispensasjonsmyndigheten når det gjelder automatisk fredete kulturminner og skipsfunn (kml §§ 8 og 15a) fra de arkeologiske landsdelsmuseene (Gaukstad og Holme 2005:139, Pilskog 2000:49). Et unntak er her forskningsundersøkelser hvor landsdelsmuseene ikke må søke om tillatelse hos RA, de har kun meldeplikt (Jf. Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven av 9. februar 1979 nr. 8785). NIKU (Norsk Institutt for Kulturminneforskning) ble opprettet i 1994 og overtok en del av oppgavene til RA, blant annet tar de forskningsoppdrag og utfører konsekvensutredninger. Med opprettelsen av et frittstående forskningsinstitutt, i tillegg til å overføre dispensasjonsmyndigheten fra museene til RA, ville MD skape et klarere skille mellom forskning og forvaltning (Pramli

1999:22). Selv om det er blitt en todeling, er det ønskelig at forvaltningen og forskning samarbeider. Denne adskillelsen har fått en del kritikk da en ser at samarbeidet ikke blir gjennomført og det blir liten kunnskapsutveksling, som igjen hemmer kulturminnevernet (Boaz 1998, Pramli 1999). I dag kan Universitetsmuseene få forske på samlinger, som også inneholder funn fra forvaltningsgravninger. Dette kan være et forsøk på å gjøre denne adskillelsen mindre (St.meld. nr.15 2007-2008).

Fylkeskommunen ble i 1990 regionalt forvaltningsorgan for alle typer kulturminner, sett bort fra de samiske (Gaukstad og Holme 2005:140). Fylkeskommunen er pålagt oppgaver (Jf. kml § 6,15a,19,20,22 nr.4) og har en økt innflytelse i forhold knyttet til PBL (Langseth 2005:19). Det var viktig for Stortinget da fylkeskommunen fikk delegert myndighet å kunne knytte kulturminnearbeidet nærmere sammen med arealplanleggingen og også få et tettere samarbeid med lokalsamfunnene (Gaukstad og Holme 2005:136, 140). Noen av oppgavene til fylkeskommunene er å være kunnskapsformidlere, og de skal samordne planlegging, her gjennom fylkesplanlegging, mellom statens, fylkets og kommunens kulturelle, fysiske, sosiale og økonomiske virksomhet i fylket. De skal i tillegg være veiledere og samarbeide med kommuner og private aktører, når det kommer til å ta vare på kulturminner/-miljøer, i tillegg til forsvarlig bruk og skjøtsel. Det er også fylkeskommunen som har ansvar for at brudd på KML anmeldes til politiet, og de har også mulighet til å fremme innsigelse til reguleringsplaner (Gaukstad 2004:44, Gaukstad og Holme 2005:140, Langseth 2005:19). Siden det finnes såpass mange fylkeskommuner i Norge, 19 stykker, er den interne organiseringen noe forskjellig fra fylke til fylke. Som oftest ligger kulturminneforvaltningen under Kulturavdelingen, men hos enkelte ligger den under plan- og regionalavdelingen. Noen fylker har ikke lov å reise innsigelser i kulturminne- og plansaker på grunn av deres politiske system, og må kontakte RA ved innsigelser (Gaukstad og Holme 2005:140, Langseth 2005:19).

Sametinget har forvaltningsansvar for de samiske kulturminnene, og er likestilt med fylkeskommunene. Det var Samisk kulturminneråd som i 1994 fikk regional kulturmyndighet over de samiske kulturminnene, og dette ble overført til Sametinget i 2001 da kulturminnerådet ble innordnet som en egen avdeling hos Sametinget (Gaukstad 2004:45, Gaukstad og Holme 2005:142). Det er Sametinget som selv tar stilling til om et kulturminne er samisk eller ikke, men hvis det er uenighet med andre instanser, som fylkeskommune eller museum, er det RA som tar den endelige avgjørelsen (Gaukstad og Holme 2005:143).

Kommunen har ikke noe formelt ansvar eller myndighet for kulturminner, sett bort fra Oslo som er både fylkeskommune og primærkommune. Her har Byantikvaren delegert myndighet. Selv om kommunene ikke har myndighet er de likevel en sentral samarbeidspartner med forvaltningen. Det er spesielt i skjøtselsoppgaver at kommunen påtar seg ansvar. Det viktigste virkemiddelet kommunen har i forhold til kulturminnevern er PBL, både som planmyndighet og som bygningsmyndighet. Kommunen er pliktig til blant annet å vedta reguleringsplaner etter reguleringsbestemmelsene. De skal se til at områder i kommuneplanenes arealdel blir båndlagt i opptil 4 år for å verne kulturminner, og også regulere områder, byggverk og lignede til spesialområde bevaring. Kommunen har også plikt til å melde fra til fylkeskommune/Sametinget om tiltak som det er fare for berører kulturminner, både de som er fredet, eller har en annen form for beskyttelse (Gaukstad og Holme 2005:144-145, Langseth 2005:19-20).

2.3.1 Hvem må de ulike partene forholde seg til?

Forvaltningens oppbygning har forandret seg mye siden den første KML, og da spesielt de siste tiårene. Tidligere var det landsdelsmuseene, og også frivillige organisasjoner, som Fortidsminneforeningen, som hadde ansvar for kulturminnene i landet. Som nevnt ovenfor er i dag deler av dette ansvaret flyttet til fylkeskommune/Sametinget, med RA og MD som øverste myndighet. Noen av grunnene til denne forandringen var at det på 1960-/1970- tallet var en mobilisering i lokalsamfunnene som svar på den sentraliseringen som foregikk ellers i Norge. Det ble da satt fokus på lokale kulturminner, som tidligere var oversett av den sentrale forvaltningen, og det ble ytret ønske om et mer desentralisert og lokalt styrt kulturminnevern (Lidén 1991:97).

KML er blitt kritisert for ikke å ta godt nok vare på de som blir berørt av en fredning, og selv om de har krav på å bli hørt, så er det ofte forvaltningens synspunkter som får gjennomslag. Ved å bruke PBL i større grad er det blitt mulig å få inn flere synspunkter, og de som blir berørt av vernet har større mulighet til å komme med føringer. (Langseth 2005:55). I tillegg til forandringene i forvaltningen, så er altså hele lovverket skjerpet, med mange føringer og reguleringer. Selv om intensjonene med forandringene i forvaltningen har vært å knytte det nærmere lokalsamfunnene, så kan det virke som at dette ikke er helt hva resultatet har blitt. Det har i stedet vist seg at dette, i tillegg til alle de restriksjonene som har kommet med

lovene, har skapt en avstand til den vanlige mannen eller kvinnen i gaten, og det kan i dag være vanskelig å forstå hvem det er man må forholde seg til når nye tiltak skal iverksettes. Tidligere hadde man ofte et personlig forhold til museets ansatte som var på registrering i bygdene, mens i dag er forvaltningen blitt noe fremmed. Dette har også påvirket folks holdninger til kulturminner (Pramli 1999:108-110). Et sterkere forhold mellom forvaltning og lokalsamfunn er viktig, siden det er de lokale som faktisk skal leve med, og ta vare på, kulturminnene (Nilsen 2003).

I dag må tiltak, både private og offentlige, som kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne, meldes fra til og søkes tillatelse hos kulturminneforvaltningen. Private tiltakshavere er pliktige til å melde fra til rette myndighet (fylkeskommunen/sametinget) om de kommer i kontakt med et kulturminne. Siden de fleste tiltak også må meldes inn til kommunen i henhold til PBL, melder ofte kommunen videre til fylkeskommunen/sametinget (Kahn 2007:170-171). De avgjør om tiltaket er i strid med KML § 3 og trenger dispensasjon. Hvis dette er tilfellet blir søknaden videresendt til RA som igjen må tillate eller avslå dispensasjonen eller, som i noen tilfeller, tillate tiltaket med vilkår (Kahn 2007:173).

Ved enkelte tilfeller blir ikke kulturminnet oppdaget før etter tiltaket er iverksatt. Da må tiltakshaver straks stoppe arbeidet som kan påvirke kulturminnet og melde fra (Jf. kml § 8). RA må da bestemme om arbeidet kan fortsette, og hva som eventuelt må gjøres. Det må også sees på om tiltaket er undersøkt tidligere, uten at kulturminnet er blitt oppdaget, eller om det har foregått en ulovlig gravning (Kahn 2007:175-177).

2.4 Sammendrag

I dag har Norges kulturminner et sterkt vern igjennom KML. Denne gir klare regler på hva en har lov, og hva en ikke har lov til å gjøre med kulturminner. I tillegg kan også PBL gi en form for vern, der kommunen regulerer spesialområder til bevaring i reguleringsplaner. Både lovverket og forvaltningsstrukturen har blitt svært forandret de siste 100 årene, og da spesielt de siste 30 årene. På grunn av skjerpelser og reguleringer kan det i dag være vanskelig å vite hvem en skal forholde seg til i systemet, og hva en har lov til å gjøre. Meningen med omstruktureringen av forvaltningen var å knytte den nærmere lokalsamfunnene, men resultatet har vist seg at det heller har blitt en avstand mellom folk flest og forvaltningen.

Denne avstanden har også med hva forvaltningen og lovverket definerer som et kulturminne, dette kan stå i kontrast til hva befolkningen vil ta vare på. Hvilke verdier de ulike aktørene tillegger et kulturminne, er viktig for å forstå hvorfor det ofte er uoverensstemmelser mellom aktørene.

3. Verdisyn

Hva som er verdifullt for en person, trenger nødvendigvis ikke være like verdifullt for en annen. Hva som legges i begrepet verdi og hvordan verdi blir vektlagt, er noe som er forskjellig fra person til person, i samfunnsdebatten og i kulturminneforvaltningen. I følge Sveinulf Hegstad (2006:84) er det i dag ikke noe entydig svar på hvorfor et kulturminne er verdifullt, og hva som legitimerer vernet av det. Slike spørsmål står svært sentralt innen kulturminneforvaltningen. Ettersom det er et stort spekter av kulturminner som skal bevares, er det også naturlig at det finnes ulike meninger om hva som bør og skal bevares. Innenfor allmennheten er det mange meninger, slik det også kan være blant vernemyndighetene, selv om alle har et lovverk å forholde seg til. Allmennheten vil ofte ta vare på andre ting enn det forvaltningsmyndighetene mener bør bevares. På denne måten kan det lett oppstå konflikter, når ulike verdisyn kolliderer.

Videre i dette kapittelet vil det bli sett på hva verdi er og hvorfor ulike aktører oppfatter det så ulikt. Her vil det bli lagt vekt på kulturminnenes ulike verdi og hvilke verdikriterier som blir satt for at noe skal kunne kalles et kulturminne og eventuelt bli vernet/fredet. Til slutt vil det bli sett på hvordan verdisynet har forandret seg over tid, med hovedfokus og eksempler fra Tromsø. Dette både fordi det er undersøkelsesområdet mitt, men også fordi utviklingen her har mange paralleller til utviklingen i resten av Norge.

3.1. Hva er verdi?

Verdi er et diffust og omfattende begrep, men *"i utgangspunktet er verdi en kvalitet ved fenomener i tilværelsen som menneskene av ulike grunner verdsetter"* (Guttormsen og Fageraas 2007:13). Hva verdi *er* kan dermed være vanskelig å forklare uten å måtte avgrense noe. Kulturminnevernfeltet er også vidt, noe som gir et stort spekter av definisjoner av verdi. Verdibegrepet brukes ulikt blant forskjellige aktører. Det vil her bli sett på definisjonen av verdi innenfor feltet kulturminnevern, da i forbindelse med lovgivningen, forvaltningen, samfunnsøkonomiske interesser og på et personlig plan. I de fleste tilfeller henger lovgivningen og forvaltningen sammen, men også her kan en spore ulike tolkninger av verdi innenfor den "utøvende" aktøren (forvaltningen). De er ofte nødt til å utvise mer skjønn i

enkeltsaker og dermed gå dypere inn i vurderingen av verdi enn kriteriene som settes i lovverket.

3.1.1. Lovgivningens og forvaltningens verdier og vernekriterier

Et fellestrekk i synet på verdi i lovgivningen og hos forvaltningen, er definisjoner av hvordan kulturminner verdsettes, nemlig etter nasjonal, regional og lokal verdi. Med *nasjonal verdi* regnes kulturminner/-miljøer som etter KML er automatisk fredet eller vedtaksfredet. De kan også være fredningsverdige (Gaukstad 2005:135, Kulturminneplan for Lofoten 2008:13). *Regional verdi* kan være litt vanskeligere å definere, men ofte settes denne verdien på kulturminner/-miljøer som er faglig viktige for en region, for eksempel for et fylke. Slike kulturminner blir ofte vernet etter blant annet PBL (§ 25) (Gaukstad 2005:135, Kulturminneplan for Lofoten 2008:13). *Lokal verdi* er den kategorien som er minst entydig og kan inneholde kulturminner av svært ulik betydning. Her påvirkes verdibegrepet i stor grad av lokale diskurser og den pågående samfunnsdebatten om hva som er verdifullt. Selv om et kulturminne ikke blir regnet for å ha verken nasjonal eller regional verdi, så kan den ha stor lokal verdi, for eksempel innenfor en kommune eller et lokalsamfunn. Det er denne verdikategorien som kan knyttes til et verdibegrep på et personlig plan (Kulturminneplan for Lofoten 2008:13). Selv om alle nivå har et lovverk å forholde seg til, vil vernet på regionalt og lokalt plan ofte i bunn og grunn handle om lokale interesser, holdninger og vilje til å ta vare på kulturminnene (Kulturarv i en ny tid 2005-2008:33).

I tillegg til disse tre definisjonene av kulturminnenes verdi som er viktige innad i landet finnes det også en *internasjonal verdi*. Det er kommet flere internasjonale konvensjoner og charterer som omhandler kulturminner og hvordan en skal håndtere de i en global sammenheng. Eksempler er UNESCOs konvensjon om verdens kultur- og naturarv, og deres verdensarvliste, Maltakonvensjonen (The Valletta Charter) om vern av den arkeologiske kulturarven og Venezia-chartret (ICOMOS) om bevaring og restaurering av historiske steder og minnesmerker⁹ (Kulturarv i en ny tid 2005-2008:8, Sellevold 2009). Alle disse konvensjonene legger føringer for hvordan land skal ta vare på sine kulturminner. Det legges vekt på at kulturminnene har verdi både på et lokalt (innenfor landet) og på et internasjonalt plan. I Maltakonvensjonen står det blant annet at kulturminnene er en "*..kilde til den europeiske kollektive hukommelse*" og dermed må bevares (Sellevold 2009:8).

Det å skape et felles verdigrunnlag som knytter samfunnets og kulturminneforvaltningens meninger om hva som er viktig å ta vare på, kan være en vanskelig jobb. Forvaltningens vernekriterier bør reflektere samfunnets verdier, og hva som kollektivt menes er viktig å ta vare på (Mjaaland 2004:19). I tillegg til dette har forvaltningen et ansvar for å fokusere på verdiskapning i samfunnet, der holdninger til, og interesse for, kulturminner/-miljøer skal skapes blant allmennheten. Noen av forvaltningens viktigste oppgaver når det gjelder verdiskapning er på den ene siden å sette kulturminner inn i en større sammenheng så det skapes ny verdi i samfunnet. På den andre siden skal det forhindres at kulturminnene skades eller ødelegges på noen måte. En tredje viktig oppgave er formidling (Kulturarv i en ny tid 2005-2008:32). Igjennom Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* ble det lagt vekt på *bruk* av kulturminner for å få en sosial, kulturell og økonomisk verdiskapning, og det ble gitt økonomisk støtte til flere prosjekter som satset på kreativt bruk i lokalmiljø (Omland et.al. 2007:11).

Det er svært mange verneverdier som kommer fram når en spør hvorfor en skal ta vare på kulturminner. I kulturminneforvaltningen deler en ofte inn i tre vernekriterier: *kunnskapsverdi*, *opplevelsesverdi* og *bruksverdi* (se kml § 2). *Kunnskapsverdi* (også kalt *kildeverdi*) er ofte en av de viktigste grunnene til at noe blir vernet. Det at kulturminnet kan gi økt kunnskap om for eksempel en tidsperiode, en byggeskikk, redskap, tekniske løsninger, gjør det mer verdifullt og viktigere å ta vare på. Kulturminnene kan gi oss kunnskap om samspillet mellom mennesker og naturen over tid og under ulike livsgrunnlag. Dette er også aktuelt i regjeringens og Norges Forskningsråd nordområdesatsning/polarforskning hvor det blir presisert at kulturminnene kan gi en viktig forståelse for menneskelig aktivitet og samhandling med naturen i polarområdene (Forskningsrådet 2009). Vi kan lære av fortidens løsninger og feilgrep, og bruke denne kunnskapen i dagens samfunn. Disse kildene kan fortelle oss om fortiden som ingen andre kilder kan, og også supplere andre kilder for en bedre og mer utvidet tolkning¹⁰(Myklebust 2002:14). I dag er det blitt vanlig å se kulturarven som en ikke-fornybar, eller truet ressurs og en del av den bærekraftige utviklingen. Fjerner vi minnet, har vi mistet det og den kunnskap den kan gi oss, for alltid (Brattli 2009).

Opplevelsesverdien er ofte en av grunnene til at folk vil ha noe vernet. Følelsen av opplevelse kan være så mye. Det å oppleve kulturminner, å se og ta på dem, få oppleve de i bruk, gjør at man ofte tenker over, og forstår bedre, sammenhengen mellom gammelt og nytt (Holme

2005b:14-15). Kulturminner kan gjennom opplevelse gi innsikt i andre typer levemåter, bidra til læring og respekt for forhistoriens menneskers bruk av, og ydmykhet for naturen. Nysgjerrighet og undring kan skapes gjennom opplevelse, og det kan føre til en følelse av tilhørighet og identitet. Opplevelse og kunnskap henger tett sammen, der opplevelse kan gi større grobunn for læring og gjennom det kunnskap. På en annen side kan noen opplevelser berikes ved tilegnelse av kunnskap på et tidligere stadium. Kulturminner rundt om i landet har også evnen til å gi oss opplevelse av glede rett og slett fordi de er vakre, imponerende eller underlige, eller de kan gi oss nye perspektiver når de viser en brutal virkelighet av krig og undertrykkelse (Holme 2005b:14-15, Myklebust 2002:14-15).

Kulturminner er ikke bare en del av fortiden, de er også en stor del av nåtiden og inngår i sammenhenger der de kan ha en *bruksverdi*. Vi omgir oss daglig med kulturminner. Mange har økonomiske og bruksmessige verdier som leiligheter, kontorer, næringseiendommer og fritidsboliger. Disse brukes også aktivt av turistnæring, reiselivet og opplevelsesindustrien (Myklebust 2002:15). En slik bruk av for eksempel eldre bygninger, gir en ressursforvaltning med mindre energiforbruk, forurensing og avfall¹¹ (Myklebust 2002:15). I tillegg er det ofte mer lønnsomt å restaurere og sette eldre bygg i stand, enn det er å bygge nytt (Holme 2005b:14). Bruk sies ofte å være det beste vern fordi folk får et forhold til kulturminnet, men det krever også at forvaltningen er påpasselig slik at kulturminnene ikke misbrukes (Holme 2005b:14, Myklebust 2002:15).

Det er som oftest disse tre verdiene; kunnskap, opplevelse og bruk, som oppgis av kulturminnevernet når det er snakk om hvorfor en skal verne kulturminner/-miljøer. I tillegg til disse tre er det mange flere verdier som settes som kriterier for vern. Flere kan havne innenfor de tre tidligere nevnte kriteriene, eller kan være viktige separat. Dag Myklebust (2002:12) nevner flere verdier som er i bruk når det gjelder vern av ulikt slag. Det gjelder blant annet aldersverdi, historisk verdi, identitetsverdi, symbolverdi, pedagogisk verdi, forekomstverdi/sjeldenhet, kunstverdi, miljøverdi og omsetningsverdi. Disse verdiene brukes ofte i konsekvensutredninger, som nevnt nedenfor.

Den utøvende forvaltningen skal i prinsippet vurdere kulturminner etter de verdier som er prioritert i lovverket, nemlig nasjonale, regionale og lokale verdier. I noen tilfeller blir verdiene brukt på ulike måter, ofte mer utfyllende og mer basert på skjønn. Et eksempel kan være i konsekvensutredninger. Slike utredninger er pålagt de som ønsker å gjennomføre store

utbyggingstiltak for å se hvilke konsekvenser tiltaket får, blant annet for miljø, samfunn eller naturressurser (pbl § 33-2) (Riksantikvarens rapporter nr. 31 2003:13). Her kan ofte kulturminner bli berørt og selskaper som blir bedt om å utføre en slik analyse må ta disse med i betraktning. Her må verdien av kulturminnene vurderes og dette kan være vanskelig. For den som utreder en slik analyse kan begrepene nasjonal, regional og lokal verdi være noe vanskelig å rangere. En rangering etter høy, middels eller lav verdi, er mye brukt, og er ofte nok for det aktuelle prosjektet (Riksantikvarens rapporter nr. 31 2003:46). Av kulturminneforvaltningen blir alle vernekriteriene som nevnt i forrige avsnitt, sett på som viktige når man skal ta en verdivurdering (Riksantikvaren rapporter nr. 31 2003:8-12). I tillegg må også kunnskapsverdi og opplevelsesverdi tas med i betraktning. Alle disse kriteriene evalueres som lav, middels og høy på en verdiskala. Et kulturminne har ofte flere kriterier knyttet til seg. Disse kan ha ulike verdier, for eksempel kan et bygg være i sin opprinnelige kontekst (autentisitet), og dermed ha høy verdi, men være vanlig og et bygg vi har mange av, ergo lav verdi. I slike tilfeller blir kulturminnets verdi ofte satt til middels (Statens vegvesen 2006:201).

Kulturminnenes verdi må også ofte vurderes opp mot samfunnsverdi som veiutbygging eller byutvikling. Store prosjekt, som for eksempel utbygging av veinett eller kraftutbygging, kan gi forrang over kulturminner og kulturmiljø, mens for eksempel hytteutbyggere kan få avslag på sine søknader fordi aktuelle kulturminner/-miljø i området blir sett på som viktigere og mer verdifull.

3.1.2. Samfunnsøkonomiske verdier

Mens lovgivning og forvaltning opererer med relativt klare definisjoner av hvilke verdier som ligger til grunn for vern av kulturminner, vil en se at det fra personlig og samfunnsøkonomisk hold er vanskeligere med noen entydige og klare definisjoner. Det samfunnsøkonomiske interessefelt er vidt og omfatter både de som bruker kulturminner aktivt som en del av sin virksomhet, og de som ser på disse som et hinder for foretak, utbygging og utvikling.

Det er flere som bruker kulturminner som en del av sin næring, spesielt innenfor reiselivsbransjen, turistnæringen og reklamebransjen. I de to førstnevnte bransjene er det kulturminnenes økonomiske verdi som oftest er viktigst. Kulturminner blir ofte brukt for å

tiltrekke turister til land, kommuner, byer osv. Ved å kunne vise til spesielle kulturminner i sine nærområder, blir stedet mer attraktivt for turister fra både inn- og utland. Denne bruken av kulturminner kan også ha ringvirkninger på andre næringer som får flere besøkende (Guttormsen og Fageraas 2007). Den økonomiske verdien er viktig for de som direkte driver og bruker et kulturminne også. Dette kan for eksempel være noen som driver et museum, kafé, hotell eller overnatting, i en fredet eller verneverdig bygning, som for eksempel Verdensteateret i Tromsø¹², rorbuanlegg på Svinøya i Svolvær¹³ eller Henningsvær i Vågan¹⁴. For disse er kulturminnene viktige å ta vare på fordi de skaper en del av det turistene kommer får å se og oppleve, i tillegg til at det forteller om stedets historie. Dette kan blant annet sees i Lofoten, der gamle rorbuanlegg flere steder er satt i stand for å ta imot overnattingsgjester. I tillegg til å kunne tilby et unikt overnattingsmiljø og en ny bruk av anleggene, så forteller også disse bygningene om Lofotens historie i forhold til den rike fiskeindustrien og handelen (Kulturminneplan for Lofoten 2008). Symbolverdien er også høy i næringsssammenheng. Kulturminner som symbol for det "typisk norske" brukes ofte i turistbrosjyrer i utlandet, men også mindre steder, som blant annet Lofoten eller Røros, bruker kulturminner som symbol for hva som er typisk og spesielt for deres tettsted eller by (Bryde 2007). Her er det ofte kommuner, byer eller tettsteder i samarbeid med reiselivsnæringen som lager brosjyrer for å få turister til sitt sted. Det trenger heller ikke være det "typiske norske" som blir framhevet, men kulturminner som de lokalt mener er viktige og forteller om plassen.

En slik verdsetting av kulturminner kan en knytte opp mot det lovverket ser på som viktige vernekriterier, nemlig bruksverdien. Bruk av kulturminner kan øke den økonomiske verdien, både direkte til selve kulturminnet, men også indirekte ved økonomiske ringvirkninger. Det er diskutert hvor mye kulturminner er med på å skape økonomiske verdier og studiene på økonomiske ringvirkninger gir noe ulike svar (Omland et al. 2007:14-15). En slik undersøkelse har tatt for seg UNESCOs verdensarvliste. Når et sted er skrevet inn på listen, mener UNESCO at turiststrømmen kan stige med opptil 40 % de første årene (Bauer Bredesen 2007:84). Det har vist seg at de godene som er forbundet med å være på verdensarvlisten er synkende, blant annet fordi det blir flere steder på listen og dermed minsker prestisjen (Omland et al. 2007:15). Dette gjelder ikke alle stedene på verdensarvslisten. På Vegaøyen i Vega kommune, Nordland, har innskrivningen på verdensarvslisten ført til lokalt oppsving i næringslivet, blant annet i form av etablering av nye overnattings-, aktivitets- og opplevelsestilbud. I tillegg bygges Verdensarvsporten, et

senter med utstillinger, informasjon om verdensarvsområdet og "verdensarvsskole" for barn og unge¹⁵ (Johansen, R. 2007:95).

På den annen side finnes det også eksempler på at private næringsinteresser, men også her kommuner og politikere, ser på kulturminner og bevaring av kulturarven som noe problemfylt. Kulturminner kan bli sett på som lite verdifullt i forhold til samfunnsutviklingen og utbygging av blant annet byer, tettsteder, hyttebyer og hoteller. Når det oppstår en konflikt, der bevaringsverdige bygninger og lignende står i veien for utvikling og utbygging, så vil kulturminnene tillegges liten eller ingen verdi i forhold. Her er det ofte snakk om hvilke interesser utbygger har som bakgrunn. Domusbygget i Tromsø, som planlegges å rives og bygges nytt, er et eksempel der næringen og politikere strides om hva som er viktigst. Nybygget er foreslått som et høyt, moderne bygg som kontrasterer sterkt med den eldre bryggebebyggelsen. I tillegg "lukker" den byen inne fra sundet. Dette er argumentene mot utbygging, blant annet fra fylkeskommunen (Bladet Tromsø 10.11.09). Næringen er oppgitt, og selv om de forstår at en by trenger bevaring, så mener de at de blir hindret i å utvikle byen og at byen dermed vil "legges øde" for næringsliv (Reinholdtsen 12.11.09, 12.11.09).

3.1.3. Den personlige verdisettingen

Det personlige plan er kanskje der det er vanskeligst å kunne gi noe entydig svar og definisjoner på hva verdi er. Hvilke verdier som betyr noe for enkeltmennesker, og også på et gruppenivå, er avhengig av mange faktorer, blant annet interesser, bakgrunn, etnisitet og erfaringer. I tillegg forandres verdier over tid og etter geografiske og kulturelle forhold (NOU 2002:01:23). Mange gir kulturminner i lokalmiljøet og stedet man er knyttet til, høyere verdier, mens nasjonale kulturminner ofte ikke klarer å skape den samme følelsen av identitet og tilhørighet. Det er et behov for kunnskap om vår egen bakgrunn og opphav på det individuelle plan som gjør at lokal verdi ofte blir mer verdsatt enn nasjonal (Mjaaland 2004:23). Et kulturminne som er verdifullt for en, trenger ikke å være verdifullt for en annen, og dette er også en av grunnene til at det blir svært vanskelig å kunne definere hvilke verdier enkeltpersoner tillegger et kulturminne. Alle verdiene som er nevnt tidligere, og endatil flere, kan tillegges kulturminner i større eller mindre grad.

Hva en oppfatter som kulturminner har også noe med verdisetting å gjøre, og her kan en se forskjeller fra den norske og den samiske kulturminneforvaltningen. Selv om det er like mye ulikheter i hva som blir sett på som verdifullt i den samiske kulturen som i den norske, så er det i tillegg ulikheter imellom kulturene. Fra samisk hold vektlegges ofte helt andre ting enn på norsk side, blant annet steder det knytter seg tradisjon til, natursteder, erfaringsnærhet og religiøs betydning, noe som ofte ikke knyttes verdi til i det norske samfunnet (Schanche 1995:39). Dette er et viktig aspekt innenfor den personlige verdisettingen som også må inn i den store variasjonen av verdier som finnes innenfor denne "gruppen".

Det er blitt gjort flere spørreundersøkelser blant befolkningen i Norge om hvilke verdier de ser på som viktige når kulturminner skal bevares (se blant annet Bertelsen et.al 2002, Brekmoe 2004, Kavli 2003, Krogh 1999, Mjaaland 2004, Pramli 1999). I undersøkelsene fra Nord-Norge kommer begrunnelsene "at det er spor etter våre forfedre" og "at det viser hvordan folk levde før" høyest opp. De begrunnelsene som havner nederst er i så å si alle tilfellene "at det er gammelt", "at det har nasjonal verdi" og "at det er pent" (Bertelsen et. al. 2002, Brekmoe 2004, Krogh 1999, Mjaaland 2004, Pramli 1999). I RAs landsdekkende undersøkelse fra 2003 kom derimot nasjonal verdi, at kulturminnene gir oss kunnskap om vår felles historie, høyest opp. Kulturminner som forteller om egen historie og bruksverdien kom lavt, og i likhet med de lokale undersøkelsene havnet den estetiske verdien langt nede (Kavli 2003:7). Lise Brekmoe (2004:35) mener at en av grunnene til at nasjonal verdi kom høyt opp i denne undersøkelsen, var fordi kulturminner ble definert innledningsvis i intervjuet. Folk knyttet dermed lettere kulturminner opp mot nasjonale minner, som stavkirker eller Osebergskipet.

Som det fremgår av delkapittel 3.1.1, bør kulturminneforvaltningens verdier gjenspeile de verdier som finnes i samfunnet. Et eksempel som viser at dette ikke alltid er tilfellet, og som man også ser fra undersøkelsene, er når det er snakk om aldersverdien. Denne verdien kommer ofte ikke høyt opp blant befolkningen, i motsetning til kulturminneforvaltningen. Aldersverdien har her alltid vært spesielt viktig. Det at KML har en øvre grense for automatisk fredete kulturminner ved 1537, viser at aldersverdien som kulturminner innehar blir viet et særskilt fokus. For folk flest er det ofte den nære historien som fenger mest, mens det ofte blir for stor avstand i tid til de arkeologiske kulturminnene (NOU 2002:1:21). I noen tilfeller er det også delte meninger om å bevare nyere tids kulturminner. Igjen kan en se på eksempelet Domusbygget i Tromsø. På et tidspunkt ble det foreslått å ta vare på det bygget

som i dag diskuteres å rives. Domusbygget viser den bevaringstanken som kom de første tiårene etter siste verdenskrig, da folk mente at de gamle trehusene måtte vike for nye og moderne bygninger. Bygget ble sagt å være en verdig representant for sin tid. Forslaget om bevaring skapte mange reaksjoner og protester blant lokalbefolkningen (Hegstad 2000:145). Denne ulikheten mellom hva forvaltningen og "folk flest" vil verne, er noe som er viktig for forvaltningen å ta tak i. Grunnen til å verne vil alltid være ulikt til forskjellige tider, og spørsmålet om å verne må besvares på nytt og på nytt (Hegstad 2006:84).

3.1.4. Kulturminnets egenverdi?

Et diskutert tema som omhandler verdi, er om kulturminnet har en iboende verdi, en egenverdi. Om kulturminnet har en *"..verdi i seg selv, det vil si en absolutt, objektiv og evig kategori og som dermed er uavhengig av det observerende objekt"* (Guttormsen og Fageraas 2007:13). Dette spørsmålet er ikke enkelt å gi svar på, og temaet vil heller ikke bli behandlet i større utstrekning her. Jeg vil kun kort se på noen argument for og imot for å belyse at også denne diskusjonen finner sted. Hvis en ser på forvaltningens verdisyn, så har ikke kulturminnene en egenverdi. De har en nytteverdi gjennom de aktuelle verdiene kunnskap, opplevelse og bruk. Alle disse tar utgangspunkt i mennesket som konsument (Schanche 1996:121). I følge Dag Myklebust (2002:10) har kulturminnene kun verdi når det sansende mennesket tillegger det en verdi gjennom sin kunnskap, erfaring og sitt verdisyn. Hvis en verdi skal fastsettes, så må en ha et vurderende subjekt, og dermed er det viktig at *"intet objekt er et verdifullt kulturminne før det er sanset og tolket som sådant"* (Myklebust 2002:10). Audhild Schanche (1996:121) mener en derimot skal ha en holdning som tilsier at kulturminnene har en iboende verdi, uavhengig av hvilke opplevelser de kan gi deg, hva de kan brukes til og hva forskningen finner ut om dem. Denne holdningen vil dermed føre til et bedre vern, både på kort og på lang sikt. Det blir også i et kulturarvsperspektiv lagt vekt på at kulturminnene/-miljøene har en iboende verdi igjennom å være sårbare og ikke-fornybare ressurser (Guttormsen og Fageraas 2007:13)¹⁶.

3.2. Forandring av verdisyn

Verdier kan altså være svært forskjellig alt etter hvilken aktør det er som verdsetter noe. I tillegg til dette er verdi også noe som forandres over tid. Noe som blir sett på som verdifullt i

dag, ble kanskje ikke det for 20 år siden, eller blir det 20 år fram i tid. Høsten 2009 hadde Tromsø Museum, Universitetsmuseet, en eksperimentell utstilling der ungdom fra Troms fikk plukke ut ting de mente kom til å bli kulturminner i framtiden, og som dermed var verdt å ta vare på fra deres hverdag. Blant gjenstandene var det både mobiltelefon, øl, mp3-spillere, kondomer og urinprøve til en klamydiatest¹⁷. Dette var gjenstander som ungdommen mente kunne fortelle om deres liv og som ville ha en stor kunnskapsverdi i framtiden. Her er synet på hva et kulturminne er, eller kan være, svært forskjellig fra hva som har tradisjonelt blitt betraktet som kulturminner.

Allerede på begynnelsen av 1600-tallet begynte tanken om at gjenstander fra fortiden var verdifulle og måtte tas vare på og spire, og utover mot 1900-tallet ble bevaringstanken mer og mer viktig (Lidén 1991:9, Simonsen 1981:5). Det siste hundreåret har tanken om hva som er verdifullt og hva som ikke er det, forandret seg i takt med endringer i samfunnet. Spesielt kan en se store endringer i etterkrigstiden da samfunnsutbyggingen var stor. En skulle bli mer moderne og komme seg vekk fra tanken om nasjonsbygging, som var sterkt knyttet til tankene og hendelsene under krigen. Som nevnt i kap. 2 var det lite interesse for å bevare kulturminnene i årene etter andre verdenskrig (Lidén 1991:90). Mange byer hadde store områder som var ødelagt etter krigens herjinger. Dette var spesielt gjeldende i Nord-Norge der tyskerne hadde brent ned bebyggelsen flere steder i Finnmark og Nord-Troms, den såkalte "brente jords taktikk". Som nevnt i innledningen til oppgaven, så var Tromsø den eneste av de større byene som ikke var blitt utsatt for ødeleggende krigshandlinger i Nord-Norge. Selve byen var likevel svært nedslitt og gammel, og i likhet med resten av landet var det nødvendig med en stor innsats i boligbyggingen (Hegstad 2006:75, Tjelmeland 1996:74). Den gamle bebyggelsen måtte flere steder i landet vike for nyere og mer moderne bygninger. Det som i dag bevares som kulturminner, ble redusert til et antall velkjente monumenter som allerede hadde en klarlagt verdi (Lidén 1997:90). Byene skulle nå rustes opp til å bli mer moderne, med flere boliger, bredere veier og flere næringsbygg. Tromsø er et godt eksempel på denne moderniseringstanken, og det som skjedde i byen skjedde også i flere andre større byer i Norge.

Bevaringstanken hadde lite rotfeste i etterkrigstiden, og de gangene det ble diskusjon om bevaring av trehus i forhold til utbygging av mer moderne bygninger, så måtte ofte det gamle vike for det nye. I de fleste tilfeller var det "*..en kamp mellom gammelt og nytt, mellom framskritt og stillstand*" (Tjelmeland 1996:79). I reguleringsarbeidet for Tromsø by kom RA

på banen i enkelte tilfeller og ba om at kommunen måtte bevare blant annet særpreget til de gamle bryggene. Rådene ble ikke fulgt, og i dag er det kun et fåtalls av de originale bryggene som står igjen (Tjelmeland 1996:79). Denne omfattende saneringen og modernisering av byen ble det satt få spørsmål ved i samtiden. Den var nødvendig på grunn av økonomiske og sosiale forhold. Den gamle trehusbebyggelsen ble et bilde på "slummen" med helsefarlige hus (Tjelmeland 1996:81-82). Den alarmerende boligsituasjonen gjorde likevel ikke at det ble så omfattende riving av eldre bygninger som en skulle trodd, mye på grunn av gårdeierne som ikke tillot at husene deres skulle rives. Løsningen ble da å bygge i nærheten av de gamle bygningene (Hegstad 2006:76). Det var ikke før utover 1950- og 1960- tallet at et stort antall av de eldre bygningene måtte vike. Over hele landet ble flere trehus erstattet med flate betong- og murkasser (Holme 2005a:16). I 1955 sto det tidligere omtalte Domusbygget ferdig ved Stortorget og ble feiret som både det mest moderne og det vakreste bygget i byen (Tjelmeland 1996:82). Denne holdningen fortsatte utover 1960-tallet, der nybygg ble hyllet, mens de som ble fjernet knapt ble nevnt. Betongbyggene var vakre i kraft av å være moderne, mens de eldre trehusene var stygge fordi de var umoderne (Hegstad 2006:77). I 1961 var det 17 store bygg under oppføring i Tromsø, med en samlet grunnflate på 32 000 kvm, og 42 trehus ble fjernet i denne prosessen (Hegstad 2006:77).

1960-tallet var preget av økende bilisme, og trafikken ble prioritert høyt i byplanleggingen. Gatene skulle bli bredere og det ble viktig med parkeringsplasser i sentrum av byene (Tjelmeland 1996:87-88). Tromsø var her intet unntak. Blant annet ble det lagt fram forslag om parkeringsplasser langs Storgata, mellom WiTo og Grand Hotell. Her var det en rekke med mindre trehus. Kommunen mente at gårdeierne skulle bygge nye betonghus *bak* trehusene, før disse skulle rives. Dette ville utvide gaten og skape rom for parkeringsplasser. Dette forslaget ble det aldri enighet om, mye på grunn av gårdeierne som var imot. De ville ikke omringes av parkerte biler. Saken var fastlåst i ti år før det på 1970-tallet kom nye holdninger til bevaring (Tjelmeland 1996:89-90).

3.2.1 Gryende bevaringstanke

Som sett over så var fellestrekkene for årene etter andre verdenskrig og fram mot 1970-tallet at bevaringstanken hadde dårlige vilkår. Det som ble aktuelt for fredning måtte være storslått og av nasjonal verdi. I tillegg var det som oftest enkeltbygninger som ble vernet fordi de var

særlig verdifulle (Tjelmeland 1996:585). Men selv ikke dette var alltid nok. Bryggene i Bergen, som i dag er på UNESCOs verdensarvsliste, og som blir regnet for å ha stor nasjonal og internasjonal verdi, ble krevd revet på 1950-tallet til fordel for mer moderne bygninger (Holme 2005a:17, Lidén 1991:91). Mot slutten av 1960-tallet var nye holdninger i anmarsj. Den raske endringen i omgivelsene på grunn av den omfattende moderniseringen gjorde at flere fikk øynene opp for de verdiene som den eldre bebyggelsen i byene hadde. Kanskje var det likevel verdier i de tidligere samfunnene som også var verdt å ta vare på? Å kunne ha røtter i en omskiftelig verden ble nå viktigere, men det var en elite som fremmet vernetanken og som så verdien i flere forskjellige kulturminner i forhold til tidligere. Denne eliten hadde som oftest en bakgrunn i, og kompetanse på, kulturfeltet (Hegstad 2006:78). I Tromsø ble det i 1967 ansatt en fylkeskonservator, Jens Storm Munch, som straks utarbeidet en liste over verneverdige bygg i Tromsø. Han satte fokus på at bygninger ikke bare var klenodier, men at de ga en representasjon av det typiske fra forskjellige tidsperioder i byens historie. I 1970 ble det også etablert en fylkesavdeling for Fortidsminneforeningen i Tromsø (Hegstad 2006:78, Tjelmeland 1996:585).

I det neste tiåret ble kulturminnevern satt mer og mer på dagsorden, både blant politikere, men også hos folk flest. Selv om kulturminnevern ble viktigere tapte verneinteressene ofte i konflikter med utbyggere. Dette endret seg tildels ved ikraftsettelsen av den nye KML i 1978 (se kap. 2) (Hegstad 2006:79). Det var derimot fortsatt det spesielle framfor det alminnelige som ble bevart. Husmannsplassen, uthusene, fattigdommen og fellesskapets historie ble oversett. Det var våningshusene, storgårdene og det personalhistoriske som skulle bevares (Hegstad 2006:79, Tjelmeland 1996:589). Identitet til mennesker og steder var nå viktige verdier som ble trukket fram når det var snakk om vern. Trehusene var blitt et bilde på en slik identitet og stedstilhørighet som folk søkte. De store betong- og murhusene var ikke lenger det som ble sett på som vakkert, nå var det trehusene som ble hyllet. Domusbygget ble nå trukket fram som "*..et eksempel på etterkrigstidas feilslåtte estetikk*" (Hegstad 2006:79).

1980-tallet var tiåret da kulturminnevernet virkelig fikk grep og ble en integrert del av samfunnsutviklingen. Verneinteressene fikk en kraftigere stemme og flere bygninger ble vurdert som fredningsverdige i tillegg til at flere sentrumsområder ble regulert til bevaring. Fortsatt var det konflikter, og en kunne se at der Tromsø kommune var eiere, var rivelysten stor (Hegstad 2006:80). I flere og flere konflikter ble likevel verneinteressene hørt, blant annet i saken om Aune-gården i Tromsø. Gården ligger i Sjøgata som svinger seg gjennom byen og

følger den gamle, naturlige sjølinjen. Kommunen ville allerede på 1960-tallet la Sjøgata bli en hovedtrafikkåre gjennom byen, men saken ble ikke godkjent, mye på grunn av de mange grunneierne som kom til å bli berørt. Bybrannen i 1969 gjorde saken igjen aktuell, men heller ikke nå fikk planen gjennomslag. På midten av 1980-tallet blusset debatten igjen opp. Flere politikere var imot riving og mente at Aune-gården og de to nabogårdene var siste rest av *"..det opprinnelige Tromsø"* (Tjelmeland 1996:587). De som var for rivingen mente det var viktig for blant annet å bedre trafikkavviklingen i Sjøgata. I 1990 fastslo til slutt fylkeskonservatoren at Aune-gården skulle fredes, og nabogårdene skulle få vernestatus. I tillegg ble det foreslått å verne hele det gamle gateløpet siden det viste bystrukturen i det gamle Tromsø og hvor fjæra opprinnelig hadde ligget¹⁸ (Tjelmeland 1996:588).

Fra midten av 1970-tallet og utover 1980-tallet oppsto den såkalte "kriteriedebatten" (Lidén 1991:101, Myklebust 2002:12). Hvorfor det var viktig å bevare og hva som var verdifullt, ble tidligere diskutert i mer eller mindre lukkede forum blant RA, Fortidsminneforeningen og de større museene. Allmennheten hadde lite å si, og dermed ble også avgjørelsene mindre respektert. At et kulturminne hadde "antikvarisk verdi", som ofte var begrunnelsen som ble brukt, var ikke dekkende nok (Lidén 1991:101). Debatten var ikke en ren begrunnelsesdebatt ifølge Myklebust (2002:12), men et forsøk på å finne måter å identifisere verdier på. Etter flere bidrag til debatten (se for eksempel Bore 1985, Myklebust 1981 og 1984) kom RA ut med en liste over elleve verdier som i stor grad sammenfalt med de verdiene som kom opp i debatten (se Lidén 1991:102 og Myklebust 2002:13). Disse verdiene skulle være et analyseverktøy i hvorfor kulturminner skulle bevares, der verdiene ble vurdert og satt opp mot hverandre for å finne ut hva som skulle bevares og hvordan (Lidén 1991:102-103).

Bevaringstanken har fått mer og mer grobunn fra 1990-tallet og fram til i dag, mye på grunn av lovverk og mer fokusering på kulturminner. Fortsatt er det, kanskje spesielt i byer, flere konflikter mellom gammelt og nytt, men i dag er det også flere grupper og aktører som ser verdien i å ta vare på den eldre bebyggelsen, og at nyere bygg ikke skal kontrastere og overskygge. En kan se flere som uttaler seg når blant annet forslag om høyhus i Tromsø kommer opp, selv om de ikke alltid blir hørt. I Tromsø har det de siste to tiårene vært et stort fokus på at byen og spesielt sentrum skal revitaliseres. Kommunen har villet begrense byens utstrekning ved å satse på fortetning av bykjernen og bygging i høyden. På 1970- og 80-tallet flyttet folk ut av sentrum og til drabantbyer utenfor bykjernen. Også kjøpesentre ble etablert utenfor bykjernen, noe som gjorde at handelsstanden i sentrum var redd for et dødt sentrum.

Denne begrunnelsen ble blant annet brukt i utbyggingen av kjøpesenteret Nerstranda i sørbyen (Birkelid 2004:46-64).

I sentrumsplanen fra 1990 (ikke vedtatt, men likevel mye brukt i saksprosesser) ble det satt som mål å opprettholde og helst øke andelen av boliger i sentrum. De næringsdrivenes organisasjoner ønsket også flere boliger, hvor sentrums kvaliteter skulle utnyttes (Kommunedelsplan for Tromsø sentrum 1990). I miljøbyprogrammet som ble utarbeidet i 1996 for Tromsø presiseres det også at for å opprettholde et sentrum som ikke skal ligge øde når butikkene stenger, må det bygges boliger her. *"Folk i gatene gjør sentrum til et tryggere sted. Boliger i og nær sentrum er en betingelse for å opprettholde et livskraftig tilbud innen dagligvarehandel og et allsidig kulturelt og sosialt miljø"* (Miljøbyprogram for Tromsø 1996:26). I sentrumsplanen fra 2008, som sagt over, ble det satt større fokus på etablering av mer næringsvirksomhet, da målet for miljøbyprosjektet om flere sentrumsboliger er oppfylt. Antall boliger i sentrum, i tillegg til etterspørselen, har økt radikalt siden miljøbyprosjektet ble presentert. Fra 1992 til 2007 kom det over 900 nye boliger i sentrum (Sentrumsplan 2008:20). Denne politisk styrte revitaliseringen har lagt stort press på kulturminnene i byen, spesielt i form av nye høyhus som kontrasterer sterkt med den eldre bebyggelsen. Dette kan en se i både WiTo- og Skansen-saken som blir presentert i neste kapittel.

Det er ellers de siste årene blitt satt fokus på å ta vare på en større variasjon av kulturminner, der blant annet arbeiderklassens hus også kommer inn i bildet, i tillegg til nyere tids kulturminner. Kulturminneåret ble arrangert i 1997 og i 2009. Den siste omhandlet dagliglivets kulturminner og satte fokus på de "glemte kulturminnene" hvor en skulle utvide kulturminnebegrepet¹⁹. Det ble i tillegg satt fokus på at vi omgir oss med kulturminner overalt og hele tiden. RA åpnet for å frede 12 steder som kanskje ikke folk ville ha trodd var kulturminner²⁰. Blant annet ble Rakettkiosken i Tromsø fredet under avslutningen av Kulturminneåret. En kan med dette se en tydelig endring av verdisyn fra etterkrigstida og fram til i dag. Blant annet kan dette sees gjennom eksempelet jeg begynte dette delkapittelet med, hvor alt fra mobiltelefoner til kondomer og øl ble sett på som mulige kulturminner. Dette står i sterk kontrast til etterkrigstidens verdisyn, der det var sterkt forkus på det monumentale. I dag kan derimot nesten alt knyttes verdi til.

3.3. Sammendrag

Verdi er et omfattende begrep, og synet på hvilke kulturminner som er verdifulle og hvilke som ikke er det, har skiftet mye, spesielt de siste 50-60 årene. Samfunnet er omskiftelig og begrepet verdi vil ikke bety det samme for folk i dag som for folk om nye 50 år. Ulike aktører i samfunnet tillegger kulturminner ulik verdi, og ofte kan en spore konflikter nettopp på grunn av dette. Lovverket og forvaltningen vektlegger noen spesielle verdier, mens næringslivet, deriblant også kommuner, politikere og utbyggere på forskjellig nivå, kan vektlegge helt andre. I tillegg har en personlige verdier som en kan knytte til kulturminner, som kan være like viktige som de lovverket fastsetter. At verdi er et så diffust begrep er viktig å huske på når en videre ser på hvorfor konflikter har oppstått mellom forvaltning og utbyggere.

4. Konflikter mellom utbyggere og kulturminneforvaltningen i Tromsø

I dette kapittelet vil jeg se på tre saker som det har oppstått konflikt om. Disse illustrerer hvordan konflikter utspiller seg, hvem det er konflikt mellom, hvorfor de skjer og hva som blir resultatet av dem. I første del av kapittelet vil jeg se på noen generelle tendenser i behandling av plansaker i Tromsø, deretter vil jeg presentere de tre sakene. En av dem er avsluttet, mens de to andre fortsatt er under behandling. De tre sakene, som vist i innledningen til oppgaven, er utbyggingen av boligkomplekset *Tollbodstranda ved Skansen, Splintmuren og Sjøflystasjonen på Skattøra* og utbyggingen av næringsbygg i *WiTo-kvartalet* i Tromsø sentrum. Jeg vil presentere sakene hver for seg, først med en kort presentasjon av det aktuelle området og historien rundt, og deretter hva som har skjedd i saken. Til sist vil jeg gi et sammendrag der jeg trekker fram hovedtrekkene i hver av de tre konfliktene.

4.1 Tendenser i behandling av plansaker i Tromsø

Saksmengden knyttet til kulturminnevern og utbygging i Tromsø er stor. Et generelt inntrykk er også at mengden har vært økende de senere år. For Tromsø kommune er det i denne oppgaven hentet inn hvor mange innsigelser Troms fylkeskommune har hatt til reguleringsplaner. Som sagt i kap. 2 kan en innsigelse bli fremmet av den regionale kulturminneforvaltningen (fylkeskommunen eller sametinget) hvis de mener nasjonale eller regionale kulturminneinteresser er truet. Også RA kan fremme innsigelse i spesielle tilfeller. En innsigelse er basert på en kompetanseregulering som begrenser kommunens myndighet som planmyndighet, og det skal vises stor varsomhet av myndigheter med innsigelsesadgang for å overprøve kommunestyrets politiske skjønn i lokale forhold. Når det er fremmet innsigelse, skal den normalt bli oversendt MD for en endelig avgjørelse. Det er også mulighet for mekling hos fylkesmannen for å finne en løsning, men hvis ikke denne meklingen fører fram, blir innsigelsen sendt MD (Johansen, K. 2004:388-396). Dermed bør innsigelse være fylkeskommunens/sametingets siste utvei. Mange konflikter kan pågå i flere år uten at det blir reist innsigelse. Sjøflystasjonen på Skattøra er et eksempel på dette. Derfor vil ikke oversikten over hvor mange innsigelser fylkeskommunen har hatt til reguleringsplaner gi et fullgodt bilde over hvor mange konflikter det har vært i Tromsø kommune. Derimot kan det gi en pekepinn på hvor mange ganger fylkeskommunen har ment de har måtte ta steget og reise innsigelse.

År	Antall innsigelser	Antall behandlede planer ved Fylkeskommunen	Antall vedtatte reguleringsplaner
1995	1	13	29
1996	1	5	47
1997	0	8	34
1998	0	13	26
1999	4	16	20
2000	2	33	34
2001	1	27	22
2002	1	14	24
2003	1	22	26
2004	0	28	28
2005	1	37	36
2006	0	32	40
2007	1	22	29
2008	1	31	31
2009	1	24	15
SUM	15	325	441

Figur 3. Oversikt over antall innsigelser i forhold til antall behandlede og vedtatte reguleringsplaner. Kilder:

Utskrift over journalpostoversikt fra Troms fylkeskommune, Utskrift av saksoversikt fra Troms fylkeskommune og Tromsø kommune på braPLAN <http://braplan.geoweb.no/braplan/>.

Det er blitt reist 15 innsigelser til reguleringsplaner i Tromsø kommune fra 1995 til i dag (se fig.3). Før 1995 finnes det ikke oversikter tilgjengelig i elektroniske arkiv. Siden tabellen er basert på utskrifter fra slike elektroniske arkiv, er det også en mulighet at enkelte innsigelser kan være falt bort, dette på grunn av søkemotoren til fylkeskommunen. Det er kun innsigelser som gjelder fare for kulturminner som er tatt med i denne oversikten. Det er ofte varierende hvor lang tid det tar fra en reguleringsplan blir foreslått til den blir vedtatt. Dermed stemmer ikke antall behandlede saker hos fylkeskommunen med antall vedtatte planer hos kommunen per år. For eksempel kan en plan være behandlet hos fylkeskommunen i 2000, men ikke vedtatt før i 2003. I tillegg blir ofte saker behandlet flere ganger, slik at en og samme sak kan fremkomme i oversikten flere ganger. Dette gjelder blant annet reguleringsplanen for Søndre

Tollbodgate 15 og 17 på Skansen som var hos fylkeskommunen i både 2001, 2003 og i 2005. Alle reguleringsplaner skal i utgangspunktet være vurdert/behandlet hos Kulturetaten ved fylkeskommunen, men ikke alle har det vært særlige innspill til. Andre har igjen har vært mer arbeids- og tidskrevende (pers.med Ragnhild Myrstad 26.02.10). Så selv om ikke alle plansakene har krevd noe større innspill, så kan det faktisk at saker kommer inn til behandling flere ganger, vise at det finnes konflikter selv om det ikke fører til innsigelse.

Tallet på innsigelser har vært rimelig stabilt fra 1995 til i dag, i gjennomsnitt en innsigelse i året. Også antall vedtatte reguleringsplaner har vært stabilt på mellom 20 og 30 planer, bortsett fra et par år der antallet har vært over 40. Det en kan se er at antall behandlede saker ved fylkeskommunen har steget fra år 2000 og til i dag. Dette kan sammenfalle med hva Gørill Nilsen (2003:192-194) så i sin doktoravhandling hvor antallet dokumenter som er knyttet til planarbeid øker i stor grad fra slutten av 1970-tallet og framover. Her ble det sett på tendenser til hvilke saker som blir behandlet, da ved Tromsø Museum, og etter hvert ved Troms og Nordland fylkeskommune, i tillegg til Sametinget. Det ble her fokusert på Nord-Troms og Lofoten, men de generelle trekkene som også kan gjelde for resten av Troms.

4.2 Tollbodstranda ved Skansen

4.2.1 Historikk

Tromsøs tusenårssted ligger på Skansen, en knapp kilometer nord for sentrum. Skansen²¹ er et festningsanlegg som en daterer, om enn noe usikkert, til midten av 1200-tallet (Bertelsen 1994:234). Keth Lind (2002-2003) setter festningens opprinnelse i forbindelse med byggingen av Mariakirka på 1250-tallet, mens Jens Storm Munch (2005) plasserer anlegget til 1000-tallet eller litt tidligere. Det ble tatt 14C-dateringer utenfor en av bygningene på Skansen som viser til ca. 1250-1300. I tillegg er blitt utført fem arkeologiske utgravninger ulike steder på området, der det blant annet ble funnet en pilspiss av jern fra 900-1300, og en dansk mynt fra 1652 (Bertelsen og Chruickshank 1991:20-21). Disse kan også gi visse indikasjoner på hvor gammel festningen er. Fra skriftlige kilder blir ikke Skansen omtalt før i 1743, i major Peter Schnitlers grense-eksaminasjonsprotokoller (Bertelsen og Chruickshank 1991:4, Munch, J.S. 2005:19).

I dag framstår Skansen som en forholdsvis rund forhøyning med en markert voll rundt ytterkanten. Diameteren er på ca. 50-60 meter. Forhøyningen er kunstig, og der en har tatt massene fra, er det blitt vollgrav mot landsiden. Skansen lå tidligere helt ut på Tollbodsneset med Tromsøsundet mot øst, slik at det kom vann helt opp til foten av vollen på tre sider. Den fjerde siden, mot land, hadde en bred og dyp vollgrav som beskyttelse (Bertelsen 1994:232, Munch, J.S. 2005). I dag ligger den derimot ikke så nært sundet på grunn av utfylling og utbygging.

Da Tollvesenet ble etablert i Tromsø i 1787, ble det plassert på Skansen, der de hadde godt utsyn over sundet og kunne følge med på trafikken (Munch, J.S. 2005:24). Det var Tollvesenet som oppførte to av bygningene på Skansen, hovedhuset og Bårstua, fra 1789 til 1793. I tillegg, etter hvert som de trengte mer plass, oppførte de Tollbubrygga, i ca. 1830, og tollvesenets kontorbygning i 1840. I 1808 ble det satt opp små 3-punds kanoner på Skansen i forbindelse med napoleonskrigene, men disse viste seg å ikke kunne forsvare den indre havnen på en tilstrekkelig måte under sjøslaget i 1812 mellom engelskmennene og den dansk-norsk marinen. Det ble derfor plassert fire 6-punds kanoner her. Det skulle vise seg at det ikke ble utført flere kamphandlinger i dette området, så kanonene ble fjernet i 1814 (Munch, J.S. 2005:24-25).

Skansen var i Tollvesenets eie helt fram til 1863. De neste ti årene skiftet området eiere to ganger, før det ble solgt til kommunen som siden har eid stedet (Munch, J.S. 2005:26). Området har i kommunalt eie blitt brukt til forskjellige formål. Frem til 1886 ble anlegget brukt som skolebygning. Fra den tid og helt fram til 1950 ble Skansen brukt som epidemilasett. På grunn av sin avstand til annen bebyggelse og at området kunne stenges av, var det velegnet til behandling av de syke, og man unngikk at smitten spredte seg. Under andre verdenskrig ble også området brukt av tyskerne, og de bygde mest sannsynlig den såkalte latrinen. Høsten 1944 var det avlusingsentral her under evakueringen av Finnmark og Nord-Troms (Munch, J.S. 2005:26-27).

Etter avviklingen av epidemilasetten i 1950 ble området tatt i bruk som gamle hjem fram til Tromsø bymuseum ble etablert i 1968. I museets periode på Skansen ble bygningene istandsatt og det ble også fraktet to kanoner hit fra Vardø i 1983, som opprinnelig var støpt på 1600-tallet. I 1996 ble museet omorganisert og slått sammen med Troms folkemuseum (i dag Perspektivet museum), og ble da flyttet fra Skansen. I fire år sto bygningene tomme, bortsett

fra Tollbubrygga og tollvesenets kontorbygninger der Polarmuseets utstillinger og kontorer holdt til. I 2000 ble Skansen valgt til byens tusenårssted for å markere overgangen til et nytt årtusen. Skansen skulle i framtiden brukes som offisielt representasjonssted for kommunen²². Bygningene ble bestemt å skulle brukes til kulturformål, blant annet kontorer for forskjellige festivaler i byen, spisested, møterom og til annen utleie. Det ble påbegynt en omfattende restaurering som nesten var fullført i 2003, da hovedhuset ble sterkt brannskadet i januar samme år. Skadene ble reparert og bygget kom igjen i bruk.

4.2.2 Skansen i dag

Bygningene er fredet etter KML §§ 15 og 19, slik at hele området nå er underlagt en fredning. Skansenvollen og hele grunnområdet innenfor vollene var allerede automatisk fredet etter KML § 4. Alle bygningene knyttet til Tollvesenet var tidligere regulert til spesialområde bevaring i reguleringsplanen for Skansenområdet fra 1975/1987, men i 1996 fattet Troms fylkeskommune vedtak om midlertidig fredning. Dette med bakgrunn i at Polarmuseet utførte utbedringsarbeider på taket til Tollkontoret. Denne endringen i taktekingen aksepterte ikke fylkeskommunen og mente også at hele anlegget var av en slik betydning at de ønsket en permanent fredning. RA mente at anlegget var av nasjonal verdi, *„både som kilde til kunnskap og forskning og som opplevelsesgivende element i miljøet”*²³. Formålet for denne fredningen var i følge RA *„å bevare et kulturhistorisk og bygningshistorisk verdifullt anlegg knyttet til tollvesenets virksomhet”*²⁴.

På Skansen står i dag anlegget som ble bygd av Tollvesenet. Hovedhuset, som er et av Tromsøs eldste hus, er ombygd siden Tollvesenets tid på stedet og er i dag i bruk som kontor. Bårstua/annekset er i dag innredet for drift av café/restaurant, mens stolpebrua/stabburet blir brukt som lager, i likhet med sjåen/uthuset. I tillegg står latrinen som også i dag brukes som toalett (se fig.4 og fig.5) (Hegstad 1997:96-97, Munch, J.S. 2005:31-32).

Figur 4. Bygningsanlegget på Skansen. Bildet til venstre: Hovedhuset til høyre, Bårstua til venstre og Stolpebrua bak hovedhuset. Bildet til høyre: Latrinen og deler av Bårstua til venstre og Stolpebrua til høyre. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Nedenfor selve forhøyningen (festningsverket), mot sør, ligger Tollbodbrygga og det gamle kontoret til Tollvesenet (se fig.5). Her har, som sagt over, Polarmuseet lokaler. Rett øst for Tollbodbrygga ligger Møllerfjæra/Tollbofjæra, som er sentrums eneste bevarte fjæreparti og er også fredet (Hegstad 1997:7). Når det gjelder området ellers rundt Skansen er det ikke ensartet. Mot vest finner en Nordre Tollbodgate som er en branngate med mye gammel bebyggelse. Mot øst og Tromsøbrua ligger Tromsø Skipsverft, byens eldste industribedrift (Hegstad 1997:31).

Figur 5. Bildet til venstre: Tollvesenets kontorbygning. Bildet til høyre: Tollbodbrygga med Polarmuseets lokaler. Møllerfjæra i forgrunn. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Som en ser er det to hovedepoker på Skansen som har vært viktig å ta vare på; Skansen som festning og som Tollsted. Festningen ble sannsynligvis opprettet her for dens utsikt over Tromsøundet, med god oversikt mot både nord, øst og sør, i tillegg til mot land. Det samme gjaldt for Tollvesenet, som behøvde kontroll over innseilingen til Tromsø. Denne utsikten er i dag så å si borte på grunn av senere bygninger som er oppført, i tillegg til skipsverftet. Dette

gjør at Skansens opprinnelige funksjon er redusert og at opplevelsesverdien er mindre. Likevel er det blitt fastslått at området har nasjonal verdi, gjennom sin automatiske fredning. Aldersverdien er også høy, i tillegg til å være unik, spesielt i lokalområdet. Alle bygningene er i dag i bruk, og spesielt for Polarmuseet er bruksverdien høy, der de i tillegg til bruk kan tiltrekke seg flere turister ved å reklamere for det spesielle området. Områdets lange historie er fortsatt en stor kilde til kunnskap, spesielt festningsverket som en fortsatt ikke vet mye om.

4.2.3 Utbyggingen av Tollbodstranda på Skansen

Reguleringsplanen fra 1975 (plan 529) regulerte de to aktuelle eiendommene søndre Tollbodgate 15 og 17 til *forretningsområde*. Før 2001 ble det lagt fram to forslag for utbygging, men ingen av disse ble gjennomført. Arbeidet med en ny reguleringsplan ble igangsatt i 2001. Planen var å bygge om de to eksisterende bygningene på Dragøybrygga (nr.15) og Holmbrygga (nr.17). Disse lå rett ved Polarmuseets bygning, mellom Skansen og Tromsøysundet. Tiltakshaver var Tollbodstranda AS, og Skanska Norge AS var utbygger. Området skulle reguleres fra forretning/kontor til kombinasjonen *kontor/bolig/bevertning/forretning*. Til varselet om oppstart av planarbeidet kom det inn merknad fra RA om at planområdet berørte Skansen. RA ville ikke uttale seg spesielt, men henviste til fylkeskommunen som skulle ivareta de helhetlige kulturminneinteressene som saken berørte. Fylkeskommunen kulturretaten (heretter kun kulturretaten²⁵), kom derimot ikke med noen innspill til varselet om igangsettingen av planarbeidet ifølge tiltakshaver²⁶. Kulturretaten på sin side mente de ikke hadde fått noen planvarsel, kun hatt møte med utbygger og arkitekt. Her ble kun fasader og leilighetsplaner diskutert, ikke selve reguleringsforslaget²⁷ Andre merknader var fra kommunen som spesifiserte at planen måtte ta for seg forhold til fredete kulturminner.

Reguleringsplanforslaget ble lagt ut til offentlig ettersyn i 2003. Det ble lagt opp til bevertningslokaler og parkering i første etasje, bevertnings-/kontor/boligareal i andre etasje, og boliger i de resterende etasjene. Dette gjaldt søndre Tollbodgate 15. I planforslaget ble det hevdet at forholdet til det fredete området Skansen/Tollboden/Tollbodbrygga ikke skapte konflikt. Dette fordi nybygget lå utenfor området, og utformingen skulle samordnes med den fredete bygningsmassens skala. Slik skulle den nye bebyggelsens volum og høyde begrenses mot den eldre bebyggelsen. Materialbruk og arkitektur skulle referere til kystarkitekturen og

være samstemt med omgivelsene. Begge de eksisterende byggene skulle ombygges. Nr. 15 måtte totalrenoveres på grunn av betydelige mangler, og deler av bygget måtte sannsynligvis refundenteres. Det kom også til å bli en volumøkning i høyden slik at det fikk fire etasjer mot kaikanten, med tilbaketrukket femte og sjette etasje. Bredden fikk også en volumøkning med 5-6 meter mot Tollbodbygga (Polarmuseet). Høyeste volum skulle bli mot sjøen og avtrappende mot Skansen. Nr. 17 skulle stort sett være som den var, men det skulle bygges to ekstra etasjer på toppen med boliger, slik at bygningen ble på til sammen seks etasjer. Byantikvaren stilte seg positiv til både volumoppbygging og valg av arkitektoniske uttrykk²⁸.

Tromsø Museum hadde ingen merknader til nybyggene, så lenge utbyggingen ikke innebar inngrep i sjø ved utvidelse av kaifronten. Det ble presisert at hvis det i fremtiden ble vurdert inngrep i sjøbunn så varslet museet marinarkeologisk befaringsområdet²⁹. Troms fylkes kulturutvalg kom derimot med innsigelse i mars 2003. En ytterligere innbygging av Skansen var grunnlaget for innsigelsen. Forståelsen av festningsanlegget ville bli ytterligere svekket, i tillegg til at en slik utbygging ville stenge lys og sol ute fra Skansenhagen. Den nye bebyggelsen måtte innordnes den tradisjonelle bebyggelsen, slik at områdets karakter ikke forsvant. Åpningen mellom søndre Tollbodgate 15 og Tollboden, som var utsikten fra Skansenhagen mot havna, ville bli betydelig redusert, i tillegg til at kontakten mellom Skansen og Fløya ville bli borte. Kulturetaten var positiv til nybygg og ny aktivitet i området, men forbindelsen mellom Skansen og havna/Tromsøysundet måtte bli ivarett³⁰. Polarmuseet kommenterte også at volumet til nybygget ville ha en klar negativ effekt. Det var den eksisterende bygningskroppen som burde være utgangspunktet. Fasaden burde heller ikke skape et for sterkt stilbrudd med de eksisterende byggene i det indre havneområde³¹.

Sommeren 2003 kom det et revidert planforslag fra arkitektene der de ville imøtekomme innsigelsene fra kulturetaten. Her kom det fram at den eksisterende bygningskroppen til nr. 15 ikke kunne brukes, den måtte rives og et nytt bygg skulle oppføres. Det ble også justert noe på volumet. Bredden mot Tollbodfjæra ble redusert fra 3,8-5 meter, til 1,8 meter jevnt over. Byggets lengde skulle ikke bli lengre mot Skansen enn den opprinnelige bygningskroppen. Kaia mot Tollbodfjæra og Polarmuseet skulle bli opparbeidet slik at det aktivt kunne brukes av områdets beboere og besøkende. Den nye bebyggelsen skulle forholde seg til den tradisjonelle bryggestrukturen, i tillegg til å hente formmessige elementer og referanser derifra. Samtidig ble det stilt krav om modernitet og funksjonalitet. Bygget ble sagt å skulle kontrastere for å framheve kvaliteten i særegenheten i det omkringliggende bygningsmiljøet³².

Kulturetaten mente fortsatt at bygningen var for høy og bred i forhold til de eksisterende bygningene, men samlet sett var de vesentlige ankepunktene i stor grad imøtekommet. Kulturetaten satt som betingelse for å trekke tilbake innsigelsen at utformingen av bygningen skulle skje i samråd med dem. Fylkeskultursjefen mente saken kunne legges fram for kommunen for en ny vurdering, og innsigelsen ble dermed trukket tilbake³³.

På høsten 2004 ble reguleringsplanen for søndre Tollbodgate 15 og 17 vedtatt³⁴, og lagt ut for offentlig ettersyn i mai 2005³⁵. Søknad om oppføring av nybygget ble sendt til ny høring hos kulturetaten etter at planene ble forandret slik kulturetaten ønsket da de trakk innsigelsen³⁶. Kulturetaten ville ha utsatt høringsfrist, noe kommunen avviste. I tillegg ville de ha et samarbeid med tiltakshaver vedrørende byggets endelige uttrykk i forhold til Skansen. Hvis ikke dette ble tatt til etterretning ble det varslet om eventuell påklaging. Tiltakshaver mente kulturetaten ikke hadde klagerett, noe kommunen igjen avviste³⁷.

I desember 2005 fikk Tollbodstranda AS innvilget rammesøknad. I tillegg til at det ble gitt tillatelse til riving av eksisterende bygg (nr.15). I denne forbindelsen ble kulturetatens klage fra høringsrundene sett på, der kulturetaten mente RA måtte settes inn i saken på grunn av fredningsbestemmelsene. De mente også at samarbeidet mellom dem og arkitekten ikke var tatt i vare. Kommunen påpekte at det i ettertid ikke var registrert noen klage fra kulturetaten på godkjenningen av planen og at utformingen av bygget ikke var fastlagt enda. Dette var noe som skulle diskuteres både med tiltakshaver/arkitekt, kommune og kulturetaten³⁸.

I januar 2006 søkte Skanska om noe utfylling av fjæra foran nr. 15 og 17 på grunn av plassmangel til en byggekran. De mente tiltaket ikke ville påvirke Tollbodfjæra³⁹, noe Tromsø Museum var svært uenig i. De mente området som var fredet hadde store muligheter for å skjule kulturminner under vann⁴⁰. Kulturetaten varslet da Skanska om at hvis en slik utfylling skulle skje, måtte det marinarkeologiske undersøkelser til før tiltaket sattes i gang (Jf. kml § 9). Dette kunne bli både tid- og kostnadskrevende⁴¹. Skanska trakk dermed søknaden⁴².

Det ble avholdt møte mellom kulturetaten, kommunen og tiltakshaver/arkitekt for å bestemme hvilken fasade nybygget skulle ha på samme tid. Her mente arkitektene de hadde imøtekommet kommunen og kulturetatens krav. Fasaden mot øst ble lagt fram i enten lys brunt tre, eller mørkt tre. Fasaden mot nord og sør ble i glass⁴³. Kulturetaten var fortsatt ikke

fornøyd. De mente bygget ville bli det største blikkfanget i hele området, der det brøt med det beskjedne og rolige preget på Skansen. Bygningen hadde urolige og uryddige veggflater, med asymmetriske vinduer, der størrelse og plassering brøt med skalaen på alle andre vindusåpninger i området. Veggene lutet over Tollboden og ble et uroelement som stjal all oppmerksomheten. Dermed var det nye fasade-forslaget utilstrekkelig for å dempe inntrykket av det nye bygget. Kulturetaten ville vurdere de nye tegningene når de forelå, men de varslet om at det kunne bli aktuelt å sende byggesøknaden til RA som en søknad om dispensasjon fra KML § 3⁴⁴.

9. mai 2006 fikk Skanska godkjent søknaden om igangsettelse for spunt- og pelearbeid av kommunen. Her ble det presisert av kommunen at ikke alle betingelsene i rammevedtaket var ivaretatt, men de fikk likevel igangsettelse av disse tiltakene fordi det var viktig å ha disse på plass før de mer bygningsmessige arbeidene startet. Byutviklingssjefen presiserte at betingelsene, spesielt angående utformingen av fasaden, måtte ivaretas før videre arbeid ble godkjent⁴⁵. En måned senere fikk Skanska godkjent en ny søknad om igangsettelse, nå for grunn- og betongarbeid for fundament og parkeringskjeller. Også her ble det presisert at betingelsene om byggets endelige fasader og utforming ikke var klarlagt, men at det fortsatt ikke hadde betydning siden dette var arbeid under bakke/kainivå. Marinarkeolog måtte også varsles i henhold til avtale, slik at nødvendige grunnundersøkelser kunne utføres før det ble foretatt terrenginngrep på eiendommen⁴⁶. Tromsø Museum mente i denne forbindelsen at de ble varslet for sent, da de skulle ha blitt varslet allerede da spunt- og pelearbeidet ble godkjent. Siden dette ble gjort klart allerede i innspillet til reguleringsplanen, så mente museet at dette i realiteten var et brudd på KML § 9. Saken ble løst ved at marinarkeologen overvåket grunnarbeidet og tiltakshaveren godkjente overvåkningsbudsjettet⁴⁷.

I juni 2006 sendte kulturetaten brev til RA. De hadde avventet situasjonen i påvente av ytterligere deltakelse om utforming av nybygget, men det ble nå opplyst fra kommunen at det ikke forelå noen nye tegninger. Kommunen jobbet i tillegg med å gi byggetillatelse til bygningen slik den framsto i tidligere tegninger. Kulturetaten mente at kommunens egengodkjenning av reguleringsplanen var ugyldig da vilkåret for å trekke innsigelsen ikke var oppfylt. Det ble anbefalt at bygningen ikke skulle godkjennes da den var utilbørlig skjemmende, og kom til å bli et fremmedelement og for stort blikkfang i området. Dermed sendtes saken videre til RA for behandling av en dispensasjonssøknad⁴⁸. RAs vurdering var at spørsmålet om utilbørlig skjemming og dispensasjon var tatt stilling til igjennom

behandlingen av reguleringsplanen. Kulturetaten hadde trukket tilbake innsigelsen sin fordi det var kommet en tilfredsstillende tilpasning av bygget som sikret kulturminnet, men de krevde også et samråd om utformingen av bygget. I ettertid hadde kommunen og kulturetaten hatt møte om utformingen av bygget og selv om kommunen ikke valgte å følge rådene kulturetaten kom med, så hadde de likevel oppfylt bestemmelsen om samråd. Dermed var spørsmålene angående skjemming og dispensasjon allerede dispensert fra kulturetaten igjennom planbehandlingen, og RA hadde formelt sett ingen hjemmel til å behandle disse spørsmålene (pers. med. Jens Rytter 04.05.10).

I november 2006 fikk Tollbodstranda AS godkjent søknad om igangsettelse av kommunen, der byggets fasade ble godkjent. Det ble her presisert at det hadde vært dialog mellom kommunen og utbygger i forhold til utforming, materialvalg og fargevalg, og kommunen hadde godkjent tegningene som ble sendt inn en måned før. Det ble videre klart at nord og sørfasadene skulle være i gråfarget glasspanel, mens fasaden mot øst og vest ble i brune farger og trepanel⁴⁹.

Utover i byggingen måtte utbyggeren søke om dispensasjon fra RA om graving i festningsvollen til Skansen i forbindelse med nedlegging av høyspentforbindelse, optisk fiber, rør og kabler. Det ble gitt tillatelse til dette arbeidet, men i ett tilfelle, i 2008, fikk Skanska stoppordre for å ha startet gravearbeid uten tillatelse fra kulturetaten eller museet, kun fra kommunen. Her hadde festningsvollen fått sår, avskalling og noe masse var fjernet⁵⁰. RA ga tillatelse til videre graving senere samme år⁵¹. Bygget sto innflytningsklart i slutten av 2007 (se fig.6 og 7).

Figur 6. Tollbodstranda leiligheter i dag, lengst til høyre. Bildet tatt fra Domus-kaia mot nord-øst. Foto: Erik Kjellman.

Figur 7. Tollbodstranda leiligheter med Skansen-vollen og Tollvesenets kontorbygning i forgrunn. Bildet tatt mot sør-øst. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

4.3 Splintmuren og Sjøflystasjonen på Skattøra

4.3.1 Historikk

Nord på Tromsøya ved småbåthavna, ligger Skattøra sjøflystasjon. Den ble etablert av Marinen i 1938, da som ”Marinens flystasjon, Tromsø”. Etableringen kom etter omfattende ønsker om å styrke forsvarets nærvær i Nord-Norge (Jensen 2000:57, Sandring 2005:38).

Skattøra ble blant annet valgt på grunn av sin strategiske nærhet til Finnmark, sine gode innflyvnings- og landingsmuligheter ved ulike værforhold og sin nærhet til Tromsø, der Marinens stabskontor for Nord-Norge, 3. Sjøfartsdistrikt, var etablert (Jensen 2000:57). Utbyggingen begynte i 1939, og sjøflystasjonen skulle ha ansvaret for oppsyn med hele kystlinjen fra Helgeland til Kirkenes (Jensen 2000:61). Våren 1940 var stasjonen langt fra utbygget, men ved krigsutbruddet 9. april ble det iverksatt flere tiltak for at stasjonen nå skulle kunne brukes til forsvar. Det ble stasjonert flere fly her, blant annet fly fra Sør-Norge og også fly fra de allierte landene (Jensen 2000:61-62). Marinen hadde i alt 174 tokt fra Skattøra i månedene fra april til juni, alle uten tap. Det ble blant annet utført bombetokt mot tyske tropper i Narvik-området og rekognoseringsturer langs hele kysten innenfor ansvarsområdet. 7 juni 1940 kapitulerte Norge og Marinens 3. Flyavdeling måtte forlate området (Jensen 2000:62, Sandring 2005).

Under andre verdenskrig ble Skattøra en viktig base for tyskernes sjøflyvirksomhet i Nord-Norge, og de gikk i gang med en intensiv utbygging av sjøflyplassen og hele området rundt. I løpet av krigen var det stasjonert et stort antall fly her, på det meste, i 1942, 33 fly (Christensen og Pedersen 1995:434, Jensen 2000:64,). Det var blant annet torpedofly, overvåkningsfly, kommunikasjonsfly, transportfly, sjøredningsfly og landfly, i tillegg til patruljebåter. På grunn av lite arbeidskraft ble det i 1943 åpnet en leir for sovjetiske og jugoslaviske krigsfanger på Skattøra, sørvest på Ringveien, foran det som i dag er Utsikten Borettslag⁵² (Jensen 2000:64). Det var disse fangene som ble satt til å bygge de to store murene, av oppmurte steinblokker, på området. Splintmurene skulle brukes som splintbokser for parkerte sjøfly, da som vern mot mulige allierte flyangrep fra hangarskip (se fig.8 og 11) (Jensen 2000:64).

Figur 8. Bildet er tatt like etter frigjøringen med norske soldater oppstilt foran den største splintmuren. I bakgrunnen tre sjøfly, som kort tid etter ble fraktet ut i sjøen og senket. Kilde: Luftfartshistorisk forening Tromsø.

Figur 9. Bildet er mest sannsynlig tatt like etter frigjøringen i 1945. Man ser den største splintmuren til venstre, de to verkstedsbrakkene som fortsatt står i dag og deler av hangaren til høyre. Kilde: Arild Hansen/Luftfartshistorisk forening Tromsø.

Etter krigen var sjøflyplassen fortsatt en viktig arena for Det Norske Luftforsvaret og ble i 1947 utvalgt som en av fem hovedflystasjoner i Norge, som den eneste i Nord-Norge og den eneste med status som sjøflystasjon. Herifra ble det drevet rekognosering og havovervåkning, i tillegg til post- og ambulanseflyvning til Svalbard og ishavsstasjonene. Da det ble vedtatt at det skulle opprettes to hovedkontrollsentraler for luftfart over norsk territorium, var Skattøra en av disse, og stasjonen skulle ha kontroll over luftrommet mot Island, Jan Mayen, Spitsbergen, mot Russland i øst og ned til Trøndelag i sør. I 1957 ble denne virksomheten flyttet til Bodø, og i 1959 ble Skattøra avviklet av Luftforsvaret. I tillegg til Luftforsvaret var også Hærens lette luftartilleri og en mindre vakt- og forbindelsesavdeling av Marinen basert på Skattøra i noen år. Flyværtjenesten og kontrolltårnet var i drift helt fram til 1967 (Jensen 2000:68-70).

Av sivile flyselskaper kom Det Norske Luftfartsselskap (DNL) til Skattøra i 1945 og startet sjøflyrute mellom Skattøra og Sola. DNL gikk inn i SAS da de ble dannet i 1948. Widerøe overtok ruten med konsesjonene fra SAS i 1954 og drev denne fram til 1971. Scanopterservice og Helikopterservice A/S brukte også Skattøra som base fram til 1972. Flere små flyselskaper var stasjonert på Skattøra for kortere eller lengre perioder, i tillegg til private flyeiere og flyklubber som brukte sjøflystasjonen for teknisk ettersyn. Det siste flyselskapet som brukte Skattøra var Nor-Wings A/S, senere Norving, fram til 1975 (Jensen 2000:70-73).

4.3.2 Skattøra i dag

Det som i dag står igjen av dette store anlegget er hangaren, tre verkstedbygninger og splintmuren (se fig.12). Rundt 60 % av alle bygningene ble revet og brukt til gjenreisningen av Nord-Troms og Finnmark etter krigen. Hangaren, på 90 x 40 meter, har blitt karakterisert som unik i arkitektur- og byggeteknisk sammenheng, med tak som er opphengt under utvendige armerte betongbuer. I dag er bygningens hovedform inntakt, men den er noe ombygd (se fig.10). De tre verkstedbygningene er ikke i spesielt god stand i dag, men er i bruk. Dette gjelder to verkstedsbrakker (se fig.10) og jernbanebrakka (se fig.11). Noen av de andre byggene er ombygd etter krigen, blant annet mannskaps- og befalsmessene som ble omgjort til idretts- og treningslokale i 1960, og ble også brukt som Tromsøs første kulturhus med konserter og dans i helgene⁵³. To av splintmurene finnes enda, men den minste, lengst

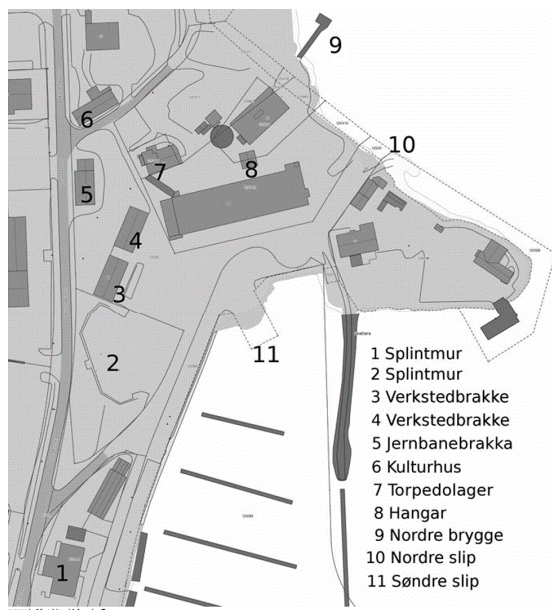
sør, er bygd inn i et nyere tids bygg. Den største splintmuren, ca 80 meter lang og 5 meter bred, er derimot inntakt (se fig.11).

Figur 10. Bildet til venstre: Flyhangaren i dag. Bildet til høyre: Verkstedsbrakkene. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Figur 11. Bildet til venstre: Jernbanebrakka. Bildet til høyre: Deler av den største splintmuren. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Figur 12: Oversikt over gjenværende bygninger og strukturer i 2010. Kilde: Bjørnar Nybrott/Luftfartshistorisk Forening Tromsø.

Skattøra har i den offentlige forvaltningen, i tillegg til hos kommunen, ikke innehatt spesielt høy verdi. Det er blitt uttalt at området har liten grad av opprinnelighet, siden de fleste bygningene er fjernet eller ombygd. I motsetning har området hatt høy personlig verdi for enkeltpersoner, i tillegg til at flere foreninger og museer har sett både høy nasjonal, regional og lokal verdi, og også kunnskaps- og opplevelsesverdi, for sjøflystasjonen. Den offentlige forvaltningen har i dag skiftet mening, og er enig med de ovennevnte verdiene.

4.3.3 Utbyggingen av Skattøra

I 1970 ble Skattøra regulert til *industriområde* (Plan 44) og det kom på den tiden ingen innsigelser fra kulturminneforvaltningen etter den offentlige høringen. Grunnen til dette var rett og slett at krigsminner ikke ble vurdert som kulturminner på denne tiden, og at Skattøra ennå var i bruk som sjøflystasjon⁵⁴.

Den neste, og til nå siste reguleringsplanen for strandområdet på Skattøra, ble vedtatt i 1992 og er ikke omgjort etter dette (Plan 504-770). Hele det aktuelle området, bortsett fra området nærmest sjøen, ble fortsatt regulert til formålet *industri- og næringsvirksomhet*. I denne planen, i forhold til planen fra 1970, var det lagt flere føringer for hva området kunne brukes til. Blant annet ble det bestemt at området skulle brukes til industri, service, engros- eller håndverksbedrifter. Nybygg skulle tilpasses den eksisterende splintmuren, som i reguleringsplanen ble omtalt som en gråsteinsmur, og det ble presisert at muren skulle bevares, enten som et frittstående element eller som en del av et nybygg⁵⁵. Under offentliggjøringen i 1991 av reguleringsplanen, uttalte kulturetaten at de ikke hadde noen innvendinger mot forslaget, men presiserte at det dreide seg om krigsminner fra andre verdenskrig og at det var positivt at bygningene var i bruk og ble tatt vare på. Splintmurene, kalt steinmurene, ble sagt burde vernes av kulturhistoriske grunner, enten slik de sto på den tiden, eller som en del av et nyere prosjekt⁵⁶.

I 1993 ble den sørlige splintmuren kjøpt av Skattøra Marina som startet byggingen av lokaler på muren i 1994. I denne forbindelse uttalte havnefogden seg negativt om en utbygging på, eller i tilknytning til, splintmuren. Dette fordi muren burde regnes som et krigsminnesmerke siden den var bygd av krigsfanger⁵⁷. Fram til 1998 var det en del omtale i lokalavisene på grunn av salget av området, men det ble ikke gjort noe fra kommunens eller kulturetatens

side. Det ble heller ikke bygd noe her, bortsett fra noen ombygninger på hangaren. Blant annet ble deler av fasaden endret og de gamle hangardørene ble fjernet. Dette skjedde i 1997, da ombyggingen ble stoppet siden de ikke hadde søkt om byggetillatelse. Kulturetaten mente bygget var verneverdig og ikke burde forandres (Moe, I. 18.07.97).

Kulturetaten sendte i 1998 et brev til Tromsø kommune med et ønske om omregulering av området. Dette brevet kom nettopp på grunn av stor medieomtale om salg av industritomten og mulig oppføring av næringsbygg. Kulturetaten mente at gjeldende reguleringsplan ikke tok vare på de verneverdige bygningene i området og ville at kommunen skulle *”..iverksette tiltak for å endre reguleringsformålet for denne delen av planen slik at formålet byggeområde industri kombineres med spesialområde bevaring”*⁵⁸. RA hadde tidligere det året kommet med en uttalelse der de mente at området ikke kunne fredes gjennom KML. Dette var basert på at området som helhetlig miljø var redusert på grunn av at store deler av bygningsmassen hadde liten grad av opprinnelighet. RA mente likevel området var av historisk betydning og at det burde vernes gjennom PBL⁵⁹. Samtidig med RAs uttalelse kom det skriv fra Marineinspektoratet ved formann i Bevarings- og Tradisjonsnemd for Marinen. I deres uttalelse ble det sagt at det lille som var igjen av den originale bygningsmassen burde bevares, fordi Skattøra viste *”..tre viktige epoker knyttet til militær og senere sivil luftfart i Nord-Norge”*⁶⁰.

Kommunen valgte å ikke besvare kulturetatsens anmodning om en omregulering av området, og forespørselen ble ikke gjentatt før i slutten av 2001. Da var det kommet inn en søknad om byggetillatelse av daværende eier av tomten, Skattøra Næringseiendom AS. Søknaden var i henhold til reguleringsbestemmelsene for området og var blitt godkjent av byutviklingssjefen⁶¹. Kulturetaten påklaget denne avgjørelsen og mente at Skattøra måtte gis en helhetlig vurdering *”..i sammenheng med de nye planene for omkringliggende havneområder og med bakgrunn i de opplysningene som nå har kommet fram vedrørende Skattøra flystasjons betydning – både militært og i norsk luftfartshistorie”*⁶². Byutviklingssjefen avviste denne klagen siden tiltaket var i tråd med den gjeldende reguleringsplanen. I henhold til PBL § 15 ble saken videresendt til fylkesmannen⁶³. Fylkesmannen vektla at det ikke var mulig å nedlegge bygge- og delingsforbud når byggetillatelsen var gitt. Klagen fra kulturetaten ble ikke tatt til følge siden det ikke var vanlig forvaltningspraksis å begynne en omregulering hvis ikke bygge- og delingsforbudet var gitt. Dermed ble byutviklingssjefens vedtak stadfestet⁶⁴.

Det var ikke bare kulturetaten som ønsket en omregulering av området og et bygge- og deleforbud. Også kulturkomiteen i Tromsø kommune fremmet et slikt forslag⁶⁵. Byantikvaren var enig med kulturetaten, og mente i tillegg at kommunen burde gå i forhandling med eier av tomta om et mulig tilbakekjøp. I den forbindelse foretok Rådmannen en vurdering av de økonomiske konsekvensene for kommunen hvis det skulle bli gitt bygge- og deleforbud. Byutviklingssjefen mente det ikke burde startes en omregulering, fordi det ville komme i veien for andre prioriteringer. Eiendom og utbygging mente det ikke var mulig å nedlegge bygge- og delingsforbud ved å vise til vanlig forvaltningspraksis. Dermed var kjøp av tomten den eneste mulighet for å få tilbake området. Et makeskifte⁶⁶ ble på den tiden sett på som umulig siden kommunen ikke hadde noe areal å tilby Skattøra Næringseiendom AS. Planutvalget bestemte dermed i juni 2002 at det ikke skulle startes noen omregulering siden forholdet mellom den planfaglige anbefalingen og de økonomiske konsekvensene var uavklart⁶⁷. Saken ble sendt til formannskapet, der en omregulering igjen ble avvist.

I 2001 ble den frivillige organisasjonen Luftfartshistorisk Forening Tromsø startet opp, nettopp på grunn av den planlagte utbyggingen av Skattøra. De skulle effektivisere og organisere arbeidet med bevaringen av Skattøra, i tillegg til å dokumentere og formidle informasjon om flyhistorien i landsdelen med særlig vekt på den militære og sivile virksomheten ved sjøflystasjonen⁶⁸. De skulle jobbe med å fremme denne saken i årene som kom, både ved å holde saken varm ved for eksempel avisinnlegg, ved å finne dokumentasjon på verdien til Skattøra og ved å legge press på politikerne i kommunen og fylkeskommunen.

I 2002 kom det flere uttalelser til Tromsø kommune om Skattøra, blant annet fra Forsvarsbygg⁶⁹, Tromsø Forsvarsforening⁷⁰ og Norsk Luftfartsmuseum⁷¹. Alle påpekte at Skattøra var et nasjonalt, regionalt og lokalt viktig anlegg. I tillegg ble det i fylkeskulturutvalget gjort vedtak om at det skulle vurderes å starte opp en fredningssak for splintmuren og ei av brakkene på Skattøra i samarbeid med RA⁷². Det var disse to byggene som hadde høyest autentisitet, mens de andre bygningene hadde gjennomgått en del bygningsmessige endringer. Etter samråd med RA ble likevel ikke fredningen igangsatt⁷³.

I 2005 bortfalt rammesøknaden til Skattøra Næringseiendom AS i henhold til PBL § 96 som sier *"er tiltaket ikke satt i gang senest 3 år etter at rammetillatelsen er gitt, så faller tillatelsen bort"*. Byutvikling ved Tromsø kommune mente at Skattøra Næringseiendom AS ikke hadde

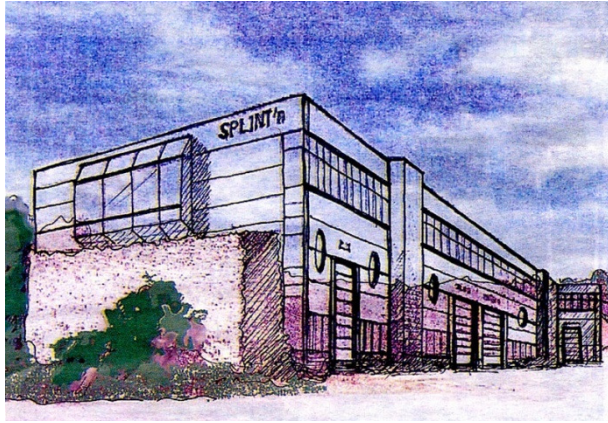
startet arbeidet i tilstrekkelig grad og påpekte at det nå ikke lå noen gyldig tillatelse for bygget. Dermed var videre arbeid ulovlig⁷⁴. Bare fem måneder etter fikk firmaet likevel ny byggetillatelse og kunne fortsette med sine planer om næringsbygg på tomten⁷⁵. Firmaet hadde forpliktet seg til å bruke splintmuren som en integrert del av det nye bygget i henhold til reguleringsplanen. Dette var også planlagt (Pedersen 15.06.05).

I 2006 solgte Skattøra Næringseiendom AS tomten til Storegga Entreprenør AS og dermed byttet tomten eier for fjerde gang. Storegga AS sin plan for tomten skilte seg ikke mye fra dens tidligere eiers planer, også de skulle ta vare på splintmuren ved å bruke den i et nybygg (Rein 09.02.06). Firmaet mente de hadde kjøpt en tomt med en godkjent byggesak, der de hadde overtatt rammesøknaden fra 2005 og dermed kunne begynne å bygge⁷⁶ (Rein 09.02.06). Før dette eierskiftet, ble det i kommunestyret diskutert om en omregulering av området skulle fremmes, men det fikk ikke gjennomslag. Eieren ble kun pålagt å sette opp en minneplakett på eller ved muren⁷⁷.

Det ble på denne tiden på nytt vurdert et makeskifte av kommune, og Storegga AS sa seg villige så lenge de fikk tilbudt en annen tomt innenfor en rimelig tidsfrist (Bladet Tromsø 14.03.06, 04.04.06). Kommunestyret vedtok å prøve å finne en mulig kommunal tomt for bytte, og de så på en tomt rett sør for Skattøra Marina⁷⁸ (Moe, K. 15.06.06). Det viste seg etter hvert at et slikt bytte ville bli for dyrt for kommunen, og det ble dermed ikke noen enighet med Storegga AS (Bladet Tromsø 29.06.06).

Sommeren 2007 skiftet ”splintmur-tomten” eier for femte gang. Nå var det Juno Bygg AS, som hovedaksjonær i Skattøra Næringseiendom AS, som kjøpte tomten og planla et næringsbygg, med splintmuren som en integrert del av bygget. Med tomten fulgte også byggetillatelsen fra 2005. Juno Bygg AS håpet å ha bygget ferdig i august 2009, men på grunn av manglende finansiering ble ikke byggingen igangsatt (Bladet Tromsø 30.04.09).

I mai 2009 ble det mangeårige ryktet om at det lå krigsfanger i og ved muren mulig bekreftet igjennom et fangekort, i tillegg til muntlig informasjon om at det skulle ha vært begravd krigsfanger på Skattøra⁷⁹ (Bladet Tromsø 30.05.09). Etter disse opplysningene vurderte Rådmannen om det skulle igangsettes arbeid med ny reguleringsplan for området.

Figur 13. Illustrasjon til næringsbygget til Juno Bygg AS.

Kilde: Bladet Tromsø. 30.04.09.

I juni 2009 ble det sendt ut varsel om at byggetillatelsen til Juno Bygg AS nå bortfalt av samme grunn som for de tidligere eierne, de hadde ikke igangsatt arbeid innen tre år⁸⁰. Dette vedtaket påklaget Juno Bygg AS da de mente det var igangsatt nok arbeid til at byggetillatelsen fortsatt sto ved lag. De presiserte vanskeligheten i lovens ordlyd, at arbeidet skulle "være satt i gang", og de mente det ikke burde være tvil om at det var blitt utført tilstrekkelig arbeid⁸¹. Kommunen avviste denne påstanden, i tillegg til at det ble vurdert om det skulle begynnes arbeid på ny reguleringsplan for området⁸².

Byutviklingskomiteen vedtok i oktober 2009 at splinmurtomten burde søkes bevart som historisk minnesmerke (gravsted). De understrekte at nåværende eier av tomten skulle holdes økonomisk skadesløs, og at det eventuelt kunne skje ved et makeskifte med nabotomten⁸³. I formannskapet et par uker senere ble derimot dette forslaget avvist, og det skulle ikke fremmes ny sak om bygge- og delingsforbud. Denne saken var grundig vurdert og tatt stilling til i 2005, og de nye opplysningene i saken ga ikke noe nytt grunnlag for behandling av reguleringssspørsmålet⁸⁴. Kommunestyret valgte å vente på en avklaring fra nasjonale kulturvernmyndigheter⁸⁵.

Med denne frafallelsen av byggetillatelsen, samt at det nå var kommet ny informasjon fra Avinor og Forsvarsbygg, kom kulturetaten på banen igjen og startet opp en fredningsprosess⁸⁶. Avinor og Forsvarsbygg hadde laget en oversikt over sine verneverdige anlegg. Siden Skattøra verken var eid av Avinor eller Forsvarsbygg, så gjaldt ikke disse verneplanene for sjøflyplassen. Forsvarsbygg uttalte blant annet at Skattøra var av nasjonal verdi og var den best bevarte sjøflyhavna i Nord-Europa⁸⁷. Kulturetatens fredningsforslag tok

med hele sjøflyhavnen, og etter en befaring på Skattøra imøteså RA dette forslaget. Det er i dag lagt ned midlertidig byggestans på området, der det blir bedt om at bygningene og området blir behandlet som om de var fredet. Merknader til fredningen skulle være inne 8. mars 2010, og det vil deretter bli utarbeidet et fredningsforslag som vil bli sendt ut på høring til berørte parter og lagt ut til offentlig ettersyn⁸⁸.

4.4 WiTo-kvartalet i sentrum

4.4.1 Historikk

WiTo ligger midt i Tromsø sentrum og omfatter bygningene i kvartalet Fredrik Langes Gate – Storgata – Lehnesmåtten – Grønnegata. Kvartalet har seks hus mot Storgata (nr. 58-68) og ett hus mot Fredrik Langes Gate (nr.22). I tillegg er det noe bakgårdsbebyggelse mot Grønnegata. Alle de aktuelle bygningene i kvartalet er bygd imellom ca. 1850 og 1917 (Bevaring i Tromsø sentrum 1995/1998). Jeg vil kun se nærmere på Storgata 66, 68 og Fredrik Langes gt. 22 siden det er disse som blir direkte berørt av nybygget, og ellers kun beskrive kvartalet generelt.

Som sagt ovenfor er hele kvartalet, i tillegg til flere bygninger nordover langs Storgata, fra midten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Ved århundreskiftet var dette området en håndverksbosetning (Hegstad 1993:121). Det var her urmakeren, kobbersmeden, hattemakeren og bøkkeren hadde sine boliger og verksteder. Husene i dette området av Storgata var, og er fortsatt, mye mindre enn lengre nord i gaten. Høyden på husene, der de fleste er i to, eller to og en halv etasje, ble fastslått av bygningsloven av 1845 som gjorde det ulovlig å bygge høyere enn to etasjer (Grepstad et.al. 2005:578, Hegstad 1997:12).

Storgata 66 er bygd ca 1860 – 1880 (se fig.14). I 1898 ble det sendt inn varsel til bygningskomisjonen i Tromsø om at familien Nielsen skulle bygge et værelse på loftet, og i 1927 bodde det fortsatt en frk. Nielsen i bygget⁸⁹. Mest sannsynlig er det buntmaker M. Nielsen med familie som har hatt tilholdssted her (Eilertsen 1978:52). I 1928 åpnet dr. Karoline Mathisen sitt legekontor i huset (Ytreberg 1971:387). Bygget fikk nye og større butikkvinduer på 1950-tallet⁹⁰. På 1960- og 1970-tallet lå byens største platebutikk i dette

lokalet, og fra 1980-tallet var fotobutikken Tonofoto etablert her (Erling Steenstrup pers.med. 22.02.10).

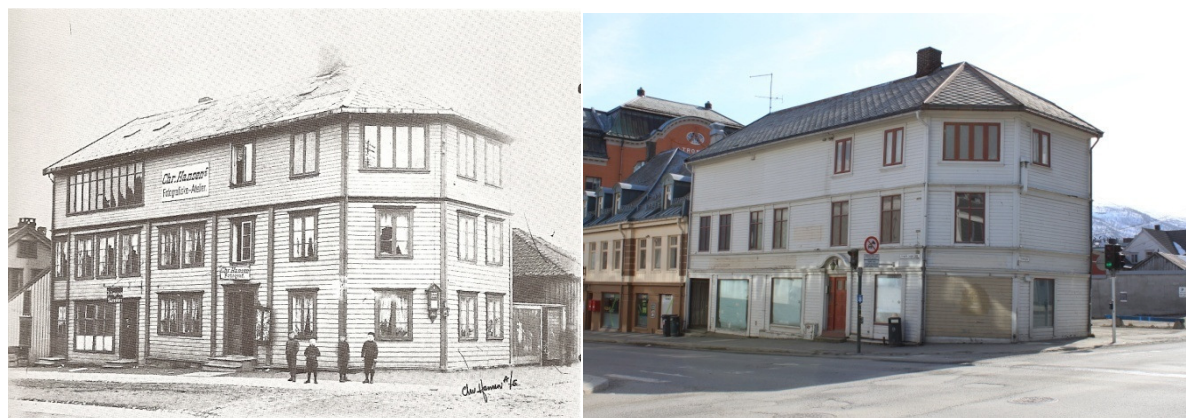
Figur 14. Bildet til venstre: Storgata 66 som nr.2 fra høyre. Det gamle "Gundersen-hjørnet" i forgrunn. Fra 1890-årene. Kilde: Ytreberg 1962:149. Bildet til høyre: Storgata 66 i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Storgata 68 er det som i dag kalles "WiTo-hjørnet" (se fig.15). Allerede i 1840 ble det bygd bolig og etter hvert butikk her, og ble da kalt "Gundersen-hjørnet" etter skreddermester Gundersen (se fig.14) (Hegstad 1993:121, Ytreberg 1962:341). I 1911 ble denne tregården revet da kjøpmann Thoralf Willumsen kjøpte den, og han oppførte murbygningen som står i dag. Denne sto ferdig i 1917 og var tegnet av arkitekt Ole Stein. Gården ble innredet for formålet skoforretning. Byggematerialet var pusset tegl og stilen var ny-empire med noen jugend-detaljer, da spesielt vinduene⁹¹ (Ytreberg 1962:341). Tromsø Skotøimagasin ble etablert i 1906 i Storgata 81 av Dorothea Willumsen i samarbeid med sin mann Thoralf. Da WiTo-gården sto ferdig ble virksomheten flyttet hit. Det er i dag fjerde generasjon Willumsen som driver forretningen⁹² (Bladet Tromsø 15.03.10, Ytreberg 1962:119, 341). En annen butikk, bortsett fra skoforretningen, som har vært i gården, er tobakksforretningen Wi-To.

Figur 15. Bildet til venstre: Fredrik Langes gate med WiTo-gården til venstre ca. 1915. Kilde: Tromsø Bymuseum 1983:4. Bildet til høyre: WiTo-gården i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

Fredrik Langes gt. 22 er oppført i 1870 og er en tre etasjes hjørnegård (se fig.16) (Bevaring i Tromsø sentrum 1995/1998). Her har det blant annet vært skredderforretning hvor skreddermester J. Tøgersen drev butikken en tid ut i 1920-årene. Kanskje mest kjent i denne gården er Christian Hansens fotoforretning. Chr. Hansen kom til å bli den ledende innen fotograffaget i byen, og han ble omtalt som en kunstner med et godt øye for personer og motiver. I 1930-årene åpnet han, med sin datter Signe Hansen (senere Følstad) som også var utdannet innenfor faget, et detaljutsalg (Ytreberg 1962:152, 1971:165, 194). Gården blir fortsatt i dag ofte omtalt som Christian Hansen-gården. Datteren Signe Følstad drev forretningen videre etter farens død.

Figur 16. Bildet til venstre: Fredrik Langes gt. 22 ca. 1905. Kilde: Tromsø Bymuseum 1983:3. Bildet til høyre: Fredrik Langes gt. 22 i dag. Foto: Ragnhild H. Nergaard.

4.4.2 WiTo-kvartalet i dag

Storgata 66 er blitt ombygd flere ganger innvending for å kunne gi et bedre butikklokale. I tillegg er det blitt satt inn nye og større butikkvinduer i første etasje⁹³. I dag er det to separate butikker som har tilholdssted her, Albertine AS og Helmersens delikatesser (se fig.14). *WiTo-gården* (*Storgata 68*) er på opprinnelig to etasjer, men har nå i tillegg en loftsetasje, og et tilbygg på baksiden mot Grønnegata. Tidligere var det butikk i første etasje, og bolig i de resterende etasjene. I dag er gården delvis ombygd innvending slik at hele bygget kan brukes til butikk-/lager-/kontorlokaler⁹⁴. Tromsø Skotøimagasin AS har fortsatt sin skobutikk her (Skoringen), i tillegg til Mix-kiosken i den gamle tobakksforretningen (se fig.15). *Fredrik Langes gt. 22* er i dag sterkt ombygd. Gården besto opprinnelig av to hus, og har blitt slått sammen (Sveinulf Hegstad pers.med 08.02.10). Det var tidligere bolig i tredje etasje, men ble

ominnredet på 1950-tallet. Flere av vinduene er også skiftet ut⁹⁵. Det er i dag ingen som bruker dette bygget (se fig.16). *Bakgårdsbebyggelsen* mot Grønnegata består av fire tilbygg/uthus. Flere av disse har vært opprinnelig brukt som uthus eller fjøs, og ett som lagerbygning/garasje⁹⁶. I dag er hele dette området brukt som parkeringsplass.

Hele dette området (langsmed Storgata) er preget av små, eldre trehus. Alle husene har vært brukt som butikker av ulikt slag fram til i dag, noe som gir de stor bruksautentisitet, selv om de fleste bygningene er ombygd (og kanskje dermed har mindre grad av opprinnelighet). Denne delen av sentrum er et enhetlig miljø og et godt bilde på trehus-byen Tromsø, noe som også er viktig på nasjonalt plan siden mye av Nord-Norges eldre bebyggelse ble brent ned under siste verdenskrig. Hele bygningsrekken er vernet igjennom reguleringsplan, noe som viser at det har både regional og lokal verdi. Det kan derimot by på problemer å ha moderne butikker i disse lokalene da de kan være både små og kronglete.

4.4.3 Utbyggingen av Wito-kvartalet

Første gang det ble sendt inn søknad for dette området var i 2000 (Bladet Tromsø 14.05.09). Tiltakshaver var, og er fortsatt, Tromsø Skotøimagasin ved Thoralf Willumsen. Planen var å bygge et nytt kontor og forretningslokale bak Storgata 66 og 68 og opp mot Grønnegata (se fig.17). I den gjeldende reguleringsplanen (plan 84) for Storgata var hele bygningsrekka satt av til *spesialområde bevaring*. Dette gjaldt også Fredrik Langes gt. 22. Det sistnevnte bygget ble gitt tillatelse til å rives av planutvalget i 2001⁹⁷. Samme år ba administrasjonen ved Tromsø kommune MD om å vurdere denne tillatelsen. MD anbefalte at vedtaket ble stadfestet igjennom en reguleringsendring⁹⁸. Acona Technopole AS ble satt til å utforme en ny reguleringsplan som skulle omfatte hele kvartalet.

I 2004 startet tiltakshaver formelt opp planarbeidet for hele kvartalet. Det ble da avholdt et møte mellom Acona Technopole AS og kulturetaten slik at eventuelle innspill kunne komme tidlig inn i prosessen. Kulturetaten kom i denne forbindelse med noen av sine synspunkter, blant annet ville de beholde de historiske strukturene i kvartalet. Dette gjaldt også Fredrik Langes gt. 22. De fremhevet også at siktelinjer til og fra Domkirken måtte ivaretas og at kompromisser ikke alltid var den beste løsningen. Kulturetaten ville forholde seg til ”Sentrumsplanen”, som var under bearbeiding i kommunen⁹⁹.

I 2005 kom det varsel om igangsetting av reguleringsplanen, der eventuelle merknader måtte sendes Acona Technopole AS. I den forbindelse hadde kulturetaten noen innspill. Blant annet var bygningene langs Storgata og Fredrik Langes gate regulert til spesialområde bevaring og det ble bedt om at de fortsatt skulle bli regulert til dette formålet. Dette gjaldt også passasjen og bakgårdsbygningen til Storgata 62. I tillegg var det to uthusbygninger i Lehnessmåttet og Grønnegata som burde bli bevart. Eventuelle istandsettinger og vedlikehold av de bevaringsverdige bygningene måtte skje etter antikvariske prinsipper. Til slutt hadde kulturetaten bemerkninger angående høyden på nybygget, som ikke måtte dominere byrommet sett fra Storgata og Domkirken. I tillegg måtte ikke nybygget komme for nært den vernede bebyggelsen. De varslet om mulig innsigelse hvis innspillene ikke ble fulgt opp¹⁰⁰.

Figur 17. Illustrasjon av nybygg i WiTo-kvartalet. Bildet til venstre: Sett fra krysset Fredrik Langes gate/Grønnegata mot sørøst. Bildet til høyre: krysset Storgata/Fredrik Langes gt, sett mot sørvest. Gammel bebyggelse i forgrunn. Kilde: Acona Technopole AS¹⁰¹.

Saken ble behandlet hos planutvalget i september 2005 der byutviklingssjefen hadde følgende innstillinger: Sentrumsplanen, som var under utarbeiding, måtte ligge til grunn for planforslaget og reguleringsplanen måtte omfatte hele kvartalet, begrenset mot Storgata 48/Grønnegata 45. Her ble det også klart at Fredrik Langes gt. 22 fortsatt skulle settes av til spesialområde bevaring, og fikk dermed *ikke* rives. Høyden på nybygget fikk ikke overstige fire etasjer, og fikk ikke gripe inn i takflatene på de eksisterende bygningene¹⁰². To måneder senere kom planutvalget fram til en noe endret innstilling, der reguleringsplanen måtte omfatte kvartalet til og med Lehnesmåttet og byggehøyden justert til maksimalt fem etasjer med nedtrapping mot Fredrik Langes gt. 22, og mot sør maks. tre etasjer. I tillegg ble det gitt

tillatelse til både riving av Fredrik Langes gt. 22 og en sammenbygning av gammel og ny bebyggelse¹⁰³.

Acona Technopole AS ga som svar til kulturetaten i merknadsbehandlingen at Fredrik Langes gt. 22 ikke ville bli bevart. Dette var i tråd med den gjeldende reguleringsplanen for området som åpnet for riving hvis planutvalget har fått rivingsplanen forelagt, noe som var oppfylt ved to prinsippavklaringer. Bygget ble også tillagt liten verneverdi etter flere ombygninger. Uthusbebyggelsen mot Grønnegata var vurdert som lite verneverdige i forarbeidene til Sentrumsplanen, både av kulturetaten og kommunen, og ville dermed ikke bli bevart. Høyder, sammenføring mellom ny og gammel bebyggelse, takform og ny bebyggelsesdominans i gaterommet, var forhold som skulle drøftes etter hvert. Forslagstiller mente også at en innsigelse knyttet til nevnte forhold, ikke ville være tilstrekkelig hjemlet¹⁰⁴.

I begynnelsen av 2006 kom det varsel fra kulturetaten om at det var kommet ny informasjon om bygrunnen i sentrum. Universitetet i Tromsø hadde lagt fram dokumentasjon på at det ved tidligere grunnarbeid i sentrum, nær Domkirken, var truffet på akkumulerte kulturlag fra jernalder eller middelalder. Aldersbestemmelsene på kulturlagene gjorde at disse ble klassifisert som automatisk fredete kulturminner. Kulturetaten krevde dermed at det måtte foretas arkeologiske undersøkelser i kvartalet (Jf. kml § 9) før grunnarbeidet kunne begynne¹⁰⁵.

I den tematiske utredningen til Acona Technopole AS fra august 2006 kom det fram at Fredrik Langes gt. 22 og bakgårdsbebyggelsen mot Grønnegata skulle rives. Det ble presisert at i Sentrumsplanen fra 2004 var Fredrik Langes gt. 22 lagt inn som et verneverdig enkeltbygg, men at planutvalget hadde bekreftet at vedtaket om riving gjennom ny regulering var gyldig¹⁰⁶.

12. mars 2008 ble reguleringsplanen lagt ut til offentlig høring (plan 1605). Kulturetaten fremmet spørsmål om utsettelse av svarfrist til 1. september siden undersøkelser av området måtte skje når det var snø-/telefritt¹⁰⁷. Den utsatte høringsfristen blir diskutert der Acona Technopole AS satte spørsmålstegn ved kulturetatsens hjemmel til å foreta en slik utsettelse, og om de trengte å foreta undersøkelser¹⁰⁸. Kulturetaten fikk til slutt utsatt svarfrist fra RA til 15. oktober. NIKU utarbeidet et budsjettforslag for undersøkelser i grunnen, med over 500.000 kr i planlagte kostnader. Undersøkelsesområdet omfattet store deler av bakgården

mot Grønnegata¹⁰⁹, men regulerings sjefen fant ikke grunnlag for at dette budsjettet kunne aksepteres¹¹⁰. Tiltakshaver var ikke villig til å betale for graving på andre steder enn på sin eiendom. De andre gårdeierne, eller kommunen, var heller ikke villige til å betale. Dermed kunne ikke budsjettet aksepteres¹¹¹.

1. juli 2008 fremmet Fylkesrådet en offisiell innsigelse til planforslaget. Dette på grunn av at undersøkelsesplikten etter KLM § 9 ikke var oppfylt siden kommunen ikke ville akseptere budsjettforslaget¹¹². Svarfristen som RA hadde gitt kulturetaten kunne ikke overholdes siden det ikke var noe skriftlig aksept på budsjettforslaget. Kommunen hadde godkjent planforslaget 3. januar 2009, og ba dermed om et meklingsmøte som ble avholdt 24. april og 6. mai 2009¹¹³. Resultatet av disse møtene ble at reguleringsplanforslaget som tidligere var vedtatt, ble trukket tilbake. Det ble også bestemt at det skulle fremmes et nytt reguleringsforslag som kun skulle omfatte området som skulle utbygges. Dette området skulle undersøkes etter KML § 9 før planen ble vedtatt i kommunestyret. I meklingen ble det også bestemt at det nye budsjettforslaget fra NIKU, på omtrent 200.000 kr, skulle godkjennes¹¹⁴. NIKU utførte utgravningen i juni i to sjakter i bakgården til Storgata 66 og 68, og fant ingen tydelige spor etter middelaldersk eller eldre aktivitet¹¹⁵.

8. oktober 2009 kom et nytt planforslag som ble behandlet av Byutviklingskomiteen og formannskapet. Kulturetaten kontaktet da kommunen der de mente de ikke hadde mottatt planforslaget før de kommunale forhandlingene, og kunne dermed ikke komme med sine vurderinger om kulturminneinteressene var ivaretatt. Flere synspunkt ble tatt opp i henvendelsen som kulturetaten mente var viktige å ha med i planforslaget. Et av punktene var koblingen mellom den gamle trehusbebyggelsen og den nye bygningen. Sammenføyingen måtte skje under raft, ikke under møne som planutvalget tidligere hadde vedtatt. I tillegg ble det bemerket at den nye plangrensen gikk inn over Storgata og berørte dermed området som var automatisk fredet rundt Domkirken. Dette området måtte reguleres til spesialområde bevaring på plankartet. Hvis ikke disse to bemerkningene ble tatt til etterretning, så gjaldt uttalelsen som innsigelse mot planen¹¹⁶. Kommunen svarte at de ikke vurderte det var nødvendig med en ny høring siden endringene av planforslaget kun var en reduksjon av planområdets størrelse og alt annet var likt tidligere forslag. Kun kort tid før byutviklingskomiteens behandling av reguleringsplanen ble kommunen oppmerksom på at kulturetaten ville ha ny høring. Dermed hevdet de at de ikke hadde begått saksbehandlingsfeil. Grunnlaget for innsigelse ble hevdet ikke være tilstede siden kulturetaten hadde mulighet til å

fremme disse synspunktene allerede i de opprinnelige høringsrundene. Saken ble dermed ikke tatt opp til ny behandling i kommunestyret¹¹⁷.

30. november 2009 ble planen sendt ut til eventuelle kommentarer og klager. Den nye planen omfattet bare selve Wito-hjørnet (Storgata 68) og Storgata 66, i tillegg til Fredrik Langes gt. 22 og noe av bakgårdsbebyggelsen mot Grønnegata¹¹⁸. Omtrent en måned senere påklaget kulturetaten vedtaket på grunnlag av saksbehandlingsfeil hos kommunen. Kulturetaten var, som sagt over, ikke gitt anledning til å gi endelig uttalelse til planen ved offentlig ettersyn. De hevdet de ikke var blitt informert om at planen var lagt fram til politisk behandling eller hadde fått noen frist for uttalelse. Etter at kommunen ble kontaktet for etterlysning av planforslaget, skulle de være klar over at det var en uttalelse på vei. Dette ble oversett og planen behandlet likevel. Innsigelsesforholdene som kommunen mente det ikke var noe grunnlag for, var også tatt opp i 2008, og kulturetaten mente de hadde retten til å fremme innsigelse og til å gi endelig uttalelse igjennom hele prosessen. Kulturetaten viste til RAs meninger om at Tromsøs gamle sentrum var et nasjonalt interesseområde. Småhusbebyggelsen langs Storgata var trukket fram som ett av de viktigste bevarte elementene i 1800-tallsbyen¹¹⁹.

I februar 2010 avviste Byutviklingskomiteen klagen som kom inn til reguleringsplanen. Komitelederen viste til at innsigelsene var de samme som hadde vært fremmet tidligere. Klagen sendtes dermed til Fylkesmannen for videre behandling¹²⁰.

4.5. Hovedtrekk fra de tre konfliktene

Disse tre sakene har både fellestrekk og ulikheter. Alle tre sakene har vart i mange år, da spesielt Skattøra og Wito som har pågått i over ti år. Årsakene til at de har vart så lenge, er forskjellige. Skansen-saken er kanskje den det har vært minst konflikt rundt. Saken varte likevel i ca. fem år. Kulturetaten var her klar på at dette var et sensitivt område, og et høyt leilighetsbygg ville bryte med resten av bebyggelsen. Det ble til og med reist innsigelse på dette grunnlaget, men den ble trukket etter et nytt planforslag fra utbygger hvor byggets høyde og bredde ble redusert. Som betingelse for å trekke tilbake innsigelsen ble det gjort klart at utformingen av fasaden skulle skje igjennom et samråd mellom kulturetaten og kommunen. Utbygger fikk etter hvert godkjent byggetillatelse for visse områder uten at denne betingelsen var oppfylt i følge kulturetaten, og de sendte dermed brev til RA om dispensasjonssøknad. RA

mente betingelsen om samråd var oppfylt selv om kommunen ikke hadde fulgt rådene til kulturetaten. Utbygger fikk dermed fullstendig byggetillatelse i slutten av 2006.

I Skattøra-saken har det for det meste vært konflikt mellom utbyggerne og kommunen, i tillegg til de frivillige foreningene som har vært store pådrivere. Kulturetaten har ikke vært en spesiell aktiv aktør, før de i 2009 kom på banen med krav om fredning. Saken har pågått i over 10 år, hvor splintmurtomten er blitt solgt til sammen fem ganger. I de tre siste tilfellene har byggetillatelsen til utbyggeren gått ut, slik at de måtte få den godkjent på nytt. Det har vært stor pågang fra de frivillige foreningene om å se verdien i å bevare dette området, men kommunen har ikke vært villig til å verken omregulere eller å utføre et makebytte. Dette skyldes mye dårlig økonomi. I dag utarbeides det et fredningsforslag for området.

I WiTo-saken har konflikten stort sett stått mellom tiltakshaver, kommunen og kulturetaten. Det har vært strid om hvor stort område den nye reguleringsplanen skulle omfatte, arkeologiske undersøkelser i grunnen og tilpasningen til den allerede eksisterende trebygningen. Fylkesrådet fremmet innsigelse da de mente at undersøkelsesplikten etter KML § 9 ikke var oppfylt, men trakk den senere da det ble utført arkeologiske undersøkelser i bakgården til WiTo. I denne forbindelse ble det også utført en ny reguleringsplan som omfattet et mye mindre område enn tidligere. Da denne reguleringsplanen ble lagt ut til høring bemerket kulturetaten at de ikke hadde mottatt dette planforslaget for innspill og mente kommunen hadde begått saksbehandlingsfeil. Kommunen på sin side avviste dette og mente de ikke trengte å sende inn nytt forslag siden alt var likt bortsett fra planområdet. Saken gikk dermed videre til Fylkesmannen.

5. Vekst eller vern?

Som det kommer fram i forrige kapittel, så finnes det flere konflikter blant utbyggere og kulturminneforvaltningen i Tromsø. I en by i utvikling er det ikke uvanlig at saker pågår over flere år hvor blant annet utbygger, kommune, fylkeskommune (kulturetaten), RA, frivillige organisasjoner og lokalbefolkningen uttrykker forskjellige syn. Debatten kan til tider være stor i media hvor både publikum og politikere kommer med ytringer. Dette kan en se i de tre eksemplene som ble presentert i forrige kapittel. Alle er preget av mye fram og tilbake mellom de ulike aktørene hvor alle har sine meninger om hva som er viktigst å satse på.

Svaret på hvorfor slike konflikter oppstår kan være komplekst. Videre i dette kapittelet vil det bli sett på nettopp dette spørsmålet, hvor det vil bli drøftet mulige grunner til hvorfor slike konflikter oppstår. Her blir spørsmålet om ulike verdisyn sentralt. Til slutten i kapittelet vil det bli sett på hva som kan gjøres for å unngå eller forminske konfliktene.

5.1 Hvorfor blir det konflikt?

En av likhetene mellom de tre sakene presentert i forrige kapittel, er at de alle har foregått over et lengre tidsrom. Et eksempel er i saken om utbygging på Skansen hvor utbygger klaget over treg saksgang hos kommunen. De hadde levert skisser og modeller i 2000 og da fått beskjed om tre måneders behandlingstid. I 2003 var saken ennå ikke gitt svar på. Kommunen på sin side mente det ikke var deres feil, da det både var kommet innspill fra staten og kulturetaten som måtte tas høyde for før svar kunne gis. I følge kommunen hadde utbygger fått beskjed om at prosjektet var for dårlig og måtte bearbeides (Sønvisen 10.07.03, 14.07.03). Til avisa Nordlys gikk planutvalgslederen Kjell B. Mortensen ut med kraftig kritikk mot Byutvikling der han framholdt at en plansak burde vært behandlet innen et halvt år, men at 80 % av sakene som lå inne hos Byutvikling, var over 1 ½ år gamle (Sønvisen 14.07.03).

5.1.1 Konflikter på grunn av byråkrati og lovverk?

Lang saksbehandlingstid hos de kommunale myndighetene er nok ingen årsak til *hvorfor* konflikter oppstår, men heller en faktor som bidrar til konflikt. Lange saksprosesser kan føre

til irritasjon som kan få utløp i blant annet media, som en så i eksempelet ovenfor. Lang saksbehandlingstid kan være en grunn til at konflikten får større omfang. Det kan være mange årsaker til at saksprosessen kan blir for lange. Eksempler her er mye byråkrati, for lite kompetanse hos enkelte av instansene, uryddighet hos politikerne osv. Uoverensstemmelser og konflikter kan og være grunnen til lang saksbehandlingstid. Så selv om mye byråkrati kan være en sterk irritasjonsfaktor og gjøre at det kan ta tid før utbygger kan få realisert prosjektet sitt, så er nok ikke dette en direkte årsak til hvorfor det oppstår konflikter.

Dårlig kommunikasjon mellom kulturetaten, kommunen og utbygger er andre ting som kan føre til komplikasjoner i saksgangen. Det kan også være en grunn for at planen får lang saksbehandlingstid. I saken rundt utbyggingen av WiTo-kvartalet kan en se at kommunikasjonen mellom kommunen og kulturetaten kanskje har sviktet noe. Etter at kommunen endret utstrekningen av området i reguleringsplanen i 2009, mente de det ikke var grunn til å måtte sende dette inn til kulturetaten igjen, siden det kun var planområdet som var endret. Planen ble dermed lagt direkte ut til offentlig ettersyn. Fylkeskommunen på sin side mente de ikke hadde fått noe beskjed om at dette skulle skje, og de ikke hadde fått uttalt seg før fristen var gått ut. Selv om de hadde kontaktet kommunen for å varsle om at en uttalelse var på vei så ble dette oversett. Her har kommunikasjonen mellom de to offentlige instansene sviktet, noe som igjen førte til lengre saksprosess da kulturetaten påklaget vedtaket på grunn av hva de mente var saksbehandlingsfeil.

Også i Skansen-saken har kommunikasjonen i visse tilfeller sviktet. Da varselet om oppstart av planarbeidet kom i 2001, mente utbyggeren at kulturetaten ikke hadde noen innspill til igangsettingen. Kulturetaten framholdt derimot at de ikke hadde fått planvarselet, men kun hadde hatt møte om blant annet fasader. I Skattøra-saken foreslo Luftfartshistorisk forening Tromsø at det skulle være en samkjøring og dialog mellom dem, kulturetaten, kommunen og næringslivet, men dette var verken kulturetaten eller kommunen interessert i (pers. med. Terje Brantenberg 05.05.10).

Kommunen som planmyndighet er avhengig av en god kommunikasjon med fylkeskommunen som regional forvaltningsmyndighet. Dette gjelder spesielt i byer, hvor utbygging alltid vil være aktuelt. Blir ikke kommunikasjonen opprettholdt vil saksgangen gå sakte, og det kan bli utført feil i planprosessen. I den nye PBL av 2008 blir det sagt at i hver region bør det være et regionalt planforum hvor *”..statlige, regionale og kommunale*

interesser klarlegges og søkes samordnet i forbindelse med arbeid med regionale og kommunale planer” (Jf. pbl § 5-3). Det er regional planmyndighet, her Fylkestinget (Jf. § 3-4), som oppretter et slikt forum. Alle som er berørt av en aktuell plan skal, eller kan, delta. I den forrige versjonen av loven, fra 1985, som var gjeldende da disse sakene pågikk, framgår det at aktuelle organer skal gi kommunen nødvendig hjelp i planleggingsarbeidet. Etter henstilling fra kommunen skal slike organer delta i et rådgivende utvalg som *”..kommunestyret oppretter til å framme samarbeid om planleggingsvirksomheten*” (Jf. pbl av 1985 § 9-3). Denne paragrafen er i dag opphevet. Som nevnt i kap. 2 så er det valgt å utarbeide en ny PBL, med ekstra fokus på at loven skal bli enklere. Dette kan være et tegn på at den tidligere versjonen har vært vanskelig å forstå. Hvis en ser på de ovennevnte paragrafene, så ser en at MD kan ha fanget opp at det har vært problemer med kommunikasjon mellom de ulike aktørene. Det er allerede nedsatt regionalt planforum i flere fylker, noe som har vist seg og bidratt til en bedre kommunikasjon, raskere avklaring og en mer samstemt praksis i plansaker. Selv om et slikt forum ikke er pålagt, så blir det oppfordret til at en slik ordning finner sted (Lovkommentar til plandelen av ny plan- og bygningslov 2009). Troms fylkeskommune har hatt et slikt forum i flere år, hvor kommunen deltar når det er aktuelle saker som fylkeskommunen vil ta opp (pers. med. Per Hareide 26.04.10). Ved å presisere den nye paragrafen bedre viser departementet at et slikt forum er viktig for en bedre samhandling mellom de ulike aktørene. Derimot, i likhet med lang saksbehandlingstid så er heller ikke dårlig kommunikasjon en direkte årsak til hvorfor det oppstår konflikter, men mer en faktor som kan forsterke og forlenge en allerede oppstått konflikt.

Et annet moment som kan være et problem og kanskje en årsak til konflikt, er at kulturminner kan bli fredet/vernet igjennom to lover, nemlig KML og PBL. Som sett i kap. 2 så kan et kulturminne enten være automatisk fredet eller bli vedtaksfredet igjennom KML. I PBL blir et kulturminne derimot bevart gjennom å regulere det til spesialområde bevaring (heretter bevaring). Det å måtte forholde seg til to ulike lover kan være vanskelig. I Skattøra-saken har ikke området noe formelt vern fra noen av lovene. Kommunen har ikke vært villig til å regulere det til bevaring og heller ikke RA mente det var grunn til vedtaksfredning. På Skansen er selve festningsområdet og Tollvesenets bygg vernet igjennom KML. Selve festningsgrunnen er automatisk fredet og Tollvesenets bygg, i tillegg til et område ut i sjøen, er vedtaksfredet. I tillegg er området regulert til bevaring. I WiTo-kvartalet er bygningene som er vendt mot Storgata regulert til bevaring, og dette var også tilfellet for Fredrik Langes

gt. 22. Bygningene har ikke noe formelt vern gjennom KML selv om RA har påpekt at de har stor verdi for Tromsøs gamle sentrum.

Selv om områdene i de to sistnevnte sakene er beskyttet av enten KML eller PBL, så er det likevel blitt tillatt utbygging. I Skansen-saken er det ikke tillatt å bygge i selve fredningssonen, men området rundt er det ikke satt noen begrensninger for. I planforslaget fra utbyggeren ble det presisert at bygningen ikke kom til å forstyrre Skansen, siden den lå utenfor det fredete området. Det ble protestert i forhold til volum, størrelse og utseende da bygningen var under oppføring, og det er blitt kommentert i ettertid at den bygningen som står der i dag, aldri skulle blitt bygd (Nordlys 27.07.07, Ruud 03.08.07). Opplevelsesverdien av Skansen ble forringet ved at området ble ennå mer innbygd. Utsikten, som nevnt i kap. 4, var tidligere en viktig del av området, men er nå så å si borte. Et interessant moment er at Skansen ikke bare er fredet, men området er også, som nevnt i forrige kapittel, utvalgt til kommunens tusenårssted. Til tross for alle disse momentene, så hadde ikke kommunen noen spesielle innvendinger til dette bygget.

WiTo-saken kan være et eksempel på hvor ”lett” det kan være å oppheve en regulering til bevaring. I sentrumsplanen fra 2004 var Fredrik Langes gt. 22 satt av til bevaring, mens i revisjonen fra 2007 var ikke dette lenger tilfelle. Kommunen omgjorde denne reguleringen, og ga utbyggeren tillatelse til riving. Dette ble begrunnet med at bygningen ikke lenger hadde verdi på grunn av flere ombygninger og huset dermed ikke var autentisk lenger. I sin masteroppgave ser Linn Langseth (2005:73) på hvilke av de to lovene som gir best vern. Hun kommer fram til at KML er det viktigste lovverket for forvaltningen, men at også PBL er blitt en viktig faktor der den skaper en balanse på de områdene hvor KML ikke strekker til. Blant annet gir reglene for kunngjøring, varsling, medvirkning og høring i forbindelse med utarbeidelsen av reguleringsplaner større oppmerksomhet og debatt om bevaringssspørsmål (Nysæth og Sognæs 2009:36). I tillegg åpner PBL for en mer fleksibel bevaring, hvor kulturminnevernet kan forandre seg i takt med hva samfunnet til enhver tid ser på som verdifullt. Dette kan sees med Fredrik Langes gt. 22. Denne delen av loven kan også være negativ siden dette ikke gir kulturminnene et stabilt vern. Loven er et politisk redskap slik at kulturminneinteressene må stille på lik linje med andre aktører, hvor det til sist er kommunens kunnskap og interesser som avgjør et mulig vern (Langseth 2005:70-71). Det kan være interessant å se at ”skjønnhetsparagrafen” (pbl § 74.2) som ble sett på i kap. 2, ikke er blitt lagt stor vekt på i verken Skansen- eller WiTo-saken. Dette selv om bygningene bryter med

omgivelsene, noe paragrafen poengterer en skal være forsiktig med. Kommunen var fornøyd med utformingen av Skansen, selv om både kulturetaten og naboene til bygget protesterte. Det samme gjelder WiTo-kvartalet, her er det først og fremst fylkeskommunen som har hatt innvendinger mot utformingen. Begge byggene er, eller kommer til å bli, ruvende bygg som kontrasterer mye med omkringliggende områder. I Skansen-saken ble det derimot poengtert fra utbygger, som sett i kap. 4, at bygget skulle kontrastere for å framheve den øvrige arkitekturen i området. Dette viser at tolkningen av denne paragrafen ofte baserer seg mye på skjønn, hvordan de enkelte tolker hva som menes med kontrasterende arkitektur. Den estetiske verdien, hva som er pent, er svært individuell og det kan være vanskelig med noen klare regler her.

Det at et kulturminne er fredet/vernet eller regulert til bevaring, kan være til hinder for utbyggere, og til fordel for verneinteressene. En ser likevel at selv om kulturminnet skal være beskyttet, så får utbyggerne ofte oppføre nybygg. Dette kan skape forvirring og en tvetydighet i tolkningen av lovverket som kan bli elementer i en konflikt, men heller ikke dette er en direkte årsak til konflikter.

I kap. 2 ble det blant annet sett på KML §§ 9 og 10 om undersøkelsesplikten og at tiltakshaver må betale utgiftene til særskilte undersøkelser. Dette er paragrafer som skapte konflikt i WiTo-saken, hvor utbygger nektet å betale for undersøkelser av bakgården i kvartalet. På grunn av dette ble ikke undersøkelsesplikten oppfylt og kulturetaten kom med innsigelse. Utbygger mente det var urimelig at han skulle betale for mer enn det som var hans egen eiendom, og eierne av de resterende eiendommene ville heller ikke betale. Etter kontakt med kommunen og kulturetaten ble området som krevdes undersøkt forminsket, og kostnadene ble omtrent 300.000 kr billigere. Dette gikk utbygger med på å betale. Som sett i kap. 2, så dekker staten deler eller alle utgifter ved særskilte grunner. Stort sett gjelder dette ved mindre private tiltak der den økonomiske handlekraften er liten. Hvis de arkeologiske undersøkelsene overstiger 10 % av de totale kostnadene, så er det vanlig at de blir dekt av staten. Dette var ikke tilfellet i denne saken hvor utbyggers økonomiske handlekraft ble beregnet som stor nok til å betale. De ovennevnte paragrafene hindret også utbyggerne i Skansen-saken når de trengte større plass til en byggekran. Fylkeskommunen varslet at det måtte foretas marinarkeologiske undersøkelser hvor utbygger måtte betale kostnadene. Utbygger valgte da å ikke utføre inngrepet. Denne paragrafen har det vært debatt rundt, som sett i kap. 2, hvor utbyggere har ment de ikke skal betale for arkeologiske undersøkelser. I disse tilfellene,

spesielt i WiTo-saken, har disse paragrafene skapt konflikt. Det er derimot ikke dette lovverket som har skapt selve konflikten rundt utbygging. Det er mer en ”konflikt i konflikten”, noe som også kan gjøre den mer langvarig.

5.1.2 Konflikter på grunn av ulikt verdisyn?

Alle de mulige grunnene til konflikt som er nevnt ovenfor, er faktorer som påvirker en konflikt, både ved å gjøre den langvarig og kanskje mer hissig. Det kan derimot virke som om det ikke er disse faktorene som er utløsende eller skapende, men er mer et *tegn* på en konflikt. Som definert i innledninga til oppgaven så må to eller flere parter være uenige med hverandre for å få en konflikt. Hvorfor blir så partene uenige i disse sakene? Et viktig poeng her er hvem de ulike partene er. I innledningen til oppgaven ble det presisert at forvaltningen først og fremst er de som har den legale myndighet og ansvar for kulturminneforvaltningen. Utbyggere er ofte private firma som vil bygge nytt. Dette er derimot ikke et ensartet bilde. Utbyggere kan også være kommune, både direkte og indirekte, ved enten selv å være byggeherre, eller støtte forslaget om utbygging fordi det vil hjelpe kommunen blant annet økonomisk. Størrelsen på private utbyggere utgjør også en stor påvirkningsfaktor på den offentlige myndighet. Som sett i kap. 3, kan store prosjekt få forrang over kulturminner siden prosjektet blir sett på som viktigere. Hytteutbyggere og lignende kan derimot få avslag fordi kulturminnene får høyere prioritet. Store firma har ofte større økonomisk ”ryggrad” som gjør at de lettere kan tilpasse sine prosjekter etter kommunens ønsker. Dette kan sees både i Skansen- og i WiTo-saken. De har og ofte større kontaktnettverk hos de offentlige myndighetene og kan dermed bruke sin innflytelse og påvirke beslutninger som tas. I tillegg er de ofte tilknyttet fagfolk som er kjent med aktuelle lovverk og forvaltningspraksis. Mindre aktører har ofte ikke like store nettverk, like god økonomi eller like god kunnskap om lov og forvaltningspraksis.

Forvaltningen kan i realiteten være både den offentlige myndighet, her RA og fylkeskommune, kommune, frivillige organisasjoner eller den vanlige mannen/kvinnen i gaten. Dette ser en blant annet i saken rundt bevaringen av Skattøra. Her er det ikke den offentlige myndighet som har kjempet for fredning, men frivillige organisasjoner og enkeltpersoner. I tillegg er det kommet flere uttalelser fra andre foreninger, organisasjoner og museer som har støttet opp om fredningsforslaget. Dette viser viktigheten av andre aktører

som pådrivere for bevaring av ulike typer kulturminner. Det at andre aktører enn de som driver med kulturminneforvaltning til vanlig engasjerer seg, viser at en viktig grunn til konflikt kan være et ulikt syn på hva som har *verdi*, og hva som ikke har det.

Det som er felles med de tre sakene som er blitt sett nærmere på i denne oppgaven, er at konfliktene ofte skyldes uenighet i hva som er viktigst å satse på, *samfunnsutvikling* eller *bevaring*. I kap. 3 ble det sett på ulike verdisyn blant forskjellige aktører knyttet til kulturminnevern. Her kom det fram at verdisynet er svært forskjellig alt ettersom hvem det er man spør. I en by hvor utvikling er en konstant pågående prosess så vil ulike verdier spille inn på hvilke saker det vil bli konflikt rundt. Spørsmålet omkring hva som er viktigst; vern eller vekst, vil hele tiden være aktuelt. Mange aktører har ulike meninger og verdier som i flere tilfeller kan føre til konflikt.

I begrunnelsen for utbyggingen av WiTo-kvartalet ble det framhevet at de eldre byggene (spesielt Storgata 68) tidligere var innredet som næringslokaler og leiligheter, mens de i dag ble brukt som butikk og lager, noe som ikke var en optimal løsning (Saur 23.08.07). Det trengtes bedre lokaler å drive forretning i, noe et nybygg bidro til. Utbygger poengterte at fasadene til den eldre bebyggelsen skulle bevares, mens innmaten og bakgården skulle forandres. Behovet for nye forretningslokaler i sentrum ble her satt opp mot bevaringen av den eldre trebebyggelsen. I sentrumsplanen fra 2008 ble det satt fokus på næringsvirksomhet i sentrum. Siden flere bygg er avsatt til bevaring, oppmuntret kommunen til større prosjekter som kan romme både handel og kontor. Dette skal styrke sentrums rolle som knutepunkt og virksomhetsarena (Sentrumsplan 2008:12). Kulturetaten på sin side mente trehusbebyggelsen bare ville bli fasader mot Storgata med et så stort bygg i bakgården. RA poengterer at byggene har stor betydning for trehusbyen Tromsø og som et nasjonalt interesseområde. I denne saken kan en se at næringsvirksomheten ikke tillot den eldre bebyggelsen høy verdi, selv om de sa det skulle bevares. Som sagt i kap. 3 så vil ofte kulturminner tillegges mindre verdi når de står i veien for utvikling og det kan også være tilfellet i denne saken. Selv om RA mener bygningsmiljøet har nasjonal verdi, er det fortsatt samfunnsverdien, eller veksten, som blir viktigst.

I utbyggingen ved Skansen var det et leilighetskompleks som var viktig for utviklingen av området og sentrum. Det ble vist til at det skulle komme nytt liv og aktivitet til området, blant annet ved å ha restaurant/kafé i underetasjen. Det fredete området Skansen skulle ikke bli

berørt. Her ble dermed nødvendigheten for et leilighetskompleks i sentrum satt opp mot bevaring av Skansen. Det har, både mens bygget ble oppført og i ettertid, skapt reaksjoner at Skansen, som Tromsøs eneste festningsverk og med de eldste bygninger, er blitt overkjørt for å *”..tilfredsstille kaksenes behov for panoramautsikt mot fastlandet, innseilinga og brua..”* (Ruud 23.08.07). Bygget inneholder noen av Tromsøs dyreste leiligheter og det har ved flere tilfeller vært oppslag i lokalavisene om prisrekord ved salg av leiligheter her. Frustrasjon blant den vanlige Tromsø-beboer over at et område som kunne blitt utviklet til ”en grønn lunge” i byen, blir innebygd av leiligheter som flesteparten aldri ville få råd til å kjøpe, ble ytret i media. Spørsmålet om leiligheter midt i byen er viktig for samfunnsutviklingen, er blitt stilt. Kunne ikke disse leilighetene blitt bygd et annet sted? Som sagt i kap. 3 så er sentrumsnære leiligheter blitt vanlige i de fleste storbyer, deriblant også Tromsø. Her ble blant annet Sentrum Terrasse bygd i 2002, en ti etasjes boligblokk rett ovenfor WiTo-kvartalet, altså midt i sentrum. Selv om også denne bygningen har vært omstridt, så viser dette tankegangen om at sentrumsnære leiligheter er viktig. Dette var også en av grunnene til at kommunen stilte seg positiv til Sentrum Terrasse i sin tid.

På den andre siden så trenger også et sentrum ”pusterom”, grønne lunger som parker hvor en kan sette seg og slappe av. I Tromsø er det en mangel på slike arealer, mye på grunn av kommunens mål om fortetning av bykjernen. Skansen er blitt brukt til dette formålet tidligere, og kunne blitt utviklet videre til et slikt ”pusterom”. Å regulere ”grønnstruktur” finner en i den nye PBL (§ 12-5), der parker blant annet faller inn under denne betegnelsen. Også i Sentrumsplanen fra 2008 for Tromsø blir det satt fokus på viktigheten med offentlige rom, og det blir satt som mål at *”..parkene skal sikre behovet for rekreasjon og byliv med fokus på lys og solforhold, klima og støy”* (Sentrumsplanen 2008:29). Skansen blir i denne planen ikke nevnt som et offentlig byrom, kun som et kulturminneområde hvor det fastslås at området ikke må bygges mer inn enn det allerede har blitt. Skansen er også en viktig historieforteller, ikke bare fra tiden da festningsverket ble bygd, men også fra Tollvesenets tid på stedet. Kunnskapsverdien, som nevnt i kap. 4, er fortsatt høy her. Alt det bygningene senere er brukt til, er en del av Tromsø bys historie. Kulturretaten mente at Skansen ikke tålte å bli bygd mer inn enn den allerede var og at kulturminnet hadde både nasjonal, regional og lokal verdi. Også her, i likhet med WiTo-saken, blir vekst viktigere enn vern. Selv om Skansen er automatisk fredet og dermed innehar nasjonal verdi etter kulturminneforvaltningens verdisetting, som sett i kap. 3 og 4, så har verdien av sentrumsnære leiligheter blitt gradert høyere. Skansen blir i dag brukt av Tollbodstranda Brygger, men da som en del av et salgsargument.

I den siste saken, Skattøra, hadde ikke området noe form for formelt vern, og det eneste som ble satt krav til å bevares var selve splintmuren. Den kunne brukes som grunnmur i et eventuelt nybygg. Alle eierne av tomten presiserte at splintmuren skulle bli bevart som en integrert del av bygget, for eksempel dekt med glass og med belysning. I dette tilfellet var det nødvendigheten av et forretningsbygg kontra en fredning av sjøflyhavna som ble konflikten. Hele Stakkevollvegen og Skattøravegen langsmed sjøen er et industrialisert område og har vært brukt til dette formålet over lang tid. Flystasjonen ligger midt i dette området, og som en så i kap. 4, så har det alltid blitt regulert til formålet industri. Kommunen har heller ikke vært villige til å omregulere. Tomten hvor sjøflystasjonen ligger har vært i privat eie siden den ble første gang solgt i 2001.

Verdien av å bevare Skattøra flystasjon har ikke vært sett på som spesiell høy i kommunen. De har ikke fått til et makebytte, og de har heller ikke vært villige til en omregulering. Heller ikke RA så stor verdi da de i 1998 uttalte at *”anleggets verdi som helhetlig miljø er redusert bl.a. fordi deler av bygningsmassen har liten grad av opprinnelighet”*¹²¹. Kulturetaten sammen med RA vurderte å frede splintmuren og en av brakkene i 2002, men dette ble ikke gjennomført. Konflikten i denne saken har stort sett stått mellom kommunen og de frivillige organisasjonene, da spesielt Luftfartshistorisk forening Tromsø. Kommunen har stort sett støttet utbyggerne. Selv om de har prøvd på makeskifte, har de både gitt byggetillatelse gang på gang, og nektet en omregulering. De har ment at sjøflystasjonen ikke har stor nok verdi som kulturminne til å bli tatt vare på, bortsett fra splintmuren. Grunnen til at ikke det ble vurdert bevaring skyldes også mye dårlig økonomi, blant annet at kommunen ikke hadde råd til et makeskifte eller en omregulering. Det har vært Luftfartshistorisk forening Tromsø som har kjempet for å få de offentlige myndighetene til å se verdien av dette området. Det har vært mye på grunn av stort press fra denne foreningen at området i dag skal fredes (Emberland 08.01.10) Foreningen har blant annet foreslått å utvikle dette området slik at det kan brukes til museumsvirksomhet, både rettet mot sivil og militær luftfart, men også kystkultur¹²². Området kan brukes som et friareal med park og muligheter for badeanlegg. I tillegg kan splintmuren opparbeides til et minnesmerke over østeuropeiske krigsfanger, noe som ikke finnes i Nord-Norge (pers. med. Terje Brantenberg 05.05.10). Opplevelsesverdien som nevnt i kap. 3 og 4, kan her bli viktig, i tillegg til at kunnskapsverdien her er høy siden det er et fagområde som det ellers er lite informasjon om på museer i lokalområdet. På den ellers så industrialiserte nordøya, kan dette være et sårt trengt ”pusterom”. I denne saken har den personlige verdien,

som omtalt i kap. 3 og 4, kommet tydeligere fram. Flere av enkeltpersonene som har uttalt seg til media om bevaring har personlig tilknytning til Skattøra eller sjøflystasjonen. Lokale kulturminner gis ofte høyere verdi siden det skaper en følelse av identitet og at det er en del av ens egen historie. Vekst har i denne saken tidligere blitt sett som mer verdifullt enn vern, men dette har sakte endret seg og nå er vern blitt viktigere enn vekst.

5.1.3. Tilpasning av verdi og hva er et kulturminne?

Et interessant aspekt ved alle disse sakene, er hvordan verdi i noen tilfeller må "bevises" for at noe skal bevares. Det holder ikke at noen mener et kulturminne har verdi, det må dokumenteres, uttales fra "høyere hold", være mest mulig autentisk osv. I WiTo- og Skansen-saken blir blant annet uttalelser fra RA om stedets verdi trukket fram av kulturetaten i argumentasjonen for bevaring. Det er derimot Skattøra-saken som utmerker seg her. Krigsminner, spesielt fra siste verdenskrig, er ofte ikke vanlig å se på som et kulturminne, som vist i kap. 4, og dette har også vært tilfellet med sjøflystasjonen. Mye på grunn av dette har området aldri vært aktuelt å bevare, det har vært et fåtall som har sett verdien i området. Kriteriene som de offentlige myndighetene setter for vern ble sett på i kap. 3, og på grunnlag av disse var ikke Skattøra aktuell for fredning gjennom KML. Dette endret seg i 2009 da RA skiftet mening og mente Skattøra hadde stor krigs- og kulturhistorisk verdi. Hva var det som fikk RA til å nå støtte en fredning? Hvordan gikk sjøflystasjonen fra å inneha liten verdi, mye på grunn av liten av grad av opprinnelighet, til i dag å være aktuell for fredning igjennom KML? Svært mye av dette skyldes at det i dag er dokumentert at sjøflystasjonen er unik i både Norsk- og Nordeuropeisk sammenheng. I tillegg er det mangeårige ryktet om at det skal ha vært begravd krigsfanger ved eller i splintmuren undersøkt nærmere. Det har også kommet flere uttalelser fra ulike foreninger, museum og lignende som har framhevet verdien av dette området. Ved hjelp av dokumentasjon og "bevis", så har altså Skattøra i dag fått en økt verdi. Som leder i byutviklingskomiteen Eduardo da Silva uttalte til bladet Tromsø, så er det "*..nå kommet ny informasjon om at Skattøra har nasjonal verneverdi*" (Bladet Tromsø 28.10.09).

Som nevnt i kap. 2 er det i dag et skille mellom forvaltnings- og forskningsdelen i arkeologi, hvor den ene siden tar for seg bevaringen av de materielle restene etter forhistorien, mens den andre driver med forskning omkring metode, teori og nye tolkninger av forhistorien (Boaz 1998:61). Joal Boaz ser i sin artikkel (1998) at et slikt skille ikke er til gagn for forvaltningen.

Forvaltningen bør ideelt sett ha en *”..oppdatert forståelse av teori, metode og kunnskap omkring forhistorien”* for å best kunne avgjøre et kulturminnes skjebne (Boaz 1998:61). Selv om flere er uenige i at skillet mellom forskning og forvaltning er så sterkt og negativt, er det enighet om at forvaltningen kan henge etter når det gjelder nye teoretiske retninger (se blant annet Amundsen 1999, Brattli 1999, Grøn 1999, Keller 1999, Mikkelsen og Rolfsen 1999, Skar 1999). Skattøra kan være et eksempel på at forvaltningen kan ha et teoretisk *”etterslep”*, hvor de ikke er oppdatert, eller har tatt til seg nye teoretiske perspektiver. Som nevnt i kap. 3 er det i forvaltningen i dag et verdisyn som ikke tilsier at kulturminnene har en egenverdi. Her er det kun nytteverdier hvor det blir tatt utgangspunkt i mennesket som konsument som dominerer (Schanche 1996:121). Audhild Schanche (1996:121) mener derimot, som sagt i kap. 3, at hvis kulturminneforvaltningen har en holdning som tilsier at kulturminnene har en egenverdi, så vil det gi en form for verneetikk som igjen vil gi et bedre vern.

Etter kriteriedebatten på 1970- og 1980- tallet, er verdikriteriene for kulturminner blitt relativt fast. Forvaltningen og lovverket, som sett i kap. 2 og 3, har et sett med kriterier de bruker når de vurderer et kulturminne. Debatten om *hva* et kulturminne er, eller kan være, har ikke vært et hyppig tema i den offentlige forvaltningen de siste tiårene. Det er kommet flere spørreundersøkelser, som sett i kap. 3, hvor det er blitt sett på hvilke holdninger befolkningen ulike steder i Norge har til kulturminner, og hva de mener er et kulturminne. I blant annet delrapporten til NFR-prosjektet *”Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet”*, ser forfatterne at den verdien befolkningen legger i et kulturminne, er mye mer dynamisk enn hva den offentlige forvaltningen og lovverket legger opp til (Bertelsen et.al. 1999:25). Kulturminner kan være alt, og fra den ovennevnte undersøkelsen så ser en også at kulturminnebegrepet kan være ulikt brukt i forvaltningen og blant allmennheten (Bertelsen et.al. 1999:18). Definisjonen av kulturminner etter KML § 2, som sett i kap. 2, er blitt svært vid hvor *”..alle spor etter menneskelig virksomhet”* kan være et kulturminne. Selv om loven har en slik vid definisjon, er ikke denne alltid brukt i den offentlige forvaltningen. Fortsatt er *”typiske”* kulturminner som eldre trehus, gravhauger, hustufter og helleristninger oftere blitt tatt vare på. Dette kan sees i Skattøra-saken hvor blant annet aldersverdien, som hos forvaltningen blir sett på som viktig, er her blitt mindre viktig. Minner fra krigen og fra tiden etter ligger ofte for nært i tid til å bli betraktet som et kulturminne som er viktig å verne. Aldersverdien har ikke vært viktig for de som har kjempet for bevaring av sjøflystasjonen, her er det kanskje mer nærhet i tid som har spilt en rolle for hvorfor de vil bevare stedet. Selv om nyere tids kulturminner tidligere ikke ble sett på som aktuell å verne, så kan en likevel i dag

spore en endring i det offentlige, blant annet gjennom Kulturminneåret 2009, som nevnt i kap. 3, hvor det ble stilt spørsmål om hva som er verdt å ta vare på. Her ble det satt fokus på blant annet å utvide kulturminnebegrepet¹²³. I tillegg har for eksempel Troms fylkeskommune satt fokus på å bevare synlige minner fra den kalde krigen i Nord-Norge, blant annet ved bevaring av kanonbatteri på Meløyvær i Bjarkøy kommune og Breiviknes i Tromsø kommune¹²⁴.

I 1938-40, under arbeid med sjøflystasjonen på Skattøra, fant man rester etter fem skjelett i tillegg til et forrustet jernstykke med trerester i og et lite tøyestykke. Funnene ble sendt inn til Guttorm Gjessing ved Universitetets Oldsaksamling og deretter til Tromsø Museum (Sjøvold 1952:8). I bladet Tromsø kunne en lese 15. juli 1940 at tre av skjelettene lå ved siden av hverandre, ca. halvannen meter ned i jorden. En lege ble tilkalt som blant annet kunne si at tennene var *”..hele og kraftige”*. Politiet etterlyste opplysninger om *”..hvor dette skriver seg fra”* og om eldre folk kunne si noe om en eventuell gravplass på stedet. I dag er alt bortsett fra jernstykket bortkommet, og det finnes ingen spor etter skjelettene i Tromsø Museums kataloger eller i øvrig korrespondanse (Aud Ahlquist pers.med. 09.04.10). Dette er opplysninger som ikke er tatt opp i konflikten rundt fredningen av Skattøra. Siden så å si alt er bortkommet i dag, er det umulig å si noe om alderen til disse skjelettene. Det er heller ikke kjent at det skal ligge noen gravplass på Skattøra (Olav Austlid pers.med. 22.01.10). Skjelettene ble funnet før krigens start og har derfor ikke sammenheng med fangeleiren på området. En aldersbestemmelse kan her bare være ren spekulasjon. Det som er interessant, er hvis skjelettene hadde vist seg å være fra før reformasjonen, altså automatisk fredet. Hvilken verdi ville Skattøra hatt da? Og ville denne konflikt overhodet ha funnet sted hvis dette hadde vært tilfelle?

5.2. Veien videre: kan slike konflikter unngås?

Linn K. Birkelid (2004:53) har fremholdt at i temaet byutvikling og i utbyggingsspørsmålene er hovedproblemet i den offentlige og politiske debatten *”..ønsket om utbyggingsvekst kontra ønsket om bevaring av en historisk bystruktur”*. Forholdet mellom vern og vekst er vanskelig fordi de bygger på ulike verdier. Disse to ulike synene trenger ikke være i konflikt med hverandre, men det er ofte tilfellet, spesielt i Tromsø (Birkelid 2004:109). De fleste storbyer har hatt konflikter på grunn av dette i større eller mindre grad, og det er et konstant aktuelt tema. Kan man klare å ha en by i utvikling hvor slike konflikter ikke oppstår?

Mye kan nok gjøres for å bedre selve saksgangen. Lange saksprosesser, dårlig kommunikasjon og mye rot kan bedres ved at kommunen er bevisst på hva deres ansvarsområder er, og at de har kontroll på deres egne rutiner og hvilke lovverk de må forholde seg til. Et godt samarbeid mellom kulturetaten og kommunen kan hindre overraskelser og mulige innsigelser til planer. En ny PBL som tar opp nettopp disse problemene, i tillegg til å bli enklere, viser at myndighetene har tatt slike problemer på alvor. I tillegg til å ha en god kommunikasjon med kulturetaten, er det like viktig å ha en åpen dialog med lokalbefolkningen. Konfliktene blir større når befolkningen er misfornøyd og uttrykker seg i media. Hvis ikke politikerne hører på befolkningen, kan også bygninger skape reaksjoner i ettertid, og tilliten til politikerne bli svekket. Både boligkomplekset ved Skansen og tidligere omtalte Sentrum Terrasse er "skrekk-eksempler" som ofte blir trukket fram. Som redaktøren i Nordlys uttalte seg så er det *"ikke rart de fleste leilighetene i Sentrum Terrasse er solgt. Det er tross alt det eneste stedet i byen man ikke kan se Sentrum Terrasse fra"* (Nordlys 14.09.02). Som sett i kap. 3 var det på begynnelsen av 2000-tallet stor fokus på byutvikling og høyhusdebatten i Tromsø var aktuell. Mange protesterte mot at høyhus skulle dominere i den ellers så lave trehusbyen. Likevel har det de siste årene blitt bygd flere høyhus, blant annet Sentrum Terrasse og Karl Johan-kvartalet. Befolkningen ble ikke hørt, og mange følte *"..frustrasjon, maktesløshet, oppgitthet og resignasjon. Deres engasjement hadde ingen eller meget liten betydning"* (Fangel 05.10.07). Blir befolkningen overkjørt, blir ofte konflikten større både mens den pågår og i ettertid. Kommunen må være flinkere både med informasjon og kommunikasjon for at også befolkningen skal få med seg byutviklingen, og få komme med meninger i forkant. Dette kan minske konfliktnivået.

Et annet problem som generelt gjelder alle plansaker kommunen har inne er hvor stor kompetanse saksbehandlerne og planleggerne har på å kunne lese plantegninger. Arkitekter og utbyggere er flinke til å tegne plantegninger fra fordelsaktige vinkler, blant annet fra fugleperspektiv som gjør at bygget ser mindre ut. Noe også Birkelid (2004:119) påpekte i sin hovedfagsavhandling. Her har flere fra kommunen hevdet at de ansatte, spesielt politikerne, har for lite kunnskap til å lese slike tegninger, og det blir blant annet foreslått kursing i å lese plantegninger. Ved mer kompetanse på området kan en kanskje unngå situasjoner i ettertid hvor både vanlige folk, men også politikere som tidligere har gått god for utbyggelsen, uttaler at bygget aldri skulle blitt bygd, blitt så høyt, eller kontrastert så med tidligere bebyggelse. Da Sentrum Terrasse sto ferdig med sine 10 etasjer, sa daværende ordfører Herman Kristoffersen

til avisa Nordlys, etter tidligere å ha stemt ja til bygget, at *"nybygget ruver i sentrum. Bygninga kunne med fordel vært noen etasjer lavere"* (Nordlys 12.09.02). Politikerne skyldte på at de ikke hadde forstått dimensjonen av bygningen, og flere gikk i ettertid ut i media og sa de angret (Hansen, U.E. 28.09.07, Hansen, T.H. 22.01.09). På Skansen var man også enige i at prosjektet ble for høyt, men det ble unnskyldt med at det ville bidra til en opprustning av området (Revold og Johansen 07.08.07). Hvis en vender blikket utover, så ser en at også flere andre byer har hatt dette problemet. Stavanger, som karakteriseres av den historiske trehusbebyggelsen og har gode verneplaner for nettopp disse kulturmiljøene, har likevel tillatt nybygg som har skapt forargelse i ettertid. Boligprosjektet Holmen, i sentrum, består av et kvartal med moderne høyhus med glassfasader som kontrasterer sterkt til den eldre bebyggelsen. Etter at dette prosjektet sto ferdig, har det vært flere innen kommunen som har angret på at utbyggerne fikk såpass frie tøyler og sagt at prosjektet verken skulle blitt så høyt og eller hatt et slikt arkitektonisk uttrykk (Nysæth og Sognnæs 2009:24).

I tillegg må kommunen ha en viss kjennskap til lokalhistorien. Ofte er det innflyttere og personer med liten kjennskap til lokalhistorie som jobber i kommunen. Sjøflystasjonen på Skattøra ble oversett og kommunen kjente ikke til viktigheten av denne i lokalhistorien. Ikke før Luftfartshistorisk forening Tromsø hadde gravd fram dokumentasjon og etter mye press, begynte kommunen å skjønne betydningen av området. Konflikten kunne vært mye mindre hvis kommunen hadde en bedre kunnskap om lokalhistorien.

En bedre og mer bevisst saksgang, hvor planmyndighetene er kompetent nok, og har en god kommunikasjon med aktørene rundt seg, vil kanskje minske konfliktnivået, men det vil ikke fjerne selve konflikten. Konflikter oppstår på grunn av ulike verdisyn, både blant de forskjellige aktørene, men også blant hvert enkelt menneske. Det vil alltid være en uenighet her. Verdisynet forandrer seg også over tid, som sett i kap. 3, noe som gjør at dette vil være en konstant utfordring for både planmyndighet, utbygger og kulturminneforvaltningen. I RAs vernestrategi¹²⁵ kan en lese følgende: *"Vi skal ikke ta vare på alt. Også vår samtid og ettertid må få anledning til å utforme omgivelsene og etterlate seg fysiske spor. De kulturminnene og kulturmiljøene som bevares, må derfor gjenspeile verdier som de fleste i vårt samfunn mener det er viktig å ta vare på"*. I en by er forholdet mellom vern og vekst hele tiden aktuelt. Det å vite, og respektere hvilke verdier lokalbefolkningen, men også kommune og fylkeskommune mener er viktige å ta vare på, kan gjøre forholdet mellom vern og vekst noe enklere. Forvaltningen, men også planmyndighetene, bør utvide kulturminnebegrepet sitt slik at det er

mulig at et større spekter av kulturminner kan bli tatt vare på. I Tromsø, spesielt i sentrum, er flere store utbyggingsprosjekter planlagt, blant annet Verftstomten, Domuskvartalet, Meierikvartalet, Prostneset og Strandgatakvartalet. Dette gjør at Tromsø står ovenfor det som kan bli en omfattende omformingsprosess. Her blir det dermed viktig at konfliktnivået prøves og senkes til et lavest mulig nivå ved å ha gode saksrutiner, ved å kunne lytte på de ulike verdisyne og ha respekt for de forskjellige meningene. Det trenger ikke alltid være vekst eller vern, men også vekst og vern.

6. Avslutning

I denne oppgaven er det sett på konflikter mellom kulturminneforvaltningen og utbyggere. Hovedmålsetningen har vært å få en forståelse for hvorfor slike konflikter skjer, i tillegg til å se på hva en kan gjøre for å unngå eller forminske konfliktens omfang. For å få svar på disse problemstillingene har jeg valgt å se nærmere på tre saker som har pågått/pågår i Tromsø. Alle disse sakene har det vært konflikter rundt. Hendelsesforløpet i sakene er gått igjennom ved hjelp av arkivmateriale fra både Troms fylkeskommune og Tromsø kommune. I tillegg har jeg i noen tilfeller fått utsagn fra enkeltpersoner som har vært knyttet til sakene på ulikt vis, og en stor del avisartikler er lest. Ved hjelp av dette har jeg prøvd å få en forståelse for hvorfor de tre sakene har blitt til langvarige konflikter.

Det jeg har sett er at alle sakene er preget av mye byråkrati, hvor treg saksgang, dårlig kommunikasjon mellom de ulike aktørene, forvirring og tvetydig bruk av lovverket har satt sine preg på konfliktene. Konflikten har til tider vært høy mellom både fylkeskommune, kommune, utbyggere, frivillige organisasjoner og lokalbefolkningen. Derimot virker det ikke som om det er disse forholdene som skaper konfliktene til å begynne med, de er mer faktorer som spiller inn i en allerede oppstått konflikt. Et ulikt verdisyn, hva som er viktigst å satse på og en uenighet om hva et kulturminne er og kan være, er det jeg mener er roten til konfliktene. Alle tre sakene har vært preget av en konflikt mellom hva som er viktigst; vern eller vekst. Kommunen har i to av sakene, WiTo- og Skansen-saken, ment at den samfunnsnyttige verdien har vært høyere og viktigere enn kulturminnenes verdi. Også i Skattøra-saken har kommunen vært svært uvillig til å se verdien i området, men på grunn av stort press fra lokale aktører er dette synet i dag annerledes. Når alle aktørene har ulikt syn på hvilke verdier som skal vektlegges og hva et kulturminne er/kan være, så blir det konflikt.

I en by hvor utbygging konstant er aktuelt, er slike konflikter uunngåelige. Derimot er det grep som kommunen og fylkeskommunen kan gjøre for å forminske omfanget. God kommunikasjon mellom alle aktører er en svært viktig del. Her kan ulike verdisyn komme på bordet tidlig i prosessen, og det kan forhindre misnøye med avgjørelser gjort av kommunen i etterkant. I tillegg må kommunen og fylkeskommunen være bevisst på egne saksrutiner og de må ha kontroll på sine ansvarsområder og de lovverk de må forholde seg til. I enkelte tilfeller kan det være utbyggere som forsøker å styre kommunen og fylket, mer enn det er det

offentlige som setter ned reglene. Ved å ha kompetanse på å lese plantegninger, i tillegg til en forståelse for lokalhistorie, står kommunen bedre rustet for å takle konflikter på en bedre måte. Det trenger ikke alltid å være konflikt mellom vern og vekst. Forvaltningen på sin side må utvide kulturminnebegrepet sitt, hvor også "uvanlige" kulturminner, som Skattøra, kan inneha stor verdi og bør bevares. Det å måtte "bevise" verdi for at noe skal kunne bevares kan føre til at mange kulturminner kan forsvinne. En kan se antydninger til en forandring i forvaltningen i dag, hvor de prøver å få en bedre forståelse for hva et kulturminne kan være.

Litteraturliste

Amundsen, H.R. 1999. Kommentar til Forskning og forvaltning: En diskusjon om forhistoriens fremtid. *Primitive tider* nr. 2, s. 106-110.

Andresen, A. 1994. *Handelsfolk og fiskebønder 1794-1900*. Tromsø gjennom 10 000 år, bind 2. Tromsø kommune.

Bauer Bredesen, H. 2007. Bærekraftig turisme og verdensarv. I Omland, A., Skar, B., og Fageraas, K. (red.). *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Nordisk workshop, Oslo, 2-3 mai, s. 83-88.

Bertelsen, R. 1994. Tusenårsskifte, et nytt samfunn? *Tromsø gjennom 10 000 år* bind 1. Tromsø kommune.

Bertelsen, R. og Chruickshank, M. 1991. Skansen i Tromsø. Rapport fra feltkurs i september 1990. *Stensilserie B* nr. 30. Universitetet i Tromsø.

Bertelsen, R., Hansen, L.I. og Olsen, B. 2002. Mellom tradisjon og modernitet: Vern av kulturminner i Nord-Norge. I Skar, B. (red.) *Kulturminner og miljø*. NIKU, Oslo, s. 85-108.

Bertelsen, R., Krogh, M., Mortensen, J.O., Pramli, M. 1999. Kunnskap om kulturminneforvaltning og holdninger til vern av faste kulturminner. Delrapport fra NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet". *Stensilserie B*, nr. 55. Universitetet i Tromsø.

Bevaring i Tromsø sentrum 1995/1998. Plansjefen.

Birkelid, L.K. 2004. *Byutvikling i Tromsø. En diskursanalyse av makt i byplanlegging med fokus på utviklingen av to store prosjekter*. Hovedfagsoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.

- Boaz, J. 1998. Forskning og forvaltning: En diskusjon om forhistoriens fremtid. *Primitive tider* nr. 1. Oslo, s. 61-75.
- Bore, O.M. 1985. *Evakueringsproblemet i kulturhistorisk vernearbeid*. Hovedfagsoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Bergen.
- Brattli, J. 1999. Kommentar til Joel Boaz' artikkel Forskning og forvaltning: En diskusjon om forhistoriens fremtid. *Primitive tider* nr. 2, s. 111-113.
- Brattli, T. 2009. Managing the Archaeological World Cultural Heritage: Consensus or Rhetoric? *Norwegian Archaeological Review* 42, s. 24-39.
- Brekmoen, L. 2004. *Fortellinger om fortiden. En analyse av kulturminneoppfatninger i marginale kystsamfunn i Nordland*. Masteroppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Bryde, J.A. 2007. Vår attraktive fortid? Om kulturminnevern og reiseliv på Røros. I Omland, A., Skar, B. og Fageraas, K. (red.). *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Nordisk workshop, Oslo, 2-3. Mai 2007, s. 105-117.
- Christensen, P. og Pedersen, G. 1995. Ishavsfolk, arbeidsfolk og fintfolk. 1900-1945. *Tromsø gjennom 10 000 år*. Bind 3. Tromsø kommune.
- Eilertsen, R. 1978 (red.). *Billeder fra gamle Tromsø*. Tromsø bymuseum.
- Finne, M. og Holme, J. 2005. Kapittel I – Formål og virkeområde. I Holme, J. (red.) *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind II. Økokrims skriftserie nr. 12, s. 24-31.
- Forskningsrådet 2009. Norsk Polarforskning. Forskningsrådets policy for 2010-2013. Oslo.
- Gaukstad, E. 2004. Hovedaktørens arbeidsoppgaver og myndighet etter kulturminneloven. I Kahn, M. (red.). *Kulturminnerett*. Riksantikvaren, s.42-49.

- Gaukstad, E. 2005. Fra antikvarisk interesse til en egen forvaltning. I Holme, J. (red). *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12, s. 130-135.
- Gaukstad, E. og Holme, J. 2005. Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. I Holme, J. (red.). *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12, s. 136-145.
- Grøn, O. 1999. A og B arkeologer? *Primitive tider* nr.2, s. 116-117.
- Grepstad, O. og Thorheim, K.M. 2005. *Fotefar mot nord. En kulturhistorisk reise i Nord-Norge og Namdalen*. Forlaget Press, Oslo.
- Guttormsen, T.S. og Fageraas, K. 2007. Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskapning. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskapning Røros". *NIKU rapport 15*, Oslo.
- Hansen, L.I. og Olsen, B. 1997. Tradisjon og modernitet i kulturminnevernet. *Ottar* nr. 216, s. 38-47.
- Hegstad, S. 1993. *Tromsø bysamfunn – sosial lagdeling. Boliger og boforhold 1900-1920*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Tromsø.
- Hegstad, S. 1997. (red.). Tromsø. Byvandring. *Fotefar mot nord 77*, Tromsø.
- Hegstad, S. 2000. Stygt eller pent? Hvordan holdninger til bebyggelsen har endret seg i Tromsø. I Christensen, P., Hegstad, S., Jensen, U., og Smaaskjær, S. (red.). *Tromsøboka – den andre*. Tromsøboka AS, s. 135-145.
- Hegstad, S. 2006. Modernisering og vern i etterkrigstidas Nord-Norge – eksempelet Tromsø. I Berg, B.A. og Niemi, E. (red.). *Energi, modernisering og byutvikling i Nord-Norge: rapport fra det 29. Nordnorske historieseminar, Hammerfest, 1-3.10.2004*. Speculum Boreale, Tromsø, s. 75-85.

- Holme, J. 2005a. Kulturminnevern og holdninger. I Holme, J. (red.). *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12, s. 16-17.
- Holme, J. 2005b. Hvorfor ta vare på kulturminner? I Holme, J. (red.). *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12, s. 13-15.
- Holme, J. og Guribye, R. 2005. Utvalgte bestemmelser i plan- og bygningsloven. I Holme, J. (red.). *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12. s. 229-283.
- Høgsæth, R. 1994. Tromsø innlemmes i Norge. *Tromsø gjennom 10 000 år* bind 1. Tromsø kommune.
- Jensen, E-R. 2000. Skattøra sjøflystasjon 1937-75. I Christensen, P., Hegstad, S., Jensen, U. og Smaaskjær, S. (red.) *Tromsøboka – den tredje*. Tromsøboka AS, s. 57-73.
- Johansen, K. 2004. Nærmere om innsigelser. I Kahn, M. (red.). *Kulturminnerett*. Riksantikvaren, s. 388-396.
- Johansen, R. 2007. ”Turister blant hekkende fugler – er det mulig?” Ærfuglens landskap som ny næring. I Omland, A., Skar, B. og Fageraas, K. (red.). *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Nordisk workshop, Oslo, 2-3 mai, s. 89-96.
- Kahn, M. 2004. Meldeplikten- § 8, første ledd – tillatelse til inngrep når kulturminnet er kjent. I Kahn, M. (red.). *Kulturminnerett*. Riksantikvaren, Oslo. s. 131-133.
- Kahn, M. 2007. *Lærebok i kulturminnerett*. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim.
- Kavli, H. 2003. *Rapport om befolkningens holdning til vern av kulturminner*. Utarbeidet for Riksantikvaren, Oslo.
- Keller, C. 1999. Forskning og forvaltning. *Primitive tider* nr. 2, s. 100-105.

Kommunedelsplan for Tromsø sentrum 1990. Hoveddel – Mål og retningslinjer. Tromsø kommunestyre – møte 24. Okt. 1990. Sak nr. 94.

Krogh, M.H. 1999. *Tradisjoner, landskap og folk. Om kulturminner- og vern i Berlevåg. Delundersøkelse under NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet"*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Kulturarv i en ny tid 2005-2008. Fylkesdelsplan for bevaring av kulturminner i Vestfold.

Kulturminneplan for Lofoten 2008. *Utvalgte nasjonalt og regionalt viktige kulturminner i Lofoten*. Tapir Akademiske Forlag, Trondheim.

Langseth, L. 2005. *Lovverk og forvaltning – vern gjennom kulturminneloven eller bevaring gjennom plan- og bygningsloven?* Masteroppgave i arkeologi, Universitetet i Oslo.

Lidén, H. E. 1991. *Fra antikviteten til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget, Oslo.

Lind, K. 2002-2003. *Arkeologisk rapport – overvåkning ved gravning av vann og kloakkgrøfter ved Tromsø Domkirkem i 2002 og 2003*. Fagenhet for arkeologi – Tromsø Museum.

Lund, B. 2006. *Formidling og kulturminnevern. En studie av fire prosjekter i Andøy kommune*. Masteroppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Mikkelsen, E. og Rolfsen, P. 1999. *Forskning og forvaltning: En diskusjon om forhistoriens fremtid – En kommentar til Joal Boaz. Primitive tider nr. 2, s.118-123.*

Miljøbyprogram for Tromsø, vedtatt 28.08.96. Tromsø kommune.

Mjaaland, G. 2004. *Kulturminnevern og landbruk. Grunneiernes holdninger og kunnskap i Klepp kommune i Rogaland og Åmli kommune i Aust-Agder*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Munch, G.S. 1981. Om den nye Lov om Kulturminner. *Ottar*. Nr. 131, s. 8-11.

Munch, J.S. 2005. 1000-årsstedet Skansen gjennom tusen år. I Christensen, P., Hegstad, S., Jensen, U., og Smaaskjær, S. (red.). *Tromsøboka den fjerde*. Tromsøboka AS, s. 18-32.

Myklebust, D. 1981. Verditenkning – en arbeidsmåte i bygningsvern. I *Foreningen til norske fortidsminnemerkeres bevaring Årbok 1981*, Oslo, s. 85-106.

Myklebust, D. 1984. ”Domkjerka no igjæn”. I *Foreningen til norske fortidsminnemerkeres bevaring Årbok 1984*. Oslo, s. 25-44.

Myklebust, D. 2002. Kulturminnevernets begrunnelse – en pest eller rett og slett bare en plage? I Seip, E. (red.) *Verneideologi*. NIKU-seminar 2. Februar og 25. April 2002, Norsk institutt for kulturminneforskning, s. 9-18.

Nicholson, M. 1992. *Rationality and the analysis of international conflict*. Cambridge University Press.

Nilsen, G. 2003. *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap. En analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*. Doktorgradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

NOU 2002:1. *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Oslo.

Nysæth, T. og Sognæs, J. 2009. Godt fungerende bevaringsområder. *NIKU rapport 34*, Oslo.

Olsen, B. 2003. Material Culture after Text: Re-Membering Things. *Norwegian Archaeological Review*, vol. 36, no.2, s. 87-104.

Olsen, B. 2006. Ting-mennesker-samfunn. Introduksjon til en symmetrisk arkeologi. *Arkæologisk Forum* nr. 14, s. 13-18.

Omland, A., Skar, B. og Fageraas, K. 2007. Verdiskapning i Norden basert på kulturminner og kulturmiljøer. I Omland, A., Skar, B., og Fageraas, K. (red.) *Kulturminner og verdiskapning i Norden*. Nordisk Workshop, Oslo 2-3 mai, s. 11-23.

Pilskog, F. H. 2000. *Kulturminne i Ulstein. Kva fortel dei om oss? Ei drøfting av kulturminnevern, identitet og nasjonalisme*. Hovedfagsoppgåve i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Pramli, M.C. 1999. *Kulturminner i Harstad, mellom forskning, forvaltning og befolkning. Delundersøkelse under NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet"*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Riksantikvarens rapporter 2001, nr. 29. *Kulturminner og kulturmiljøer, plan- og bygningsloven. Veileder*. Oslo.

Riksantikvarens rapporter 2003, nr. 31. *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar. Rettleiar*. Oslo.

Sandring, F. 2005. Marinens flystasjon i Tromsø. Nøytralitetsvakt og krigsflygning. *Ottar* nr. 255, s. 37-48.

Schanche, A. 1995. Det symbolske landskapet – landskap og identitet i samisk kultur. *Ottar* nr. 4, s. 38-47.

Schanche, A. 1996. Synspunkter på forholdet mellom bruk og vern. I Brandtsegg, M. (red.) *Kulturarv – en kilde til verdiskapning: rapport fra konferanse i Sandefjord 23 og 24. September 1996*. s. 120-125.

Sellevold, B. 2009. Om retningslinjer for håndtering og forvaltning av skjelett- og gravfunn fra nyere tid. Rapport til Riksantikvaren. *NIKU Rapport 32*, Oslo.

Sentrumsplan 2008. Kommunedelplan for Tromsø sentrum. Tromsø kommune.

Simonsen, P. 1981. Litt om norsk fortidsminnevern gjennom tidene. *Ottar* nr. 131, s. 5-7.

Sjøvold, T. 1952. Oldsakssamlingens tilvekst 1940-1949. *Acta Borealia. B. Humaniora*. Tromsø museum.

Skar, B. 1999. Om ikke å sage over grenen... *Primitive tider* nr. 2, s.114-115.

Stang, K. 2004. Historisk utvikling av kulturminneforvaltningen og dens lovverk. I Kahn, M. (red.) *Kulturminnerett*. Riksantikvaren, Oslo, s. 37-42.

Statens Vegvesen 2006. *Håndbok 140. Konsekvensanalyser. Veiledning*. Vegdirektoratet.

Tjelmeland, H. 1996. *Fra byfolk og bona til tromsøværing, 1945-1996*. Tromsø gjennom 10 000 år, bind 4. Tromsø kommune.

Tromsø bymuseum 1983. *Tromsø-Minner. Tromsøbilder av Fotograf Chr. Hansen*. Nr.4. Tromsø.

Trøim, I. 1999. Arkeologisk forskning og det lovregulerte forminnevernet. En studie av forminnevernets utvikling i perioden 1905-1978. *Varia 49*. Universitetets oldsakssamling, Oslo.

Ytreberg, N.A. 1962. *Tromsø bys historie*. Bind II. Tromsø.

Ytreberg, N.A. 1971. *Tromsø bys historie*. Bind III. Tromsø.

Aviskilder

Bladet Tromsø. Skjelettfunn på Skattøra. 15.07.40.

Bladet Tromsø. Nytt håp for splintmuren. 14.03.06.

Bladet Tromsø. Berger splintmuren. 04.04.06.

Bladet Tromsø. Splintmuren tapte. 29.06.06.

Bladet Tromsø. Vil i gang med splintmuren. 30.04.09.

Bladet Tromsø. Enighet om regulering. 14.05.09.

Bladet Tromsø. Bekrefter krigsgrav. 30.05.09.

Bladet Tromsø. Reagerer på saksbehandling i avisa. 28.10.09.

Bladet Tromsø. Blir det høydekrangel? 10.11.09.

Bladet Tromsø. Blikk for sko. 15.03.10.

Emberland, T. Sjøflystasjonen på Skattøra blir fredet. Nordlys. 08.01.10.

Fangel, M. Byutvikling – det var en gang. Nordlys. 05.10.07.

Hansen, U.E. Høyhus, Revold og OL. Nordlys. 28.09.07.

Hansen, T.H. Byggeskikk i Tromsø – Prostneset. Nordlys. 22.01.09.

Moe, I. Stopp for hangar-ombygging. Nordlys. 18.07.97.

Moe, K. Politikerne avgjør splintmur-kampen. Nordlys. 15.06.06.

Nordlys. Byantikvaren på gråten over Sentrum Terrasse. 12.09.02.

Nordlys. Bill.mrk. ”God utsikt”. 14.09.02.

Nordlys. Et harmonisk sentrum. 27.07.07.

Pedersen, G. Siste sjanse for Skattøra. Nordlys. 15.06.05.

Rein, M. Skiftet eier for 4. gang. Nordlys. 09.02.06.

Reinholdtsen, P. Coop Nord får sympati. Bladet Tromsø. 12.11.09.

Reinholdtsen, P. Legger byen øde. Bladet Tromsø. 12.11.09.

Revold, J. og Johansen, G. Hvordan sikre en spennende byutvikling? Nordlys. 07.08.07.

Ruud, B. En tafatt byutvikling. Nordlys. 23.08.07.

Saur, S. Slik blir WiTos nye ansikt. Nordlys. 23.08.07.

Sønvinsen, S. For dårlig prosjekt! Nordlys. 10.07.03.

Sønvinsen, S. Byutvikling hindrer utvikling. Nordlys. 14.07.03.

Internett-kilder

Acona Technopole AS. Wi-To kvartalet. <http://www.aconatechnopole.no/Naering/004/n.html>.
Versjon lest 17.02.10.

Artemisia AS. Murarkitektur i Tromsø: Wi-To-hjørnet, Storgaten 68.
<http://www.artemisia.no/arc/historisk/tromso/storgaten.68.html>. Versjon lest 09.02.10.

Destinasjon Tromsø. Fakta om Tromsø. http://www.destinasjontromso.no/nyttig_info.html.
Versjon lest 28.04.10.

Henningsvær Rorbuer. <http://www.henningsvar-rorbuer.no/norsk/home.htm>. Versjon lest
22.11.09.

ICOMOS internasjonale chartre 2004.
http://www.icomos.no/cms/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=39&Itemid=74. Versjon lest 29.04.10.

Jacobsen, B. Verdensarv ga verdensberømmelse.

<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.6728990>. Versjon lest 14.12.09.

Kulturminneåret 2009. Mål og organisering.

http://www.kulturminnearet2009.no/om_kulturminnearet_2009/mal_og_visjoner. Versjon lest 16.12.09.

Luftfartshistorisk Forening Tromsø. Kort om Luftfartshistorisk Forening Tromsø.

<http://www.skattora.com/tff-no1.html>. Versjon lest 10.02.10.

Luftfartshistorisk Forening Tromsø. Varsel om oppstart av fredningssak for Skattøra

Sjøflyhavn. <http://www.skattora.com/media/nordlys10013w.jpg>. Versjon lest 11.02.10.

Luftfartshistorisk Forening Tromsø. – Vern Skattøra som en unik historisk sjøflystasjon mot ytterlige inngrep! <http://www.skattora.com/tff-no2.html>. Versjon lest 29.04.10.

Luftfartshistorisk Forening Tromsø. Skattøra er verdt å verne! <http://www.skattora.com/tff-no3.html>. Versjon lest 06.12.09

Norsk Kulturminnefond. <http://www.kulturminnefondet.no/>. Versjon lest 17.05.10.

Regjeringen.no. Forenkling og effektivisering.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/bolig- og_bygningspolitikk/ny-plan--og-bygningslov/faste-elementer/de-viktigste-endringene/ny-lov-med-ny-struktur.html?id=506028. Versjon lest 28.04.10.

Riksantikvaren. 2005. Vernestrategi: Alle tiders kulturminner.

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/. Versjon lest 13.04.09.

Riksantikvaren. Kulturminneåret 2009. 12 fredninger – fellesskapets verdier.

http://www.ra.no/Norsk/Prosjekter/Kulturminnearet_2009/12_fredninger/. Versjon lest 16.12.09.

Skattøra. En analyse av verneverdi og saksbehandling. [http://www.skattora.com/media/stud-
verne-rapport.pdf](http://www.skattora.com/media/stud-
verne-rapport.pdf). Versjon lest 07.12.09.

Solhaug, R.M. Klamydia som kulturminne.
http://www2.uit.no/www/startside/nyheter/nyhetsartikkel?p_document_id=150211. Versjon
lest 13.10.09.

Statistisk sentralbyrå. 1902 Tromsø. Folkemengde 1. Januar og endringer i året. 1951-.
<http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/1902.html>. Versjon lest 28.04.10.

Svinøya Rorbuer. <http://www.svinoya.no/default.asp?page=16>. Versjon lest 22.11.09.

Troms fylkeskommune. Kulturminner fra den kalde krigen.
[http://www.tromsfylke.no/Nyheter/tabid/703/ArticleId/253/Kulturminner-fra-den-kalde-
krigen-253.aspx](http://www.tromsfylke.no/Nyheter/tabid/703/ArticleId/253/Kulturminner-fra-den-kalde-
krigen-253.aspx). Versjon lest 13.04.10.

Tromsø kommune på braPLAN. <http://braplan.geoweb.no/braplan/>. Versjon lest 13.05.10.

Tromsø kommune. Tusenårsstedet Skansen åpnet.
<http://www.tromso.kommune.no/tusenaarsstedet-skansen-aapnet.4543944-121002.html>.
Versjon lest 09.03.10.

Tromsø kommune. Verdensteateret – et levende kulturminne.
<http://www.tromso.kommune.no/verdensteateret.123116.no.html>. Versjon lest 22.11.09.

Lover, forskrifter, lovkommentarer etc.

Arkivloven av 1992 nr. 24.

Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven av 9. februar 1979 nr. 8785.

FOR 1997-12-19 nr 1530: Instruks om avhending av fast eiendom som tilhører staten og
overføring av fast eiendom mellom statsinstitusjoner.

Lovkommentar til plandelen av ny plan- og bygningslov 2009. Miljøverndepartementet.

Lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50.

Plan- og bygningslov av 14. Juni 1985 nr. 77.

Stortingsmelding nr. 15. 2007-2008. *Tingenes tale*. Universitetsmuseene. Det kongelige Kunnskapsdepartement.

Stortingsmelding nr. 16. 2004-2005. *Leve med kulturminner*. Det kongelige Miljødepartement.

Svalbardmiljøloven av 15.6.2001 nr. 79.

Personlige meddelelser

Aud Ahlquist. 09.04.10. Konsulent, seksjon for kulturvitenskap, Tromsø museum.

Erling Steenstrup. 22.02.10. Rådgiver – kulturminner og bygningsvern. Tromsø kommune.

Jens Rytter. 04.05.10. Seksjon for arkeologiske kulturminner, Riksantikvaren.

Olav Austlid. 22.01.10. Konservator/arkitekt. Kulturetaten, Troms fylkeskommune.

Per Hareide. 26.04.10. Kontorleder, Byutvikling, Tromsø kommune.

Ragnhild Myrstad. 26.02.10. Konservator/arkeolog. Kulturetaten, Troms fylkeskommune.

Sveinulf Hegstad. 08.02.10. Førstekonsulent, seksjon for kulturvitenskap, Tromsø museum.

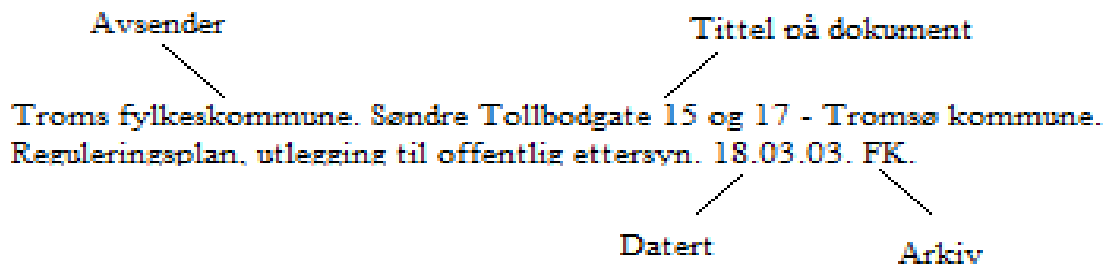
Terje Brantenberg. 05.05.10. Leder i Luftfartshistorisk forening Tromsø.

Fotnoter

Det er tre typer informasjon som er valgt å sette i fotnoteliste: Arkivmateriale, internettsider og utfyllende informasjon som ikke passer inn i hovedteksten.

Internettsidene er markert med understreking og står også oppført i litteraturlisten.

Henvisningene til arkivmateriale er bygd opp på følgende måte: Avsender, tittel på dokument, datert, arkiv. Se figur under.

Forkortelse arkiv:

FK: Troms fylkeskommune.

TK: Tromsø kommune.

¹ <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/1902.html>

² http://www.destinasjontromso.no/nyttig_info.html

³ I 1904 ble den midlertidige loven "Lov om forbud mod at udføre fortidslevninger af landet" vedtatt for å prøve å hindre utførelse av oldsaker (Trøim 1999:44).

⁴ <http://www.kulturminnefondet.no/>

⁵ http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/bolig- og_bygningspolitikk/ny-plan--og_bygningslov/faste-elementer/de-viktigste-endringene/ny-lov-med-ny-struktur.html?id=506028

⁶ http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/

⁷ Det vil her kun bli fokusert på fastlands-Norge da Svalbard har en litt annen oppbygning av forvaltningen. Svalbardmiljøloven av 15.6.2001 nr. 79 integrerer kulturminnevernet helt med miljøvernet, noe som er ulikt fra fastlandet hvor miljøvern og kulturminner er til en viss grad skilt. På Svalbard er også alle kulturminner fra før 1945 automatisk fredet. I dag er det Sysselmannen på Svalbard som overholder den daglige forvaltningen (Gaukstad 2005:133).

⁸ Unntaket er her kml § 23 som sorterer under Kulturdepartementet, men dette gjelder inn- og utførelse av kulturminner og berører ikke min problemstilling.

⁹ http://www.icomos.no/cms/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=39&Itemid=74

¹⁰ http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/

¹¹ http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/

¹² <http://www.tromso.kommune.no/verdensteateret.123116.no.html>

¹³ <http://www.svinoya.no/default.asp?page=16>

¹⁴ <http://www.henningsvar-rorbuer.no/norsk/home.htm>

¹⁵ <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.6728990>

¹⁶ Debatten kan også spores innenfor teoretisk arkeologi, Jf. diskusjoner om symmetrisk arkeologi (se blant annet Olsen 2003, 2006).

¹⁷ http://www2.uit.no/www/startside/nyheter/nyhetsartikkel?p_document_id=150211

¹⁸ Riksantikvaren. Sjøgata 29 – Gnr. 200 Bnr. 1257 – "Aunegården" – Tromsø kommune. Fredning med hjemmel i Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978, nr. 50, § 15. Askeladden Id. Nr. 87571.

¹⁹ http://www.kulturminnearet2009.no/om_kulturminnearet_2009/mal_og_visjoner

²⁰ http://www.ra.no/Norsk/Prosjekter/Kulturminnearet_2009/12_fredninger/

²¹ Askeladden Id.63222 og 87577.

²² <http://www.tromso.kommune.no/tusenaarsstedet-skansen-aapnet.4543944-121002.html>

²³ Riksantikvaren. Skansen/Tollbod-området, søndre Tollbodgate 8, 11A og 11B, Tromsø kommune. Den gamle Tollboden, Bårstua, Stabbur og skjå/utedo gbnr. 200/1752. Tollkontoret gbnr. 200/1755. Tollbodnaustet og Tollpakkehuset m. brygge gbnr. 200/2090. Vedtak om fredning med hjemmel i Lov om Kulturminner §§ 15 og 19, jfr. § 22. 28.02.00. Askeladden, Id nr.87577.

²⁴ Riksantikvaren. Skansen/Tollbod-området, søndre Tollbodgate 8, 11A og 11B, Tromsø kommune. Den gamle Tollboden, Bårstua, Stabbur og skjå/utedo gbnr. 200/1752. Tollkontoret gbnr. 200/1755. Tollbodnaustet og Tollpakkehuset m. brygge gbnr. 200/2090. Vedtak om fredning med hjemmel i Lov om Kulturminner §§ 15 og 19, jfr. § 22. 28.02.00. Askeladden, Id nr. 87577.

²⁵ Troms fylkeskommunes kulturavdeling, i dag kulturetaten, har endret navn flere ganger, men for enkelhetsskyld blir kun benevnningen kulturetaten brukt videre i gjennomgangen av de tre sakene.

²⁶ Byutvikling. Reguleringsplan søndre Tollbodgate 15 og 17 – utlegging til offentlig ettersyn. 21.01.03/ Arkadia Arkitekter AS. Forslag til reguleringsplan for søndre Tollbodgate 15 og 17, Tromsø sentrum. Planbeskrivelse. 15.05.01. FK.

²⁷ Troms fylkeskommune. Søndre Tollbodgate 15 og 17 – Tromsø kommune. Reguleringsplan, utlegging til off. ettersyn. 18.03.03. FK.

²⁸ Byutvikling. Reguleringsplan Søndre Tollbodgate 15 og 17 – Utlegging til offentlig ettersyn. 21.01.03. FK.

²⁹ Tromsø museum – Universitetsmuseet. Reguleringsplan søndre Tollbodgate 15 og 17 – utlegging til offentlig ettersyn: Uttalelse om kulturminner under vann. 12.03.03. FK.

³⁰ Troms fylkeskommune. Søndre Tollbodgate 15 og 17 – Tromsø kommune. Reguleringsplan, utlegging til off. ettersyn. 18.03.03. FK.

³¹ Polarmuseet i Tromsø. Hovedutskrift av protokoll fra styremøte av 10.03.03. Godkjenning og undertegning. 18.03.03. FK.

³² Blancarc. AD reguleringsforslag for Søndre Tollbodgate 15 og 17. 16.07.03. FK.

³³ Troms fylkeskommune. Søndre Tollbodgate 15 og 17 – Tromsø kommune. Reguleringsplan. Nytt planforslag. 17.09.03. FK.

³⁴ Kommunestyret. Saksprotokoll. 29.04.04. FK.

³⁵ Byutvikling. Reguleringsplan for søndre Tollbodgt. 15 og 17 – Plan nr. 1502. 02.05.05. FK.

³⁶ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756 – Oppføring av boligbygg. 21.09.05. FK.

³⁷ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756. 20.10.05. FK.

³⁸ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756 – oppføring av bolig/forretningsbygg/riving av eks. bygning. Godkjenning av tiltak, foretak og ansvarsrett – Rammesøknad. 01.12.05. FK.

³⁹ Skanska Norge AS. Søknad om tiltak i vernet område. 19.01.06. FK.

⁴⁰ Tromsø museum – Universitetsmuseet. Søknad om tiltak i vernet område – Tollbodfjæra, Tromsø: Marinarkeologisk uttalelse. 15.02.06. FK.

⁴¹ Troms fylkeskommune. Svar – Tromsø kommune – Søndre Tollbodgt. 15, Tollbodstranden – Søknad om tiltak i vernet område: Kulturminnevernets vurdering. 16.02.06. FK.

⁴² Skanska Norge AS. Frafall av søknad om tiltak i vernet område – Søndre Tollbodgate 15. 17.02.06. FK.

⁴³ Snorre S. Stinessen. Siv.ark. MNAL. Tromsø kommune ref:045650/05-krifin, 05/04463. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756. 23.02.06. FK.

⁴⁴ Troms fylkeskommune. Tromsø kommune Søndre Tollbodgate 15 og 17 – Reguleringsplan 1502. 27.02.06. FK.

⁴⁵ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1576 – oppføring av boligbygg og forretningsbygg – Godkjenning av igangsettelse, foretak og ansvarsrett. 09.03.06. FK.

⁴⁶ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756 – oppføring av bolig-/forretningsbygg. Godkjenning av igangsettelse, foretak og ansvarsrett. 19.04.06. FK.

-
- ⁴⁷ Tromsø museum – Universitetsmuseet. Merknader ang. kulturminner under vann: Oppføring av bolig-/forretningsbygg i Søndre Tollbodgate 15 eiendom 200/1756 – Tromsø kommune – Godkjenning av igangsettelse, foretak og ansvarsrett. 08.05.06. FK.
- ⁴⁸ Troms fylkeskommune. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756 – oppføring av bolig/forretningsbygg. 30.06.06. FK.
- ⁴⁹ Byutvikling. Søndre Tollbodgate 15, 200/1756 – Oppføring av bolig-/forretningsbygg – Igangsettingstillatelse – del 4. Godkjenning av igangsetting, foretak og ansvarsrett. 10.11.06. FK.
- ⁵⁰ Troms fylkeskommune. Skansen, Tollbodgt., Tromsø kommune, Troms fylke. Oversendelse ihht klm § 8, 3 ledd, graving i sikringssonen til festningen på Skansen. 05.06.08. FK.
- ⁵¹ Riksantikvaren. Innvilgelse av søknad om dispensasjon etter kulturminnelovens § 8 første ledd – påfylling og tilsåing langs kantstein ved Skansen, Søndre Tollbodgate, Tromsø kommune, Troms fylke. 19.09.08. FK.
- ⁵² Notat som vedlegg til Byutviklingskomiteens sak 71/09. Utsatt til møte 27.10.09. Splintmuren på Skattøra som mulig krigsgrav. 12.10.09. TK.
- ⁵³ <http://www.skattora.com/tff-no3.html>
- ⁵⁴ <http://www.skattora.com/media/stud-verne-rapport.pdf>
- ⁵⁵ Reguleringsbestemmelser til reguleringsplan for strandområdet på Skattøra 125/20. Plan nr. 504-770.
- ⁵⁶ Troms fylkeskommune. Forslag reguleringsplan for strandsone på Skattøra 125/20. 07.11.91. TK.
- ⁵⁷ Brev fra havnefogd Knut A. Mortensen til teknisk kommunaldirektør, 30.04.93. TK.
- ⁵⁸ Troms fylkeskommune. Skattøra flystasjon, Tromsø – vurdering av verneverdi. 06.05.98. FK.
- ⁵⁹ Riksantikvaren. Skattøra sjøflystasjon – Tromsø Kommune. Vurdering av verneverdi. 02.02.98. TK.
- ⁶⁰ Marininspektoret, Bevarings- og tradisjonsnemd for Marinen. Tidligere Skattøra Flystasjon – Tromsø Kommune. Vurdering av verneverdi. 02.02.98. TK.
- ⁶¹ Byutvikling. Vedtaksnummer 1531/01: Skattøra 125/604 – industribygg. Godkjenning av tiltak, foretak og ansvarsrett – rammesøknad. 05.10.01. FK.
- ⁶² Skattøraveien 125/604 – industribygg – Tromsø Kommune – søknad til uttalelse – klage. 27.11.01. TK.
- ⁶³ Byutvikling. Saksframlegg: klage på tillatelse til oppføring av industribygg på eiendommen 125/604, Skattøraveien. 24.24.02. TK.
- ⁶⁴ Fylkesmannen i Troms: Klage på tillatelse til oppføring av industribygg på eiendommen 125/604 på Skattøra. 11.09.02. TK.
- ⁶⁵ Kulturkomitémøte, referat. 15.05.02. TK.
- ⁶⁶ Et makeskifte er et bytte av eiendommer mellom to parter. Hvis verdien av eiendommene er ulik gjøres mellomlegget opp med penger. Jfr. FOR 1997-12-19 nr 1530: Instruks om avhending av fast eiendom som tilhører staten og overføring av fast eiendom mellom statsinstitusjoner.
- ⁶⁷ Planutvalget. Saksprotokoll. Sak 0065/02. 17.06.02. FK.
- ⁶⁸ <http://www.skattora.com/tff-no1.html>
- ⁶⁹ Forsvarsbygg. Skattøra – Tromsø Kommune – vurdering av verneverdi. 28.05.02. TK.
- ⁷⁰ Uttalelse fra Tromsø Forsvarsforening. Vern av Skattøra Flystasjon. 13.03.02.
- ⁷¹ Norsk Luftfartsmuseum. Uttalelse om Skattøra sjøflystasjon. 25.10.05. FK.
- ⁷² Troms fylkeskommune. Saksprotokoll. Fredning og formelt vern av bygninger i Troms Fylke. 21.06.02. FK.
- ⁷³ Troms fylkeskommune. Anmodning om midlertidig vern av splinhangar og Skattøra sjøflystasjon i Tromsø. 19.11.09. FK.
- ⁷⁴ Byutvikling. Oppføring av industribygg på 125/604 – Rammesøknad. Bortfall av tillatelse. 01.04.05. FK.
- ⁷⁵ Byutvikling: Skattøravegen 47, 125/604 – industribygg. Godkjenning av tiltak, foretak og ansvarsrett – rammesøknad. 07.09.05. FK.
- ⁷⁶ Byutvikling: Skattøravegen 47, 125/604 – industribygg Skattøra felt i 2. Godkjenning av igangsettelse, foretak og ansvarsrett. 08.09.05. FK.
- ⁷⁷ Kommunestyret. Saksprotokoll. Omregulering av Skattøraområdet. 31.08.05. FK.
- ⁷⁸ Kommunestyret. Saksprotokoll. Utvikling av Skattøra. 26.04.06. FK.
- ⁷⁹ Notat som vedlegg til Byutviklingskomiteens sak 71/09. Utsatt til møte 27.10.09. Splintmuren på Skattøra som mulig krigsgrav. 12.10.09. TK.
- ⁸⁰ Byutvikling. Skattøravegen 47, 125/604 – industribygg – Rammesøknad. Bortfall at tillatelse. 16.06.09. TK.
- ⁸¹ Advokatfirmaet Rønning-Hansen. Skattøravegen 47, 125/604 – Byggetillatelse. 26.10.09. TK.
- ⁸² Byutvikling. Skattøravegen 47, 125/604 – industribygg utgått byggetillatelse. 21.10.09. TK.
- ⁸³ Byutviklingskomiteen. Saksprotokoll. 27.10.09. TK.
- ⁸⁴ Formannskapet. Saksprotokoll. 16.11.09. TK.
- ⁸⁵ Kommunestyret. Saksprotokoll. 16.12.09. TK.
- ⁸⁶ <http://www.skattora.com/media/nordlys10013w.jpg>

-
- ⁸⁷ Forsvarsbygg. Skattøra sjøflyhavn, Tromsø – Splinhangar og antikvarisk helhetsvurdering av anlegget. 09.10.09. FK.
- ⁸⁸ <http://www.skattora.com/media/nordlys10013w.jpg>
- ⁸⁹ Tromsø kommunes arkiv, Storgata 66, 200/1520
- ⁹⁰ Tromsø kommunes arkiv. Storgata 66, 200/1520
- ⁹¹ <http://www.artemisia.no/arc/historisk/tromso/storgaten.68.html>
- ⁹² <http://www.artemisia.no/arc/historisk/tromso/storgaten.68.html>
- ⁹³ Tromsø kommunes arkiv. Storgata 66, 200/1520.
- ⁹⁴ Tromsø kommunes arkiv. Storgata 68, 200/1522.
- ⁹⁵ Tromsø kommunes arkiv. Fredrik Langes gt. 22, 200/362.
- ⁹⁶ Acona Technopole. Wito-kvartalet. Tematisk planutredning. 21.08.06. FK.
- ⁹⁷ Acona Technopole. Wito-kvartalet. Tematisk planutredning. 21.08.06. FK.
- ⁹⁸ Acona Technopole. Wito-kvartalet. Tematisk planutredning. 21.08.06. FK.
- ⁹⁹ Acona Technopole. Møtereferat. Medvirkningsmøte oppstart planarbeid for Wi-to kvartalet, Tromsø kommune. 28.10.04. FK.
- ¹⁰⁰ Troms fylkeskommune. Tromsø Kommune – reguleringsplan "Wi-to-kvartalet". Varsel om igangsetting av planarbeid. 22.04.05. FK.
- ¹⁰¹ <http://www.aconatechnopole.no/Naering/004/n.html>
- ¹⁰² Byutvikling. 1605 – prinsippsak for reguleringsplan for Wito-kvartalet. 23.09.05. FK.
- ¹⁰³ Planutvalget. Saksprotokoll: 1605 – reguleringsplan for Wito-kvartalet. 20.12.05. FK.
- ¹⁰⁴ Acona Technopole AS. Reguleringsplan for Wito kvartalet. Merknadsbehandling – Forhandsmerknader. 20.03.06. FK.
- ¹⁰⁵ Troms fylkeskommune. Svar – Tromsø kommune – Reguleringsplan for "Wi-to kvartalet" varsel om igangsetting av planarbeid: ytterlige innspill. 11.01.06. FK.
- ¹⁰⁶ Acona Technopole AS. Wito-kvartalet. Tematisk planutredning. 21.08.06. FK.
- ¹⁰⁷ Troms Fylkeskommune. Tromsø kommune kvartalet Wito-Lehnesmåttet – Reguleringsplan nr. 1605 – Høring. 03.04.08. FK.
- ¹⁰⁸ Acona Technopole AS. Sak 05/214 – plan 1605. Angående forlenget høringsfrist for kulturetaten ved Troms fylkeskommune, og krav til arkeologiske undersøkelser i Wi-To kvartalet. Usikker dato (april-mai 2008). TK.
- ¹⁰⁹ Troms fylkeskommune. Oversendelse av prosjektbeskrivelse og budsjett i forbindelse med arkeologiske undersøkelser i reguleringsplan for Wito-kvartalet. 28.05.08. FK.
- ¹¹⁰ Byutvikling: 1605 – reguleringsplan for kvartalet Wito-Lehnesmåttet angående budsjett for arkeologiske undersøkelser. 02.06.08. FK.
- ¹¹¹ E-mail fra Erland Loso til Randi Ødegård. 24.06.08. FK.
- ¹¹² Troms fylkeskommune. Tromsø kommune kvartalet Wito-Lehnesmåttet – reguleringsplan nr. 1605 – innsigelse. 01.07.08. FK.
- ¹¹³ Fylkesmannen i Troms. Reguleringsplan for kvartalet Wito-Lehnesmåttet: Innkalling til mekling. 24.04.09. FK.
- ¹¹⁴ Fylkesmannen i Troms. Oppsummering av meklingsmøte – Reguleringsplan for kvartalet Wito-Lehnesmåttet. 27.05.09. FK.
- ¹¹⁵ NIKU oppdragsrapport 148/2009. TA2009/22. Eiendommer 200/362 og 200/248, Witokvartalet, Tromsø bt, Tromsø kommune. 06.07.09. FK.
- ¹¹⁶ Troms fylkeskommune. Tromsø kommune – reguleringsplan for del av "Wito" kvartalet. 23.10.09. FK.
- ¹¹⁷ Byutvikling. Reguleringsplan for Wito, eiendommen 200/1522 m.fl. 25.11.09. FK.
- ¹¹⁸ Byutvikling. Reguleringsplan for Wito eiendommen 200/1522 m.fl. – Plan nr. 1605. 30.11.2009. FK.
- ¹¹⁹ Troms fylkeskommune. Tromsø kommune – gbnr. 200/1522 m.fl. – Wito eiendommen. Kommunestyrets vedtak av plan nr. 1605, klage. 21.12.09. FK.
- ¹²⁰ Byutviklingskomiteen. Saksprotokoll. 16.02.10. TK.
- ¹²¹ Riksantikvaren. Skattøra flystasjon – Tromsø kommune. Vurdering av verneverdi. 02.02.98. FK.
- ¹²² <http://www.skattora.com/tff-no2.html>
- ¹²³ http://www.kulturminnearet2009.no/om_kulturminnearet_2009/mal_og_visjoner
- ¹²⁴ <http://www.tromsfylke.no/Nyheter/tabid/703/ArticleId/253/Kulturminner-fra-den-kalde-krigen-253.aspx>
- ¹²⁵ http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/